

Protokolli Ndërkombëtar për Dokumentimin dhe Hetimin e **Dhunës Seksuale në Konflikt**

Standardet themelore të praktikave më të mira në dokumentimin e dhunës seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare

BOTIMI I PARË: QERSHOR 2014

Protokolli Ndërkombëtar për Dokumentimin dhe Hetimin e Dhunës Seksuale në Konflikt

**Standardet themelore të praktikave më të
mira në dokumentimin e dhunës seksuale si
krim sipas të drejtës ndërkombëtare**

Botimi i Parë : qershor 2014

Përmbajtja

PARATHËNIE

04

i. HYRJE

06

ii. PËRDORIMI I PROTOKOLLIT

10

a) Qëllimi	10
b) Audienca	10
c) Çfarë është Protokolli	11
d) Përdorimi i ardhshëm	12

PJESA I: DHUNA SEKSUALE

14

1. KUPTIMI I DHUNËS SEKSUALE

15

1.1 Kontekstualizimi i dhunës seksuale	15
1.2 Reagimi ndaj dhunës seksuale	16

2. DHUNA SEKSUALE SI KRIM SIPAS TË DREJTËS NDËRKOMBËTARE

16

2.1 Historiku	16
2.2 Përkufizimet e përgjithshme të krimeve të dhunës seksuale	17
2.3 Pjesa A: Krimet specifike të dhunës seksuale ose krimet që mund të kryhen përmes dhunës së seksualizuar: “çka ka ndodhur?”	18
2.4 Pjesa B: Elementet kontekstuale të krimeve ndërkombëtare: “cili ishte konteksti ku ka ndodhur (akti i dhunës seksuale)?”	23
(i) Dhuna seksuale si krim lufte ose shkelje e ligjeve dhe zakoneve të luftës	23
(ii) Dhuna seksuale si krim kundër njerëzimit	24
(iii) Dhuna seksuale si gjenocid	24
2.5 Pjesa C: Mënyrat e përgjegjësisë për kryerjen e krimeve ndërkombëtare: “si është kryesi(t) i pretenduar përgjegjës për atë akt të dhunës seksuale si krim kundër të drejtës ndërkombëtare?”	24

PJESA 2: DOKUMENTIMI NË PRAKTIKË

28

3. SHQYRTIMI PARAPRAK

29

3.1 Mos bëj dëm	29
3.2 Trajnimi	29
3.3 Vlerësimet	30
(i) Puna kërkimore	30
(ii) Vlerësimet e rrezikut	30
3.4 Planifikimi i përgjithshëm	35

4. TEMAT KRYESORE TË PLANIFIKIMIT

36

4.1 Bashkërendimi	36
4.2 Interpretimi	38
4.3 Organizimi i informatave	40

5. IDENTIFIKIMI I TË MBIJETUARVE DHE DËSHMITARËVE TË TJERË **41**

5.1 Identifikimi i drejtpërdrejtë	42
5.2 Ndërmjetësit	42

6. DËSHMIA **44**

6.1 Pëlqimi i bazuar	45
6.2 Mirëbesimi	47
6.3 Referimet	48

7. INTERVISTIMI **50**

7.1 Caktimi i intervistave	52
7.2 Lista e kontrollit të intervistave	53
7.3 Llojet e pyetjeve	54
7.4 Teknikat e intervistimit	56
7.5 Regjistrimi i informatave të intervistës	61

8. BURIMET E TJERA TË INFORMATAVE **61**

8.1 Provat materiale	61
(i) Vendet e sulmeve	63
8.2 Provat e dokumentuara	66
(i) Llojet e dokumenteve	66

9. RUAJTJA E INFORMATAVE **68**

9.1 Ruajtja e dokumenteve dhe informatave të tjera fizike	69
9.2 Ruajtja e informatave digjitale	69
9.3 Ruajtja e informatave mjekësore ligjore/forenzike	70

BIBLIOGRAFIA **72**

LISTA E SHTOJCAVE **76**

1. Libri i Provave për Dokumentimin e Krimeve të Dhunës Seksuale: një instrument për t'i ndihmuar hetuesit në mbushjen e boshllëqeve të provave	76
2. Elementet Themelore të Reagimit Multi-Sektorial ndaj Dhunës Seksuale	113
3. Intervistimi: Parimet themelore dhe këshillat kryesore praktike	114
4. Shablloni për të dhënat personale që duhet të mblidhen nga të mbijetuarit/dëshmitarët	118
5. Sistemet e referimit dhe llojet e ndihmave për të mbijetuarit/dëshmitarët	120
6. Provat materiale: parimet për zinxhirin e ruajtjes	121
7. Provat materiale: parimet për zinxhirin e ruajtjes	124
8. Udhëzimet për fotografimin dhe skicimin e skenave të krimit, provat materiale dhe lëndimet fizike	127
9. Rregullat e dëshmive dhe procedura si mjete për mbrojtjen e të mbijetuarve/dëshmitarëve	135
10. Mostra e Certifikatës Mjekësore për Sulm Seksual	138

PARATHËNIE

Ky Protokoll Ndërkombëtar, i pari i këtij lloji, është produkt i diturisë dhe përvojës së qindra njerëzve në mbarë botën. Duam të falënderojmë më shumë se 200 ekspertë, të mbijetuar dhe organizata që kanë shkëmbyer njohuritë dhe kanë bashkëpunuar për hartim.

Me dekada - në mos edhe shekuj me radhë - ka pasur mungesë pothuajse totale të drejtësisë për të mbijetuarat e dhunimit dhe të dhunës seksuale në konflikt. Shpresojmë se ky Protokoll do të jetë pjesë e një përpjekjeje të re globale për të thyer këtë kulturë mosndëshkimi, duke ndihmuar të mbijetuarit dhe duke frenuar njerëzit që të kryejnë këto krime fillimisht.

Shprehim nderimet për profesionistët e guximshëm kombëtarë dhe ndërkombëtarë që hetojnë dhe dokumentojnë dhunën seksuale në mbarë botën. Protokollin ka për qëllim që t'i ndihmojë ata në punën e tyre, dhe të sigurohet që autorët e dhunimit dhe dhunës seksuale në konflikt të mbahen përgjegjës.

Shpresojmë se Protokollin nuk do të jetë vetëm një instrument jetik praktik që është përmirësuar dhe forcuar me kalimin e kohës, por edhe një instrument për të frymëzuar vëmendjen e vazhdueshme globale, veprim dhe mbrojtje për këtë çështje vendimtare.

Rt Hon William Hague MP

Sekretar i Shtetit për Punë të Jashtme
dhe Komonuelthit

ANGELINA JOLIE

Përfaqësues Special i Komisionerit të Lartë
të KB për Refugjatë

Me dekada - në mos edhe shekuj me radhë - ka pasur mungesë pothuajse totale të drejtësisë për të mbijetuarat e dhunimit dhe të dhunës seksuale në konflikt. Shpresojmë se ky Protokoll do të jetë pjesë e një përpjekjeje të re globale për të thyer këtë kulturë mosndëshkimi, duke ndihmuar të mbijetuarit dhe duke frenuar njerëzit që të kryejnë këto krime fillimisht.

Rt Hon William Hague MP,
Sekretar i Shtetit për Punë të Jashtme
dhe dhe të Komonuelthit

i. HYRJE

Konteksti: Dhuna seksuale, goftë ajo e kryer si krim lufte, krim kundër njerëzimit dhe/ose akt gjenocidi, shpesh është pjesë e një modeli tragjik dhe brutal të akteve kriminale që kryhen gjatë konfliktit të armatosur dhe në kontekst të krimeve masive. Dhuna seksuale nuk prek vetëm me qindra e mijëra gra dhe vajza, por ajo prek dhe viktimizon gjithashtu edhe burrat dhe djemtë. Përveç traumave të skajshme fizike dhe psikologjike që pësojnë të mbijetuarit/dëshmitarët, dhuna seksuale mund të shkaktojë dhe të përkeqësojë edhe përçarjet etnike, sektare dhe përçarje të tjera brenda komunitetit. Kjo mbjell konflikt dhe destabilizim, si dhe minon ndërtimin e paqes dhe përpjekjet për stabilizim. Megjithatë, shumica dërrmuese e të mbijetuarve nuk marrin drejtësi dhe përballen me sfida të konsiderueshme sa i përket qasjes në mbështetje mjekësore, psikologjike dhe ekonomike që është e nevojshme për të ndihmuar ata të rindërtojnë jetën e tyre. Mungesa e përgjegjësisë së atyre që kryejnë krime të dhunës seksuale në konflikt e rëndon mosndëshkimin. Bashkësia ndërkombëtare ka filluar të njohë lidhjet e forta ndërmjet mungesës së llogaridhënies dhe drejtësisë dhe mungesës së pajtimit.

Ky Protokoll nuk ka për qëllim të trajtojë gjithë sferën e krimeve të dhunës seksuale; qëllimi i tij përqendrohet në temën konkrete të dokumentimit dhe hetimit të krimeve të dhunës seksuale sipas të drejtës ndërkombëtare penale. Mirëpo, duhet të jetë e qartë se edhe të mbijetuarit e krimeve të dhunës seksuale jashtë këtij konteksti janë gjithashtu në nevojë të madhe për drejtësi, mbështetje dhe mjete juridike; shpresohet se ky Protokoll do të jetë katalizator për veprim të shtuar si për parandalim ashtu edhe për llogaridhënie për të gjitha format e dhunës seksuale në konflikt.

Hartimi i Protokollit: Një seri konsultimesh të palëve të interesuara janë kryer në vitin 2012 me qëllim që të ndiqen praktikrat më të mira ekzistuese ndërkombëtare për dokumentimin dhe hetimin e dhunës seksuale në konflikt dhe për vlerësimin e mangësive dhe sfidave që duhet të adresohen nga komuniteti ndërkombëtar. Këto konsultime dhe konferenca ndërkombëtare që pasuan mbështetjen e zbuluar të përgjithshme për një protokoll ndërkombëtar të ri, jo-detyrues që përcakton standardet themelore të praktikave më të mira për dokumentimin dhe hetimin e dhunës seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare.

Mbështetje e mëtejshme për zhvillimin e Protokollit është marrë përmes Deklaratës G8 për Parandalimin e Dhunës Seksuale në Konflikt, në prill të vitit 2013 dhe Deklaratës për Zotim për t'i dhënë fund dhunës seksuale në konflikt që u shpall gjatë Javës Ministrore të Asamblesë së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara (OKB) në shtator të vitit 2013.

Zyra e Jashtme e Britanisë dhe e Komonuelthit do të donte të falënderojë të gjithë ata që kanë kontribuar me njohuritë, përvojën dhe kohën e tyre për hartimin e këtij Protokollit. Në veçanti, Zyra e Jashtme e Britanisë dhe e Komonuelthit njeh kontributet e individëve dhe organizatave që morën pjesë në mbledhjet e ekspertëve në Hagë dhe Londër në maj, qershor dhe korrik të vitit 2013 dhe shkurt 2014:

Pjesëmarrësit e Mbledhjeve të Grupit Punues: Letitia Anderson, Veprimi i OKB-së Kundër Dhunës Seksuale në Konflikt; Gloria Atiba-Davies, Gjykata Ndërkombëtare Penale (ICC); Véronique Aubert, Save the Children; Stephanie Barbour, Amnesty International; Shamila Batohi, ICC; Veronica Birga, Zyra e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut (OHCHR); Théo Boutruche, (ish) REDRESS, (aktualisht) ligjërues kërkimor për të Drejtat e Njeriut, Kolegji i Universitetit në Londër; Diane Brown, Iniciativa e Grave për Drejtësi Gjinore; Gloria Carrera, Ekipi i Ekspertëve i Kombeve të Bashkuara mbi dhunën seksuale në konflikt dhe OHCHR; Evelyn Chijarira, Unioni Pan Afrikan i Avokatëve; Božidarka Dodik, Departamenti i Veçantë për Krimet e Luftës për Prokurorinë e Bosnjës dhe Hercegovinës dhe gjyqtar në

Gjykatën Supreme të Federatës së Bosnjës dhe Hercegovinës; Erin Gallagher, Mjekët për të Drejtat e Njeriut; Claudia García Moreno, Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSh); Liesl Gerntoltz, Human Rights Watch; Niamh Hayes, Instituti për Hetimet Ndërkombëtare Penale; Brenda J. Hollis, Gjykata Speciale për Sierra Leone; Brigid Inder, Iniciativa e Grave për Drejtësi Gjinore; Michelle Jarvis, Tribunali Penal Ndërkombëtar për ish-Jugosllavinë (ICTY); Kristin Kalla, Fondi i Mirëbesimit për Viktima, ICC; Erin Kenny, Fondi i Kombeve të Bashkuara (UNFPA); Maxine Marcus, (ish) ICTY, (aktualisht) Këshilltar i Lartë për të Drejtën Ndërkombëtare Penale dhe Gjinore për PSVI; Cristina Michels, OHCHR; Kate Orlovsky, Iniciativa e Grave për Drejtësi Gjinore; Martina Pomeroy, Zyra e Komisionerit të Lartë të OKB-së për Refugjatë (UNHCR); John Ralston, Instituti për Hetime Ndërkombëtare Penale; Madeleine Rees, Liga Ndërkombëtare e Grave për Page dhe Liri; Cristina Ribeiro, ICC; Indira Rosenthal, Amnesty International; Nina Sahinpasic, Departamenti i Posaçëm për Krimet e Luftës për Prokurorinë e Bosnjës dhe Hercegovinës; Susannah Sirkin, Mjekët për të Drejtat e Njeriut; Danaé van der Straten Ponthoz, TRIAL (Track Impunity Always); Silke Studzinsky, Fondi i Mirëbesimit për Viktima, ICC; Margriet Veenma, UNHCR; dhe Monika Volkhausen, Zyra e Prokurorit Publik, Köln (Generalstaatsanwaltschaft Köln).

Zyra e Jashtme e Britanisë dhe e Komonuelthit pranon kontributet e individëve dhe organizatave që morën pjesë si rishikues të tjerë të Protokollit:

Rishikuesit e tjerë: Kelly Askin, Iniciativa e Drejtësisë për Shoqëri të Hapur (OSJI); Elisabeth Baumgartner, Swisspeace; Leah Bellshaw, Departamenti i Shtetit i SHBA-ve; Linda Bianchi, Shërbimi i Prokurorisë Publike i Kanadasë; Megan Bradley, Institucioni Brookings; Anne-Marie de Brouwer, Universiteti Tilburg; Jeannette Böhme, Medica Mondiale; Jorge Calderón Gamboa, Gjykata Ndër-Amerikane e të Drejtave të Njeriut; Danya Chaikel, Shoqata Ndërkombëtare e Prokurorëve; Juliet Cohen, Liria nga Tortura; Alison Cole, OSJI; Shukria Dini, Qendra e Studimit të Grave të Somalisë; Ingrid Elliott, BM-PSVI Ekipi i Ekspertëve; Laura Francis, Të Mbijetuar Flisni!; Renata Giannini, IGARAPE; Gavin Ganendran, Liria nga Tortura; Erica Hall, World Vision; Kolbassia Haoussou, Të Mbijetuar Flisni! Rrjeti dhe Anëtarët; Claire Hawkins, UN Women; Elizabeth Howe, Shoqata Ndërkombëtare e Prokurorëve; Amrita Kapur, Qendra Ndërkombëtare për Drejtësi Transicionale; Andy Keefe, Liria nga Tortura; Baudouin Kipaka, Arche d'Aleanca; Gisela de León, Qendra për Drejtësi dhe të Drejtë Ndërkombëtare; Anna Lise Domanski, Operacionet Kanadeze të Pagues dhe Divizioni i Politikave të Shteteve Fragjile; Mendy Marsh, Fondi i Fëmijëve të OKB-së (UNICEF); Faiza Mohamed, Barazi Tani; Jaimie Morse, Universiteti Veriperëndimor; Lars Munk Plum, Zëvendës Prokuror i Shtetit, Danimarkë; Tamah Mufet, Komiteti Ndërkombëtar i Shpëtimit; Antonia N'Gabala-Sodonon, Departamenti për Page dhe Siguri i Komisionit të Bashkimit Afrikan; Valerie Oosterveld, Universiteti i Ontarios Perëndimore; Blake Peterson, Departamenti i Shtetit i SHBA-ve; Feride Rushiti, Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës; Alejandro Sanchez, Njësia e Dhunës Seksuale në Konflikt, MONUSCO; Duong Savorn, Projekti Mbrojtësve Kamboxhianë; Sandesh Sivakumaran, Universiteti i Nottingham; Isabelle Solon Helal, Specialiste për Qeverisja dhe të Drejtat e Njeriut, Kanada; Kim Thuy Seelinger, Qendra për të Drejtat e Njeriut, Universiteti i Kalifornisë - Berkeley; Sidney Thompson, Shërbimi i Prokurorisë Publike i Kanadasë; Charlotte Triggs, Shërbimi i Prokurorisë Crown; Diana Trimiño, Komiteti Ndërkombëtar i Shpëtimit; Catherine Turner, World Vision; Aneeta Williams, Tearfund.

Zyra e Jashtme e Britanisë dhe e Komonuelthit pranon kontributet jashtëzakonisht të çmueshme të individëve dhe organizatave që morën pjesë si pjesëmarrës në konsultimet në terren për Protokollin në Bonjë, Kolumbi, Republikën Demokratike të Kongos, Londër dhe Ugandë

Protokolli është rezultat i një procesi me pjesëmarrje të hartimit duke inkorporuar konsultime të gjera me ekspertë të përmendur më sipër. Autoriteti botues për Protokoll i mbetet Zyrës së Jashtme të Britanisë dhe Komonuelthit dhe autores kryesor të Protokollit, Sara Ferro Ribeiro, me Chido Dunn, koordinator i projektit për Protokoll (i dërguar nga Freshfields Bruckhaus Deringer LLP) dhe Maxine Marcus, Këshilltare e Lartë e të Drejtës Penale Ndërkombëtare dhe Gjini në PSVI. Roli i MB ka qenë që të mundësojë, financojë dhe të inkurajojë hartimin e Protokollit, duke siguruar përfshirjen e ekspertizës më të mirë dhe duke promovuar objektivat e saj me shtetet dhe partnerët ndërkombëtarë. Zyra e Jashtme e Britanisë dhe e Komonuelthit kishte për qëllim të vazhdohej puna ekzistuese dhe të siguroheshin mundësi për të eksploruar dhe shpërndarë në nivel global qasje origjinale dhe efektive të suksesit të dëshmuar në nivelin bazë.

Zyra e Jashtme e Britanisë dhe e Komonuelthit dëshiron gjithashtu t'i falënderojë organizatat e tjera që e kanë mbështetur këtë proces: Freshfields Bruckhaus Deringer LLP, Save the Children dhe TRIAL (Track Impunity Always).

Për kryesit, nuk mund të ketë vend për t'u fshehur; as amnisti; nuk ka port të sigurt. Ata do të ndiqen me ndonjë dhe të gjitha mjetet në dispozicionin tonë kolektiv.

Zainab Hawa Bangura,
Mbledhja e Ministrave të Jashtëm të G8,
prill 2013

ii. PËRDORIMI I PROTOKOLLIT

a) Qëllimi

Qëllimi kryesor i Protokollit është të promovojë përgjegjësinë për krime të dhunës seksuale sipas të drejtës ndërkombëtare. Ai e bën këtë duke përcaktuar parimet themelore të dokumentimit të dhunës seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare, të mbledhur nga praktikantët më të mira në këtë fushë. Protokollin nuk është i detyrueshëm për shtetet. Përkundrazi, ai mund të shërbejë si mjet për të mbështetur përpjekjet e drejtësisë kombëtare dhe ndërkombëtare dhe të profesionistëve për të drejtat e njeriut për të dokumentuar në mënyrë efektive dhe mbrojtëse dhunën seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare - si krim lufte, krim kundër njerëzimit ose akt gjenocidi.

Llogaridhënia për dhunën seksuale mund të dalë në shumë forma. Ajo mund të arrihet nëpërmjet ndjekjeve penale, por mund të realizohet gjithashtu edhe përmes procesit gjyqësor të të drejtave të njeriut kundër shteteve përgjegjëse apo aktorëve jo-shtetërorë, kontestit civil, kërkesave për riparim për të mbijetuarit/dëshmitarët e dhunës seksuale dhe proceseve të drejtësisë tranzicionale.

Nëse mekanizmat e llogaridhënies janë krijuar në një kontekst të konfliktit ose pas konfliktit apo nëse ato janë shumë larg, informatat e mbledhura nga profesionistët me qasje të menjëhershme dhe të lehtësuara për të mbijetuarit dhe dëshmitarët mund të bëhen dëshmi të rëndësishme për përpjekjet e ardhshme të llogaridhënies. Veçanërisht, mënyra në të cilën janë në dispozicion informatat dhe si janë mbledhur ato si dhe metodologjia e përdorur në procesin e dokumentimit janë të rëndësishme për të siguruar integritetin e provave, mbrojtjen e komunitetit përfitues, si dhe fuqizimin e të mbijetuarve përmes pjesëmarrjes në procesin e drejtësisë. Ky Protokoll përcakton thjesht dhe qartë parimet themelore që duhet të ndiqen duke pasur parasysh këto synime.

Fokusi i Protokollit është në dokumentimin e krimeve të dhunës seksuale sipas të drejtës ndërkombëtare. Mirëpo, shumë nga parimet elementare të përcaktuara në Protokoll gjithashtu do të jenë të rëndësishme për dokumentimin e këtyre krimeve në kontekste të tjera, shkeljet e të drejtave të njeriut dhe abuzimet, si dhe shkeljet e të drejtës ndërkombëtare penale që nuk përfshijnë dhunën seksuale.

b) Audienca

Këto udhëzime janë të dizajnuara për përdorim kryesisht nga aktorët për të drejtat e njeriut dhe aktorët e drejtësisë, në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar, dhe çdo individ ose organizatë tjetër që përballet me sfidën e dokumentimit të dhunës seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare.

Përdorimi i Protokollit rekomandohet edhe në përpjekjet për ngritjen e kapaciteteve për sigurinë kombëtare dhe lokale, juridike, zbatimin e ligjit, mjekësisë ligjore dhe shkencës, dhe institucioneve hetimore me qëllim të përmirësimit të kuptuarit e tyre se si të mbledhen dhe të dokumentohen informatat për dhunën seksuale si krim ndërkombëtar .

Udhëzimet nuk u drejtohen në mënyrë specifike organizatave humanitare, profesionistëve të shëndetësisë, punonjësve socialë apo ofruesve të tjerë të shërbimeve që mund të dokumentojnë dhunën seksuale në bazë të metodologjive të veta dhe për qëllime

në përputhje me mandatet e tyre. Megjithatë, një qasje multi-sektorale që përfshin bashkëpunimin ndërmjet profesionistëve të shëndetësisë, avokatëve, policisë dhe gjyqësorit është thelbësore për të siguruar drejtësi për të mbijetuarit. Prandaj, shpresohet që këta profesionistë do të mund të gjejnë disa elemente udhëzimi që janë përfshirë në këtë Protokoll si të dobishme në punën e tyre, në njohjen e nevojës për të përmirësuar bashkërendimin dhe qëndrueshmërinë e qasjes ndërmjet të gjithë profesionistëve të punës për të trajtuar, mbështetur dhe përfaqësuar të drejtat e të mbijetuarve dhe të dëshmitarëve të dhunës seksuale, qoftë në kontekstin e drejtësisë kombëtare ose ndërkombëtare, mekanizmave të llogaridhënies apo mbrojtjes.

Në mënyrë kritike, individët dhe organizatat që përpigën të dokumentojnë dhunën seksuale sipas udhëzimeve në këtë Protokoll duhet së pari të sigurohen që të jenë të trajnuar në mënyrë adekuate dhe të pajisur për ta bërë këtë. Profesionistët duhet gjithashtu të kenë njohuri për ligjet përkatëse nacionale sa i përket hetimeve të palës së tretë në fushën ku operojnë, e veçanërisht për ligjet që rregullojnë mbledhjen e dëshmimeve ose çfarëdo detyrimi që këto prova t'ia dorëzojnë autoritete nacionale

c) Çfarë është Protokoll

Pjesa 1 e Protokollit ofron një përkufizim të dhunës seksuale si krim ndërkombëtar: se çka është ajo, veprimet që përbëjnë krime të dhunës seksuale dhe çfarë kriteresh përdoren për të ndjekur penalisht dhunën seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare. Ajo gjithashtu përshkruan pasojat e rënda që ndërlidhen me dhunën seksuale, pasojat me të cilat ballafaqohen të mbijetuarit dhe dëshmitarët me rastin e qasjes në drejtësi, si dhe disa mite dhe keqkuptime për dhunën seksuale që mund të pengojnë përpjekjet për të hetua dhe dokumentuar krimet në mënyrë efektive si dhe për të mbështetur të mbijetuarit/dëshmitarët.

Pjesa 2 përshkruan se si duhet të duket dokumentimi në praktikë: çfarë duhet të bëhet për të hulumtuar, përgatitur dhe ngritur një hetim dhe proces dokumentimi, si të kryhen intervista të sigurta dhe efektive, si dhe kriteret minimale kur kanë të bëjnë me provat audio-vizuale, fizike dhe dokumentuese të dhunës seksuale. Parimi kyç “mos bëj dëm” është i rrënjësor në këtë pjesë dhe sugjeron strategji praktike që profesionistët mund t'i përdorin për të zvogëluar dhe adresuar rreziqet e mundshme që lidhen me dokumentimin dhe hetimin e dhunës seksuale në konflikt, si dhe për të tejkaluar disa nga pengesat që mund të pengojnë përpjekjet e llogaridhënies.

Shtojcat përmbajnë disa instrumente dhe informata të mëtejme, të cilat shpresohet se do të dëshmojnë drejtpërdrejtë të dobishme për dokumentuesit gjatë kryerjes së hetimeve. Kjo përfshinë një Libër Provash (**shih Shtojcën 1, “Libri i Provave për Dokumentimin e Krimeve të Dhunës Seksuale: Një Instrument për të Ndhmuar Hetuesit në Plotësimin e Mangësive Provuere”**), që paraqet shembuj të asaj se çfarë lloj informatash janë të dobishme për të mbledhur për të dëshmuar elemente specifike, kontekstuale dhe të ndërlidhura të dhunës seksuale si krim lufte, krim kundër njerëzimit ose akt gjenocidi. Shtojcat gjithashtu përfshijnë përmbledhje dhe udhëzime për intervistimin, trajtimin e provave fizike dhe dokumentuese, punën në kuadër të modelit mbështetës multi-sektorial, si dhe informatat për llojet kyçe të referimeve si dhe dokumentimin mjekësor për qëllime provash.

II. PËRDORIMI I PROTOKOLLIT

d) Përdorimi i ardhshëm

Në të ardhmen, ne shpresojmë që Protokollin do të veprojë si instrument praktik për të tejkaluar disa nga sfidat me të cilat ballafaqohen ata që dokumentojnë dhe hetojnë dhunën seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare. Do të jetë ky një dokument që i nënshtrohet ndryshimeve dhe që ka nevojë të azhurnohet sipas zhvillimeve të praktikave më të mira.

Veçanërisht, shpresojmë që: Shtetet do të mbështetin, ndihmojnë dhe fuqizojnë dokumentimin e krimeve të dhunës seksuale në përputhje me parimet themelore dhe metodat e përcaktuara në Protokoll; Shtetet donatore, me rastin e financimit të nismave jashtë vendit që kanë të bëjnë me llogaridhënien për krimet ndërkombëtare të dhunës seksuale, do të inkurajojnë këto nisma që të inkorporojnë parimet themelore dhe metodat e këtij Protokollin në projektet e tyre; Shtetet e prekura nga konflikti do të hartojnë plane nacionale të veprimit duke përdorur këtë Protokoll për të ngritur vetëdijen dhe kapacitetet brenda qeverisë, shoqërisë civile, profesioneve mjekësore dhe ligjore, si dhe partnerëve të tjerë përkatës; donatorët do të ofrojnë mbështetje financiare për qeveritë dhe organizatat qeveritare (OJQ-të) duke përdorur këtë Protokoll, dhe/ose duke krijuar pako trajnimi për ngritjen e vetëdijes dhe kapaciteteve; ndërsa OJQ-të kryesore që punojnë në këtë fushë do ta përdorin Protokollin si metodologji të tyre primare dhe bazë për trajnimin e personelit për të dokumentuar dhunën seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare në zonat e konfliktit.

PJESA I: DHUNA SEKSUALE

1. KUPTIMI I DHUNËS SEKSUALE	15
1.1 Kontekstualizimi i dhunës seksuale	15
1.2 Reagimi ndaj dhunës seksuale	16
2. DHUNA SEKSUALE SI KRIM SIPAS TË DREJTËS NDËRKOMBËTARE	16
2.1 Historiku	16
2.2 Përkufizimet e përgjithshme të krimeve të dhunës seksuale	17
2.3 Pjesa A: Krimet specifike të dhunës seksuale ose krimet që mund të kryhen përmes dhunës së seksualizuar: “çka ka ndodhur?”	18
2.4 Pjesa B: Elementet kontekstuale të krimeve ndërkombëtare: “cili ishte konteksti ku ka ndodhur (akti i dhunës seksuale)”?	23
(i) Dhuna seksuale si krim lufte ose shkelje e ligjeve dhe zakoneve të luftës	23
(ii) Dhuna seksuale si krim kundër njerëzimit	24
(iii) Dhuna seksuale si gjenocid	24
2.5 Pjesa C: Mënyrat e përgjegjësisë për kryerjen e krimeve ndërkombëtare: “si është kryesi(t) i pretenduar përgjegjës për atë akt të dhunës seksuale si krim kundër të drejtës ndërkombëtare?”	24

PJESA I: DHUNA SEKSUALE

1. Kuptimi i dhunës seksuale

1.1 Kontekstualizimi i dhunës seksuale

Dhuna seksuale është një formë veçanërisht e urryer e dhunës, dhe përfshin përdhunimin si dhe çfarëdo sulm tjetër të natyrës seksuale të kryer kundër grave dhe vajzave, burrave dhe djemve. Pasojat e saj mund të jenë brutale, mund të përfshijnë pasoja fizike dhe psikologjike akute për të mbijetuarit dhe dëshmitarët, dhe mund të kenë ndikim të thellë destabilizues në komunitetet dhe të popullatat në tërësi.

Është e rëndësishme të pranohet se gratë, burrat, vajzat dhe djemtë që të gjithë mund të jenë viktimë të dhunës seksuale. Megjithatë, pabarazitë historike dhe strukturore që ekzistojnë mes burrave dhe grave, si dhe format e ndryshme të diskriminimit me bazë gjinore se gratë janë të nënshtruara në mbarë botën, kontribuojnë që gratë dhe vajzat të ndikohen në mënyrë disproporcionale nga dhuna seksuale në mjedise të konfliktit. Për më tej, përhapja e dhunës seksuale ndaj fëmijëve në veçanti është jashtëzakonisht e lartë, dhe mund të ketë ndikim shkatërrues.

Disa grupe mund të jenë më shpesh në shënjestër të akteve të dhunës seksuale se të tjerët. Kjo përfshin ata që janë zhvendosur brenda vendit, refugjatët, fëmijët, gratë kryefamiljare, gratë mbrojtëse të të drejtave të njeriut, të ndaluarit (duke përfshirë edhe ata nën kontrollin e një grupi të armatosur), ata që janë të lidhur me forcat e armatosura apo grupe të armatosura, ata që i përkasin një grupi të caktuar etnik, dhe grupet e tjera të cënueshme.

Në mjediset e konfliktit dhe mjediset në të cilat janë duke u kryer krime masive qoftë në konflikt apo jo, dhuna seksuale shpesh kryhet nga anëtarët e grupeve të armatosura kundër shumë individëve, duke përfshirë edhe civilë: si një strategji për të avancuar objektivat ushtarake dhe mund të formojnë pjesë të një sulmi të përhapur ose sistematik të drejtuar kundër popullatës civile. Dhuna seksuale mund të përdoret për të dobësuar dhe për të fituar kontrollin mbi komunitetet. Ajo mund të përdoret për të ndëshkuar apo shkatërruar një grup të veçantë, rrënjos terror në të, të hakmerret kundër tij ose ta bëjë të largohet nga vendi. Dhuna seksuale përfshin gjithashtu akte - të marra si pjesë ose jo të sulmit - që janë kryer si pasojë e shpërbërjes së komunitetit dhe strukturave të familjes, mungesës së sigurisë dhe mungesës së sundimit të ligjit. Këto janë karakteristika të situatave të konfliktit, emergjencës dhe zhvendosjes, ku kryesit mund të përfitojnë nga pasiguria dhe atmosfera e mosndëshkimit për të kryer dhunë seksuale.

Në disa rrethana, dhuna seksuale përbën krim sipas të drejtës ndërkombëtare: krim lufte, krime kundër njerëzimit dhe/ose një akt gjenocidi, ku elementet e këtyre kategorive të krimeve plotësohen, dhe mund të hetohen dhe ndiqen penalisht si të tilla si në nivel kombëtare ashtu edhe në atë ndërkombëtare. Dhuna seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare shpesh kryhet në kuadër të një modeli të gjerë të shkeljeve kundër individëve dhe komuniteteve - model ky që përfshin si krimet seksuale ashtu edhe ato joseksuale. Në kontekstin e krimeve të luftës, krimet kundër njerëzimit dhe gjenocidit, përdhunimi dhe format e tjera të krimeve të dhunës seksuale mund të kryhen si njëri nga shumë aktet e brutalitetit që formojnë një pjesë të sulmit mbi popullsinë civile, mund të jenë të ndërlidhura me konfliktin e armatosur, dhe/ose mund të jenë kryer me qëllim që të shkatërrojnë një grup të caktuar në tërësi ose pjesërisht.

Kuptimi i ndikimit të shkaktuar nga dhuna seksuale është çelësi si për referimin e të mbijetuarve/dëshmitarëve tek shërbimet e duhura ashtu edhe për dokumentimin e saktë të

dëmit që dhuna seksuale u shkakton individëve, familjeve dhe komuniteteve të tyre. Dhuna seksuale mund të ketë pasoja fizike dhe psikologjike afat-gjata dhe të rrezikshme për jetën, si dhe pasoja sociale, ekonomike dhe ligjore, si dhe të rezultojnë në rritjen e rrezikut dhe cenueshmërisë për të mbijetuarit.¹ E rëndësishmja është që, gratë, burrat, vajzat dhe djemtë mund të preken në mënyra të ndryshme nga dhuna seksuale. Komunitetet dhe strukturat komunale mund të shkatërrohen ose dëmtohen në thelbin e tyre nga kryerja e krimeve të dhunës seksuale kundër anëtarëve të tyre.

1.2 Reagimi ndaj dhunës seksuale

Reagimi ndaj dhunës seksuale kërkon një qasje të fuqishme multi-sektoriale që përfshin ofrimin e bashkërenduar të shërbimeve shëndetësore, mbrojtjen, mbështetjen psiko-sociale, dhe qasjen në drejtësi për të mbijetuarit (**shih Shtojcën 2, “Elementet themelore të reagimit multi-sektorial ndaj dhunës seksuale”**). Vënia në funksion e këtyre shërbimeve është kyç për të rritur gjasat që të mbijetuarit t'i raportojnë krimet e dhunës seksuale.

Megjithatë, të mbijetuarit e dhunës seksuale përballen me pengesa të dukshme për qasje në shërbime, mekanizma të drejtësisë dhe mjete të tjera pas konfliktit. Disa të mbijetuar nuk i qasen drejtësisë për shkak të stigmës, turpit, poshtërimit dhe traumës së përjetuar nga të mbijetuarit dhe familjet e tyre. Të tjerët kanë frikë nga izolimi prej bashkëshortëve, anëtarëve të tjerë të familjes dhe komunitetit të tyre, kanë frikë nga dhuna e mëtutjeshme, dhe kanë mungesë besimi në policinë e shtetit.

Ata profesionistë që reagojnë ndaj, dhe në veçanti që hetojnë dhe dokumentojnë dhunën seksuale, nuk duhet të supozojnë se të mbijetuarit nuk paraqiten sepse ndjenjë turp të pakapërcyeshëm - shpesh paaftësia e tyre për t'iu qasur drejtësisë është për shkak të mungesës së një mjedisi të sigurt dhe mbështetës për ta bërë një gjë të tillë dhe/ose për shkak të rreziqeve që i mbijetuari i/dëshmitari merr për t'u paraqitur. Të gjithë profesionistët duhet të përpiqen që në mënyrë kolektive të mundësojnë një mjedis të sigurt dhe mbështetës, ku të mbijetuarit dhe dëshmitarët e dhunës seksuale do të ndjehen të sigurt dhe rehat për t'u paraqitur dhe raportuar krimet.

Duhet theksuar se përgjegjësia kryesore për të hetuar dhe dokumentuar dhunën seksuale i mbetet shteteve. Institucionet kombëtare të sigurisë dhe drejtësisë duhet të trajnohen si duhet dhe të pajisen për t'iu përgjigjur në mënyrë efektive dhe të drejtë të mbijetuarve të dhunës seksuale, të hetojnë krimet, dhe mbrojnë të mbijetuarit dhe dëshmitarët. Mirëpo, aty ku institucionet kombëtare nuk janë në gjendje, apo nuk kanë dëshirë t'i hetojnë dhe dokumentojnë krimet e dhunës seksuale, ku përkufizimet kombëtare të dhunës seksuale janë kufizuese, ose mjetet vendore janë shterur, profesionistët me trajnimin, mjetet dhe mandatin e duhur janë në pozitë që në mënyrë efektive, dhe produktive ta dokumentojnë dhunën seksuale si krim ndërkombëtar.

2. Dhuna seksuale si krim sipas të Drejtës Ndërkombëtare

2.1 Historiku

Gjatë 20 viteve të fundit, e drejta ndërkombëtare është zhvilluar në drejtim të kërimit të përgjegjësisë më të madhe për krimet më të rënda, duke përfshirë edhe krimet e dhunës seksuale, kur janë kryer si krime lufte, krime kundër njerëzimit ose akte gjenocidi. Meqenëse

¹ Për më shumë informata mbi ndikimin dhe pasojat e dhunës seksuale, shih: UNHCR, Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons: Guidelines for Prevention and Response, 2003; Institute of Medicine, Social and Economic Costs of Violence Against Women: The Value of Prevention, 2011; dhe World Bank, The Costs and Impacts of Gender-Based Violence in Developing Countries: Methodological Considerations and New Evidence, 2004.

jurisprudenca penale ndërkombëtare është zhvilluar - për herë të parë në kontekstin e Tribunalit Ndërkombëtar për Krime të ish-Jugosllavisë dhe Tribunali Ndërkombëtar për Krime të Ruandës (gjykatat ad hoc, ose TNKJ dhe TNKR), pastaj më tej i kodifikuar në Statutin e Romës të Gjykatës Ndërkombëtare Penale (GjNP), dhe avancuar përsëri nga Gjykata Speciale për Sierra Leone (GjSSL) - përdhunimi dhe format e tjera të dhunës seksuale po hetohen dhe ndiqen penalisht; si krime lufte të kryera në kontekst të dhe që lidhen me një konflikt të armatosur;² si krime kundër njerëzimit të kryera në kontekstin e një sulmi të gjerë apo sistematik të popullatës civile; dhe/ose si akte gjenocidi, kur kryhen me qëllim që të shkatërrojnë një grup etnik, fetar, nacional apo racor në tërësi ose pjesërisht.³

Pikënisja për diskutimin e krimeve ndërkombëtare të zbatueshme për aktet e dhunës seksuale në kuadër të këtij Protokolli është Statuti i Romës së GjNP-së (Statuti i Romës). Dispozitat e kodifikuara në Statutin e Romës ka gjasa të pasqyrohen në shumë sisteme kombëtare si shtete që ratifikojnë Statutin e Romës dhe të përfshijnë këto dispozita ndërkombëtare në legjislacionin e tyre të brendshëm. Megjithatë, Statuti i Romës nuk është shtjellimi më gjithëpërfshirës i ligjit të zbatueshëm penal ndërkombëtar; e drejta ndërkombëtare zakonore është në shumë mënyra shumë më e gjerë Tribunalet ad hoc, Dhomat e Jashtëzakonshme në Gjykatat e Kamboxhias (DhJGjK) dhe GjSSL që të gjitha kanë parimet e aplikuara të të drejtës zakonore ndërkombëtare,⁴ dhe jurisprudenca që del nga këto institucione është gjithashtu udhëzuese dhe reflektuese e këtyre parimeve të gjera. Derisa ky protokoll e ka fokusin te dispozitat e përcaktuara në Statutin e Romës, profesionistët duhet të kenë parasysh rëndësinë e jurisprudencës së tribunaleve ad hoc dhe hibride si burim të parimeve të zbatueshme, veçanërisht për shkak se shumë dispozita të Statutit të Romës ende nuk janë mbrojtur me gjyq apo zgjidhur. Në këtë rast, jurisprudenca e tribunaleve ad hoc dhe hibride mund të ofrojë vetëm udhëzimet në dispozicion.

Përkufizimet e veprave penale, si dhe elementet që i përbëjnë ato, mund të ndryshojnë deri diku në përputhje me juridiksionet në të cilat krimi (et) janë duke u hetuar dhe ndjekur penalisht. Edhe pse shumë shtete palë të Statutit të Romës kanë inkorporuar përkufizimet e Statutit të dhunës seksuale në ligjin kombëtar, shumë të tjera nuk e kanë bërë një gjë të tillë. Profesionistët që dokumentojnë krimet e dhunës seksuale duhet t'i kenë të njohura si elementet e krimeve të përcaktuara me Statutin e Romës ashtu edhe ato të kornizës ligjore ku veprojnë ato, si dhe të kenë parasysh jurisprudencën e tribunaleve ad hoc dhe hibride.⁵

2.2 Përkufizimet e përgjithshme të krimeve të dhunës seksuale

Siç është paraqitur me hollësi në Librin e Provave (**shih Shtojca 1, "Libri i Provave për Dokumentimin e Krimeve të Dhunës Seksuale: Një instrument që do të ndihmonte hetuesit në plotësimin e mangësive të provave"**), në mënyrë që çdo akt i dhunimit dhe dhunës seksuale të kualifikohet si krim ndërkombëtar, profesionistët duhet të gjejnë informacion për të dëshmuar tri kategori të elementeve:

- **elemente specifike** plotësohet nga informacionet që tregojnë se çfarë veprave e caktuar është kryer);

2 Sipas statuteve të GjNPJ dhe GjNPR, duhet të ketë një lidhje midis aktit dhe konfliktit të armatosur.

3 Krimet e dhunës seksuale gjithashtu mund të ndiqen penalisht si torturë, trajtim mizor dhe persekutim (që në nivel ndërkombëtar do të hetoheshin dhe ndiqeshin penalisht sipas të drejtës penale ndërkombëtare si krim lufte ose si krim kundër njerëzimit sipas nevojës.) në pajtim me praktikën e krijuar gjyqësore. Tortura, në disa juridiksione vendore, mund të hetohet dhe të ndiqet penalisht si krim në vete.

4 Vini re se në këtë Protokoll, këtyre institucioneve do t'u referohen si "tribunale ad hoc dhe hibride".

5 Siç është përcaktuar hollësisht në Librin e Provave (**shih Shtojcën 1**), elementet e krimeve siç janë përkufizuar me Statutin e Romës mund të shërbejnë si një listë e dobishme e kontrollit për të ndihmuar profesionistët në mbledhjen e informatave të plota për dhunën seksuale. Profesionistët mund ta përmirësojnë integritetin dhe efikasitetin e hetimeve të tyre duke pasur parasysh se çfarë informatash nevojiten dhe pse; dhe elementet e krimeve të zbatueshme në juridiksionin ku vepron profesionisti mund të shërbejnë si udhëzues për ta ndihmuar në këtë punë. Profesionistët duhet të përqipen ta përgatisin "librin e provave" të tyre (në bazë të modelit të Librit të Provave) si instrument referimi për t'u siguruar që të mos ketë boshllëqe në procesin e grumbullimit të informatave.

- **elementet kontekstuale**⁶ (të plotësuara me informata që përshkruajnë rrethanat në të cilat është kryer vepra e caktuar dhe e ngritë veprën në nivel krimi të luftës, krim kundër njerëzimit apo akt gjenocidi); dhe
- **elementet ndërlidhëse**⁷ (të plotësuara me informata që përshkruajnë mënyrën se si një ose më shumë kryes të dyshuar e kanë kryer këtë akt si krim ndërkombëtar).

Këto tri kategori informacionesh mund të konsiderohen se përbëjnë pjesët A, B dhe C të informacioneve të plotë të kërkuara për të treguar se mund të jenë kryer krime të dhunës seksuale (ose ndonjë krim tjetër sipas të drejtës ndërkombëtare) dhe për të sugjeruar se kush mund të jetë individualisht përgjegjës penalisht për kryerjen e këtyre krimeve.

Pjesët e ardhshme do të përcaktojnë se çfarë është e nevojshme për secilin nga tre hapat në hetimin që zhvillon profesionisti për krimet e dhunës seksuale. Shembuj të pyetjeve që mund t'u parashtrohen dëshmitarëve, dëshmitë dhe provat dokumentare e fotografike/ vizuale që do të ishin të kënaqshme që të gjitha këto elemente janë të përfshira në Librin e Provave (shih [Shtojca 1](#)).

2.3 Pjesa A: Krimet specifike të dhunës seksuale ose krimet që mund të kryhen nëpërmjet dhunës së seksualizuar: “çka ka ndodhur?”

Përgjegjësia penale individuale për aktet e dhunës seksuale si për krime lufte, krime kundër njerëzimit dhe/ose akte gjenocidi mund të lidhen me krime që përmbajnë në mënyrë të qartë një komponent të dhunës së seksualizuar si dhe me krime që nuk përmbajnë një komponent të dhunës së seksualizuar, varësisht nga faktet.

Disa shembuj të llojeve të krimeve që mund të bazohen në aktet e dhunës seksuale janë paraqitur më poshtë. Lista e shembujve të krimeve të renditura siç paraqitet në këtë Protokoll përfshin krime që përmbajnë në mënyrë të qartë një komponent të dhunës seksuale ose me bazë gjinore, si dhe disa shembuj të krimeve që mund të jenë të zbatueshme për aktet e kryera që përfshijnë dhunën seksuale dhe në baza gjinore, por të cilat nuk i referohen shprehimisht natyrës së seksualizuar të atij krimi. Ka krime të tjera në Statutin e Romës që mund të kryhen në mënyrë të seksualizuar ose të joseksualizuar e që nuk janë futur në listë këtu për shkak të gjatësisë. Ka edhe krime të tjera që bazohen në aktet e dhunës seksuale e që nuk janë përfshirë në Statutin e Romës, disa prej të cilave janë gjykuar në nivel ndërkombëtar. Për shembull, në GjSSL, ka pasur dënime për krimet e martesës së detyruar si akte çnjerëzore (krim kundër njerëzimit).⁸

Ekzistojnë krime sipas të drejtës ndërkombëtare që gjithmonë përfshijnë akte të dhunës seksuale, si dhunimi ose prostitucioni i detyruar, por ka krime të tjera që mund të kryhen me sjellje seksuale ose joseksuale, si tortura. Disa shembuj të dy llojeve të krimeve janë paraqitur më poshtë.

Rekomandohet që kur profesionistët të fillojnë procesin e cilësimit të krimeve që do ta dokumentojnë dhe hetojnë, të mos kufizohen vetëm në krimet që mund të kryhen vetëm me aktet e dhunës seksuale. Përkundrazi, me kusht që faktet të mbështetin këtë, ata duhet të kërkojnë të dokumentojnë dhe hetojnë sjelljen seksuale të dhunës sipas të dy krimeve të renditura dhunës seksuale dhe krimeve të tjera. Kjo mund të ndihmojë për të rritur llogaridhënien për sjellje të dhunës seksuale duke demonstruar se, si krim sipas të drejtës

6 Shpesh u referohen si elemente “chapeau” ose elemente “të rëndomta”.

7 Gjithashtu e njohur si “mënyrë e përgjegjësisë”.

8 Vini re se ky krim i martesës së detyruar ose bashkimit të detyruar mund të ndiqet penalisht si akt çnjerëzor ose si format e tjera të dhunës seksuale edhe sipas Statutit të Romës.

ndërkombëtare, një sjellje e tillë është një tjetër formë e dhunës kriminale dhe jo një gjë ndaras nga krimet e tjera të kryera në kontekstin e krimeve masive. Kjo gjithashtu mund të ndihmojë për t'u siguruar që natyra e lëndimit të caktuar të pasqyrohet dhe gjykohet saktë.

Statuti i Romës rendit krimet e dhunës seksuale që mund të përbëjnë krime lufte, krime kundër njerëzimit dhe akte gjenocidi. Ai gjithashtu përfshin krimet që mund të seksualizohen dhe të cilat mund të përbëjnë krime lufte, krime kundër njerëzimit dhe akte gjenocidi. Këto mund të hetohen dhe të ngarkohen në bazë të fakteve që përfshijnë dhunë seksuale.

Krimet specifike të dhunës seksuale dhe disa krime të zbatueshme për akte të dhunës seksuale dhe joseksuale janë paraqitur me elementet e tyre në Librin e Provave (**shih Shtojcën 1**). Një përmbledhje më e gjerë e krimeve sipas të drejtës ndërkombëtare dhe elementeve të tyre të paraqitura me Statutin e Romës janë të përfshira në Elementet e Krimeve të GjNP-së. Për më tej, statutet dhe elementet e krimeve të tribunaleve ad hoc dhe hibride si dhe dispozitat e kodeve të brendshme penale mund të shërbejnë si burime shtesë të dispozitave dhe përkufizimeve të aplikueshme.

Disa nga krimet e renditura në Statutin e Romës që mund të zbatohen për aktet e dhunës seksuale janë radhitur më poshtë.

Krimet e luftës (konflikt i armatosur ndërkombëtar) (neni 8.2 (b))

Krimet specifike të dhunës seksuale:

- Kryerja e përdhunimeve, skllavëria seksuale, prostitucioni i detyruar, shtatzënia e detyruar,⁹ sterilizimi i detyruar, ose ndonjë formë tjetër e dhunës seksuale.

Krimet e tjera që mund të përfshijnë sjelljen kriminale të natyrës së seksualizuar:

- Nënshtrimi i personave, që janë nën pushtetin e një pale kundërshtare, ndaj gjymtimeve fizike ose eksperimenteve mjekësore apo shkencore të çfarëdo lloji, të cilat nuk janë të justifikuara me trajtim mjekësor, dental apo spitalor të personit në fjalë e as të kryera në interesin e tij ose të saj, dhe të cilat shkaktojnë vdekjen ose rrezikojnë seriozisht shëndetin e personit të tillë ose personave.¹⁰
- Shpallja e të drejtave dhe veprimeve të shtetasve të palës armiqësore në gjykatë si të shfuqizuara, suspenduara ose të papranueshme.¹¹
- Kryerja e akteve indinjuese ndaj dinjitetit personal, në veçanti poshtërimi dhe trajtimi degradues.¹²

9 "Shtatzënia e detyruar" nënkupton mbylljen e paligjshme të një gruaje për ta lënë shtatzënë me forcë, me qëllim të ndikimit në përbërjen etnike të popullsisë ose kryerjen e çfarëdo shkeljeje tjetër të rëndë të së drejtës ndërkombëtare. Ky përkufizim kurrësi nuk duhet të interpretohet sikur ndikon në ligjet kombëtare që kanë të bëjnë me shtatzëninë.

10 Për shembull, ndalimi i civilëve dhe kryerja e një eksperimenti që përfshin shkaktimin e dëmtimit të organeve gjenitale të tyre, ose kryerjen e një eksperimenti në ta që përfshin lakuriqësi të detyruar duke i zhveshë ata lakuriq dhe duke u hedhur ujë gjithnjë e më të nxehtë për të "testuar" se sa kohë u merr për të treguar shenjat e djegies.

11 Në rrethana ku të drejtat që janë shpallur të shfuqizuara rezultojnë me dhunë seksuale, p.sh. autori (në pozitën e tij/saj) urdhëron gratë që janë shtetase të palës armiqësore t'i nënshtrohen abortit të detyruar.

12 Kjo dispozitë mund të përdoret si për krimet e dhunës seksuale, ashtu edhe të dhunës joseksuale - p.sh. detyrimi i një të ndaluar mashkull që t'ia lëpijë organet gjenitale autorit ose një personi tjetër, apo detyrimi i një të ndaluar t'ia lëpijë këpucët autorit ose një personi tjetër, që të dyja këto mund të përbëjnë trajtim poshtërues dhe degradues. Kjo dispozitë është përdorur tradicionalisht si përfshirje e të gjitha krimeve të dhunës seksuale; megjithatë, jurisprudenca gjinore ka inkurajuar reflektimin e saktë të dëmit të shkakuar nga dhuna seksuale, e cila, edhe pse një nëpërkëmbje e dinjitetit njerëzor, është edhe akt i dhunshëm i dëmit fizik dhe mendor që përbën torturë dhe trajtim mizor.

- Rekrutimi ose përfshirja e fëmijëve nën moshën 15 vjeçare në forcat e armatosura kombëtare ose përdorimi i tyre për të marrë pjesë aktive në luftime.¹³

Krimet e luftës (konflikt i brendshëm i armatosur) (neni 8.2(c)-(e))

Krimet specifike të dhunës seksuale:

- Kryerja e dhunimeve, skllavëria seksuale, prostitucioni i detyruar, shtatzënia e detyruar, sterilizimi i dhunshëm dhe çfarëdo forme tjetër e dhunës seksuale gjithashtu përbën shkelje të rëndë të nenit 3 të përbashkët për të katër Konventat e Gjenevës.

Krimet e tjera që mund të përfshijnë sjelljen kriminale të natyrës së seksualizuar:

- Dhuna ndaj jetës dhe personit, veçanërisht vrasjet e të gjitha llojeve, gjymtimi, trajtimi mizor dhe tortura.
- Kryerja e akteve indinjuese ndaj dinjitetit personal, në veçanti poshtërimi dhe trajtimi degradues.
- Rekrutimi ose përfshirja e fëmijëve nën moshën 15 vjeçare në forcat ose grupet e armatosura ose përdorimi i tyre për të marrë pjesë aktive në luftime.
- Nënshtrimi i personave të cilët janë nën pushtetin e palës tjetër në konflikt ndaj gjymtimeve fizike ose në eksperimente mjekësore ose shkencore të çfarëdo lloji, që nuk justifikohen nga trajtimi mjekësor, dental a spitalor i atij personi dhe nuk janë në interesin e tij ose të saj dhe që shkaktojnë vdekjen ose rrezikojnë seriozisht shëndetin e personit ose personave të tillë.

Krimet kundër njerëzimit (neni 7)

Ndonjë nga aktet e mëposhtme, kur kryhen si pjesë e një sulmi të gjerë apo sistematik të drejtuar kundër cilësdo popullate civile, me njohuri të sulmit:

Krimet specifike të dhunës seksuale:

- Dhunimi.
- Skllavëria seksuale.
- Prostitucioni i detyruar.
- Shtatzënësia e detyruar.
- Sterilizimi i detyruar, ose ndonjë formë tjetër e dhunës seksuale të rrezikshmërisë së krahasueshme.

Krimet e tjera që mund të përfshijnë sjelljen kriminale të natyrës së seksualizuar:

- Vrasja.¹⁴
- Shfarosja.¹⁵

¹³ "Përdorimi" i fëmijëve për të marrë pjesë aktive në luftime mund të përfshijë, për shembull, detyrimin e fëmijëve që të kryejnë akte të dhunës seksuale apo detyrimin që të përfshihen në akte seksuale me qëllim që në njëfarë mënyre të kenë ndikim në gatishmërinë e tyre për të kryer akte të tjera të dhunës. Kjo gjithashtu mund të përfshijë një skenar ku ushtarët fëmijë në mënyrë të përsëritur torturohen seksualisht në mënyrë që ata më tej të kryejnë akte të tilla të torturës seksuale kundër civilëve.

¹⁴ Për shembull, dhunimi nga banda që çon në vdekje.

¹⁵ Për shembull, grumbullimi i civilëve, duke i ndaluar, duke i zhveshur, duke i goditur ata në pjesët gjenitale (dhe pjesë të tjera) deri në vdekje, në kuadër të një vrasjeje masive të civilëve.

- Burgimi ose privime të tjera të rënda të lirisë fizike në kundërshtim me rregullat themelore të të drejtës ndërkombëtare.¹⁶
- Tortura.
- Persekutimi kundër ndonjë grupi ose kolektivi të identifikuar për arsye politike, racore, kombëtare, etnike, kulturore, fetare, gjinore, siç përcaktohet në paragrafin 3 të nenit 7, ose arsye të tjera që njihen në nivel universal si të palejueshme sipas të drejtës ndërkombëtare, në lidhje me çdo akt të përmendur në këtë paragraf ose çdo krim brenda juridiksionit të GjNP.
- Zhdukja e detyruar e personave.¹⁷
- Krimi i aparteidit.¹⁸
- Veprime të tjera çnjerëzore të karakterit të ngjashëm që shkaktojnë qëllimisht vuajtje të mëdha, ose dëmtime të rënda trupore apo për shëndetin mendor apo fizik.

Gjenocidi (neni 6)

Ndonjë nga aktet e mëposhtme të kryera me qëllim që të shkatërrojnë, në tërësi ose pjesërisht, një grup kombëtar, etnik, racial apo fetar:¹⁹

- Vrasja e anëtarëve të grupit.
- Shkaktimi i dëmeve të rënda trupore ose mendore anëtarëve të grupit.
- Shkaktimi i qëllimshëm i kushteve të jetesës së grupit për të sjellë shkatërrimin e tij fizik në tërësi ose pjesërisht.
- Caktimi i masave që synojnë parandalimin e lindjeve brenda grupit.
- Transferimi me forcë i fëmijëve të grupit në një grup tjetër.

Tortura si krim në vete

Në praktikën ndërkombëtare penale, dhuna seksuale si torturë ndiqet si krim lufte ose krim kundër njerëzimit. Sidoqoftë, shumë kode të brendshme penale kriminalizojnë torturën si krim në vete e jo nën ombrellën e krimeve të luftës, krimeve kundër njerëzimit apo gjenocidit. Në juridiksionet e tyre përkatëse, profesionistët mund të kryejë hetime dhe të nisin ndjekjet penale për krimet e dhunës seksuale si krim të torturës. Për ta bërë një gjë të tillë, ata duhet të sigurohen që të njihen me elementet e aplikueshme të krimit të torturës në kodin penal të vendit.

16 Për shembull, objektet e paraburgimit ku civilët skllavërohen seksualisht dhe joseksualisht, dhe torturohen seksualisht dhe joseksualisht

17 Për shembull, ku gratë dhe vajzat rrëmbehen dhe zhduken, dhe gjatë zhdukjes së tyre torturohen seksualisht.

18 Për shembull, martesat e detyruara të kryera në kuadër të një regjimi të institucionalizuar të shtypjes sistematike dhe dominimit të një grupi racor mbi ndonjë grup tjetër racor.

19 Ndërsa ka pak praktika gjyqësore penale ndërkombëtare për krime të dhunës seksuale si akte gjenocidi, edhe ato pak praktika gjyqësore që ekzistojnë i lidhin krimet e dhunës seksuale me gjenocidin nëpërmjet dispozitës së "shkaktimit të dëmeve të rënda trupore ose mendore". Sigurisht që është e mundur, megjithatë, të hetohen dhe të ndiqen penalisht krimet e dhunës seksuale si akte gjenocidi jo vetëm përmes kësaj dispozite; për shembull, një qendër paraburgimi ku të ndaluarit meshkuj i nënshtrohen në mënyrë sistematike kastrimit me qëllim të parandalimit të lindjeve dhe që kështu të shkatërrohet grupi i tyre tërësisht ose pjesërisht, mund të ndiqet penalisht në bazë të dispozitës së shqiptimit të masave për parandalimin e lindjeve apo krijimin e kushteve të jetës që llogariten se sjellin shkatërrimin e tyre.

Krimet e tjera

Si Statuti i GjSSL po ashtu edhe Statuti i Romës parashohin krimin kundër njerëzimit të “akteve të tjera çnjerëzore”. Ky krim shërben si tepricë, ose që i përfshin të gjitha, për vepra të tjera penale që nuk janë renditur në mënyrë specifike. Në GjSSL, ky krim është përdorur si bazë për hetimin, ndjekjen penale dhe dënimin përfundimtar të kryerjes së martesës së detyruar. Sjellje të tjera kriminale që mund të ngarkohen si krim kundër njerëzimit të “akteve të tjera çnjerëzore” mund të përfshijnë çiftim të detyruar, abort të detyruar dhe lakuriqësi të detyruar.

Pasi profesionistët ligjorë vendës të lëvizin drejt dokumentimit dhe sjelljes së rasteve që përfshijnë krimet e dhunës seksuale në kontekstin vendor, mund të ketë dispozita të tjera në çdo kod të caktuar penal në të cilat mund të përfshihen këto vepra penale. Profesionistët duhet të sigurohen që të njihen me dispozitat përkatëse për të shtuar në maksimum mundësinë e qasjes në drejtësi.

2.4 Pjesa B: Elementet kontekstuale të krimeve ndërkombëtare: “cili ishte konteksti ku ka ndodhur (akti i dhunës seksuale)?”

Ndjekja penale e akteve të dhunës seksuale si krime sipas të drejtës ndërkombëtare kërkon provimin e elementeve kontekstuale të këtyre krimeve, përveç elementëve që lidhen me aktet e vetë dhunës seksuale. Elementet kontekstuale janë elemente që ngrenë krimin specifik në nivelin e një krimi ndërkombëtar - krim lufte, krim kundër njerëzimit ose akt gjenocidi. Në mënyrë që të pretendohet kryerja e krimeve të dhunës seksuale si shkelje e të drejtës penale ndërkombëtare, informatat e marra nga ekipi i profesionistëve duhet të përfshijnë fakte që do të mbështesnin elementet kontekstuale të kategorisë së krimit të aplikueshëm ndërkombëtar. Elementet kontekstuale (siç janë kodifikuar në Statutin e Romës) janë përcaktuar shkurtimisht më poshtë.²⁰ Në Librin e Provave (**shih Shtojcën 1**), profesionistët mund të shohin shembuj të llojeve të pyetjeve që mund të bëhen gjatë një interviste për të nxjerrë këto informata, dhe disa shembuj të provave dëshmuese, dokumentare dhe fotografike/ vizuale që mund të shërbejnë për të provuar elementet kontekstuale të këtyre krimeve ndërkombëtare. Një pasqyrë e shkurtër është paraqitur më poshtë.

(i) Dhuna seksuale si krim lufte ose shkelje e ligjeve dhe zakoneve të luftës

Një akt i dhunës seksuale mund të përbëjë krim lufte ose shkelje të ligjeve dhe zakoneve të luftës, nëse kryhet në kontekstin dhe lidhet me një konflikt të armatosur ndërkombëtar ose jondërkombëtar, nga kryesi i cili është në dijeni për rrethanat faktike që e bëjnë atë situatë konflikt të armatosur.²¹ Statuti i Romës numëron krimet e dhunës seksuale si krime lufte në

20 Praktika gjyqësore e gjykatave ad hoc dhe hibride jep informata për mënyrën se si janë interpretuar dispozitat e të drejtës ndërkombëtare penale. Shumë nga zhvillimet në praktikën gjyqësore pasqyrohen në Statutin e Romës, ndërsa disa të tjera nuk pasqyrohen. Edhe pse përkufizimet dhe elementet e krimeve ndërkombëtare mund të ndryshojnë deri diku mes gjykatave, konsultimi me praktikën gjyqësore të gjykatave mund të tregohet shumë i dobishëm për të kuptuar se si disa nga këto çështje janë interpretuar nga gjyqtarët dhe për të parashikuar se si faktet dhe ligji mund të analizohen në kontekste të ardhshme.

21 E drejta ndërkombëtare për konflikt të armatosur përcakton një regjim kompleks në lidhje me statusin e viktimave të krimeve të luftës. Si rregull e përgjithshme, duhet të dëshmohet se viktimat ka qenë “person i mbrojtur” sipas Konventave të Gjenevës, në mënyrë që krimi të përbëjë një krim lufte ose shkelje të ligjeve dhe zakoneve të luftës. E thënë thjesht, kjo do të thotë në përgjithësi se viktimat duhet të jetë ose një civil ose “hors de combat”, d.m.th. që nuk ka marrë pjesë në mënyrë aktive në luftime në kohën kur është kryer krimi. Megjithatë, për krimet e dhunës seksuale të kryera gjatë konfliktit të armatosur nuk ka kërkesë për të provuar se viktimat kanë qenë persona të mbrojtur me kusht që të plotësohen elementet e tjera të krimeve të luftës apo të shkeljes së ligjeve dhe zakoneve të luftës, një akt i dhunës seksuale do të përbëjë krim lufte ose shkelje të ligjeve dhe zakoneve të luftës pavarësisht nga statusi i viktimës si civil, person hors de combat apo tjetër. Shih Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, ICRC Study on Customary Rules of International Humanitarian Law, Vol. I Rules, Vol. II Practice, Cambridge University Press, March 2005: Rule 93: Rape and other forms of sexual violence are prohibited in international and non-international armed conflicts. Shih gjithashtu ICRC, Sexual violence in armed conflict: questions and answers (7 March 2014), “Every single rape committed during and in connection with an armed conflict constitutes a war crime and must be prosecuted”, në dispozicion në <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/faqs/sexual-violence-questions-and-answers.htm>.

konfliktet e armatosura ndërkombëtare dhe jondërkombëtare. Profesionistët që mbledhin informata për krimet e dhunës seksuale të kryera në kontekstin e një konflikti të armatosur (sipas përkufizimeve të Statutit të Romës) duhet të sigurohen që të mbledhin informata të mjaftueshme për të treguar se akti është kryer në kuadër të konfliktit të armatosur dhe në lidhje me të, dhe për të mbështetur konkluzionin se ka pasur njohuri për konfliktin e armatosur nga ana e kryesve të drejtpërdrejtë.²²

(ii) Dhuna seksuale si krim kundër njerëzimit

Dhuna seksuale gjithashtu mund të përbëjë krim kundër njerëzimit, ku akti i dhunës seksuale është kryer si pjesë e një sulmi të gjerë ose sistematik kundër popullatës civile. *Nuk është dhuna seksuale si e tillë që duhet të jetë e përhapur ose sistematike, në mënyrë që të përbëjë krim kundër njerëzimit; është sulmi²³ mbi popullsinë civile, dhe ku kryesi i drejtpërdrejtë e ka ditur se sjellja ka qenë pjesë e, ose ka pasur për qëllim sjelljen për të qenë pjesë e një sulmi të gjerë ose sistematik kundër popullatës civile. Në të vërtetë, një akt i vetëm ose dhunim a formë tjetër e dhunës seksuale mund të jetë krim kundër njerëzimit.*²⁴

GjNK ka futur një kërkesë shtesë specifike në juridiksionin e saj:²⁵ se sulmi që përbën krim kundër njerëzimit duhet të jetë kryer “në përputhje ose në mbështetje të një shteti apo politike organizative për të kryer një sulm të tillë”. Kjo kërkesë mund ose mund të mos kërkohej nga juridiksioni ku profesionisti është duke mbledhur informatat; është obligim i profesionistit të dijë se çfarë kërkohej ligjërisht në kontekstin në të cilin ai/ajo është duke mbledhur informatat, në mënyrë që të sigurohet që të mbledhë informata të mjaftueshme mbi të cilat duhet të konkludojë se mund të jenë kryer krime kundër njerëzimit.

Krimet kundër njerëzimit nuk kërkojnë lidhje me konflikt të armatosur – ato mund të ndodhin gjatë kohës së paqes. Megjithatë, është e zakonshme që krimet e luftës dhe krimet kundër njerëzimit të kryhen në kontekst të njëjtë ose të ngjashëm.

(iii) Dhuna seksuale si gjenocid

Gjenocidi përkufizohet si cilito prej akteve të mëposhtme të kryera me qëllim që të shkatërrohet, në tërësi ose pjesërisht, një grup kombëtar, etnik, racor apo fetar siç janë: vrasja e anëtarëve të grupit; duke u shkakuar lëndime të rënda trupore ose mendore anëtarëve të grupit; shaktimi i qëllimshëm i kushteve të jetesës së grupit për të sjellë shkatërrimin e tij në tërësi ose pjesërisht; vendosjen e masave që synojnë pengimin e lindjeve brenda grupit; dhe transferimin me forcë të fëmijëve të grupit në një grup tjetër. Dhunë seksuale mund të përbëjë një akt i gjenocidit ku elementet kontekstuale të gjenocidit janë plotësuar me informatat e mbledhura. Nëse, për shembull, dhuna seksuale është “kryer me qëllim të shkatërrimit, në tërësi ose pjesërisht, të një grupi kombëtar, etnik, racor apo fetar”, duke u shkakuar “lëndime të rënda trupore ose mendore anëtarëve të grupit”, se akti i dhunës seksuale mund të përbëjë një akt gjenocidi.²⁶ Profesionistët që hetojnë akte të pretenduara të gjenocidit duhet të kërkojnë informata për të mbështetur se: (a) akti seksual

22 Autorët e “drejtpërdrejtë” ose “fizikë” janë ata që në të vërtetë kanë kryer krimin personalisht dhe drejtpërdrejt. Personat e akuzuar dhe caqet e hetimeve penale ndërkombëtare mund të jenë autorët e drejtpërdrejtë; por ata mund të jenë edhe autorë që janë larguar nga krimet aktuale, por që megjithatë kanë qenë përgjegjës individualisht penalisht për kryerjen e krimit. Shih **“Mënyrat e përgjegjësisë”** pjesa për sqarime.

23 Statuti i Romës neni 7 e përkufizon “sulmin” në këtë kontekst si “mënyrë sjelljeje që përfshin kryerjen e shumëfishtë të akteve” që janë krimet kundër njerëzimit.

24 Nëse është kryer si pjesë e një sulmi të gjerë ose sistematik drejtuar kundër popullsisë civile.

25 Meqenëse kjo është kërkesë e juridiksionit, ajo nuk konsiderohet si element kontekstual për krime kundër njerëzimit sipas të drejtës ndërkombëtare zakonore. Statutet e gjykatave ad hoc dhe hibride nuk përmbajnë këtë kërkesë shtesë. Përfshirja e kësaj kërkesë në elementet e GjNP për krime kundër njerëzimit i përkufizon ato krime kundër njerëzimit të cilat mund të jenë objekt i juridiksionit të GjNP.

26 Vëreni se aktet e tjera të gjenocidit siç numërohen në elementet kontekstuale (përveç “shaktimit të dëmeve të rënda trupore ose mendore”) mund të zbatohen për aktet që përfshijnë dhunën seksuale.

ka arritur në një akt themelor të gjenocidit (vrasje, lëndim i rëndë trupor/mendor, kushtet e jetës, vendosjen e masave për të parandaluar lindjet, etj); dhe informatat për të mbështetur përfundimin se akti është (b) kryer me qëllim të shkatërrimit, në tërësi apo pjesërisht, të një grupi kombëtar, etnik, racor a fetar.

2.5 Pjesa C: Mënyrat e përgjegjësisë për kryerjen e krimeve ndërkombëtare: “si është kryesi(-t) i pretenduar përgjegjës për atë akt të dhunës seksuale si krim kundër të drejtës ndërkombëtare?”

“Mënyra e përgjegjësisë” përshkruan teorinë ligjore të aplikuar për t’ia atribuuar përgjegjësinë penale të akuzuarit për krime të ndryshme të përshkruara më lart. Për shembull, a ka kryer i akuzuari, ndihmuar dhe mbështetur, urdhrin, planin etj? Në mënyrë që dikush të shpallet individualisht përgjegjës penalisht për një krim sipas të drejtës ndërkombëtare, elementet e krimit material/specifik (siç është dhunimi), elementet kontekstuale të kategorisë së krimit (siç janë krimet kundër njerëzimit), dhe mënyra e përgjegjësisë (siç është kryerja) duhet të dëshmojnë përtej dyshimit të arsyeshëm.

Të marra së bashku, statutet ad hoc dhe tribunatet hibride dhe GjNK numërojnë forma të shumta të përgjegjësisë penale individuale sipas të cilave një individ mund të mbahet penalisht përgjegjës për kryerjen e dhunës seksuale si krim lufte, krim kundër njerëzimit ose akt gjenocidi. Mënyrat e paraqitura këtu janë shembuj nga Statuti i Romës, i përmendur për arsyet e parashtuara më lart. Profesionalistët përsëri duhet të rikujtojnë se legjislacioni vendor i kontekstit të caktuar në të cilin janë duke punuar mund të përcaktojë mënyra shumë të ndryshme të përgjegjësisë nga ato të aplikuara ndërkombëtarisht.

Parimi themelor i këtij neni është se përveç mbledhjes së informatave në lidhje me vetë veprën penale, dhe mbledhjes së informatave nga konteksti në të cilin është kryer ajo vepër penale, procesi i dokumentimit duhet të synojë që të mbledhë informata në lidhje me mënyrën se si kryesi(-t) i pretenduar mund të jetë përgjegjës për krimin. Kjo nënkupton mënyrën se si dyshohet të jetë kryer krimi dhe cila ka qenë natyra e rolit të kryesit të pretenduar në kryerjen e kësaj vepre penale të dhunës seksuale.

Statuti i Romës përcakton mënyrat e përgjegjësisë të zbatueshme për kryesit që ndiqen penalisht në GjNK.²⁷ Disa prej tyre janë përcaktuar më poshtë.

Bashkëkryerja (neni 25(3)(a)) dhe përgjegjësia e qëllimit të përbashkët (neni 25(3)(d))

Këto mënyra të përgjegjësisë zbatohen për grupet e personave që bashkohen për të planifikuar dhe për të kryer krime sipas të drejtës ndërkombëtare. Gjykatat ad hoc kanë zhvilluar praktikën gjyqësore për bashkëkryerje sipas teorive të asaj që është quajtur “ndërmarrje e përbashkët kriminale”.

Kryerja indirekte (neni 25(3)(a))

Nëse faktet sugjerojnë se kryesi (-t) mund të jetë përgjegjës sipas mënyrës së përgjegjësisë së kryerjes indirekte, profesionalistët do të duhet të mbledhin informata që tregojnë se kryesi i pretenduar ka ushtruar kontroll mbi krimin. Ky kontroll mund të tregohet në mënyra të ndryshme, siç janë ushtrimi i kontrollit mbi vullnetin e kryesve të drejtpërdrejtë ose ushtrimi i kontrollit mbi një aparat të organizuar të pushtetit, siç është një strukturë ushtarake ose policore. Përveç kësaj, kryesi duhet të ketë pasur qëllimin për të kryer krimin, dhe të

²⁷ Vëreni se mënyrat e përgjegjësisë sipas të drejtës ndërkombëtare zakonore janë potencialisht shumë më të gjera sesa ato të kodifikuara në Statutin e Romës.

ketë pasur njohuri për rrethanat që i kanë mundësuar atij /asaj që të ushtrojë kontroll mbi krimin.²⁸

Urdhri (neni 25(3)(b))

Për të sugjeruar se kryesi (t) mund të kenë urdhëruar krimet e dhunës seksuale, profesionistët do të duhet të mbledhin informata që tregojnë se kryesi ka pasur autoritet të lëshojë urdhra dhe të priste të zbatoheshin ato.

Thirrja/nxitja (neni 25(3)(b))

Informatat që do të tregojnë se një kryes i pretenduar ka kërkuar apo nxitur një person tjetër të kryejë krime të dhunës seksuale si krime sipas të drejtës ndërkombëtare do të demonstronte se kryesi ka inkurajuar, provokuar, stimuluar apo bindur kryesit drejtpërdrejtë që të kryejnë krime.

Ndihma dhe përkrahja (neni 25(3)(c))

Për të treguar se kryesi ka ndihmuar dhe përkrahur në kryerjen e dhunës seksuale si krim ndërkombëtar, duhet të demonstronhet se kryesi u kishte ofruar kryesve të drejtpërdrejtë ndihmë praktike (p.sh. duke siguruar mjetet për kryerjen e krimit), inkurajim ose mbështetje morale.

Përgjegjësia e komandantëve dhe eprorëve të tjerë (neni 28)

Kryesit e dhunës seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare mund të kenë kryer këto krime në cilësinë e një eprori ose komandanti ndaj kryesve të drejtpërdrejtë.

Nëse kryesi është komandant ushtarak, profesionistët kanë nevojë për informata që tregojnë se ai/ajo ka pasur kontroll efektiv mbi vartësit, se ai/ajo e ka ditur ose është dashur ta dinte se vartësit kishin kryer krime, se ai/ajo nuk kishte arritur të marrë masa të arsyeshme për të parandaluar, ndëshkuar apo për ta dorëzuar tek autoritetet kompetente për hetim, dhe, si rezultat, është kryer krimi.

Në qoftë se krimet janë kryer nga një epror civil, informatat e mbledhura nga profesionisti duhet të demonstrojnë se ka ekzistuar një marrëdhënie epror-vartës ndërmjet eprorit dhe kryesve të drejtpërdrejtë në terren, se eprori e ka ditur ose me vetëdije nuk e ka përfillur informatën që në mënyrë të qartë tregonte se vartësit kanë kryer krime, se krimet kanë qenë aktivitete në kuadër të përgjegjësisë efektive dhe kontrollit të eprorit, se ai/ajo nuk kanë arritur të ndërmarrin të gjitha masat e nevojshme dhe të arsyeshme për të parandaluar ose dorëzuar tek autoritetet për hetim, dhe se, si rezultat, është kryer krimi.

²⁸ Kini parasysh se disa nga mbështetjet faktike të kësaj forme të përgjegjësisë mund të shërbejnë edhe për të dëshmuar format e tjera, siç janë përgjegjësia komanduese e komandantëve ushtarakë në pajtim me nenin 28(a).

Numri shumë i vogël i ndjekjeve vendore penale për krimet e dhunës seksuale, vëllimi i kufizuar i ndjekjeve penale për këto krime, dhe shkalla në mbarë botën e krimeve të dhunës së seksualizuar – veçanërisht në situatat e konfliktit të armatosur – vazhdojnë të lënë një boshllëk të dukshëm të mosndëshkimit...

Jane Adong Anywar, Nismat e Grave për Drejtësi Gjinore,
UNSC Debati, 2013

PJESA 2: DOKUMENTIMI NË PRAKTIKË	28
3. SHQYRTIMET PARAPRAKE	29
3.1 Mos bëj dëm	29
3.2 Trajnimi	29
3.3 Vlerësimet	30
(i) Puna kërkimore	30
(ii) Vlerësimet e rrezikut	30
3.4 Planifikimi i përgjithshëm	35
4. TEMAT KRYESORE TË PLANIFIKIMIT	36
4.1 Bashkërendimi	36
4.2 Interpretimi	38
4.3 Organizimi i informatave	40
5. IDENTIFIKIMI I TË MBIJETUARVE DHE DËSHMITARËVE TË TJERË	41
5.1 Identifikimi i drejtpërdrejtë	42
5.2 Ndërmjetësit	42
6. DËSHMIA	44
6.1 Pëlqimi i bazuar	45
6.2 Mirëbesimi	47
6.3 Referimet	48
7. INTERVISTIMI	50
7.1 Caktimi i intervistave	52
7.2 Lista e kontrollit të intervistave	53
7.3 Llojet e pyetjeve	54
7.4 Teknikat e intervistimit	56
7.5 Regjistrimi i informatave të intervistës	61
8. BURIMET E TJERA TË INFORMATAVE	61
8.1 Provat materiale	61
(i) Vendet e sulmeve	63
8.2 Provat e dokumentuara	66
(i) Llojet e dokumenteve	66
9. RUAJTJA E INFORMATAVE	68
9.1 Ruajtja e dokumenteve dhe informatave të tjera fizike	69
9.2 Ruajtja e informatave digjitale	69
9.3 Ruajtja e informatave mjekësore ligjore/forenzike	70

PJESA II: DOKUMENTIMI NË PRAKTIKË

3. Shqyrtimet Paraprake

3.1 “Mos bëj dëm”

Angazhimi i individëve, familjeve të tyre dhe komuniteteve me qëllim që të hetojnë dhe dokumentojnë informatat e dhunës seksuale duhet të bëhet në mënyrë të tillë që të shtojë në maksimum qasjen në drejtësi për të mbijetuarit dhe të minimizojë sa më shumë që të jetë e mundshme çdo ndikim negativ që mund të ketë në ta procesi i dokumentimit.

Kur të dokumentohen informatat në lidhje me dhunën seksuale, profesionistët duhet të përpiqen të “mos bëjnë asnjë dëm”, apo të minimizojnë dëmin që ata mund të shkaktojnë pa dashje me praninë ose mandatin e tyre.

Për këtë qëllim, praktikuesit duhet së paku:

1. Të kuptojnë rreziqet që përfshin dokumentimi i dhunës seksuale.
2. Të sigurohen që anëtarët e ekipit të cilët dokumentojnë dhunën seksuale të jenë të trajnuar në mënyrë të përshtatshme.
3. Të sigurohen që të mbijetuarit dhe dëshmitarët të japin pëlqimin e tyre të bazuar për të marrë pjesë në hetime.
4. Të mbrojnë informatat e dokumentuara
5. Të marrin masa të posaçme kur punojnë me të mbijetuarit dhe dëshmitarët fëmijë.

Strategjitë për të siguruar se parimi “mos bëj dëm” të zbatohet gjatë procesit të dokumentimit të jenë futur në tërë Protokollin.

3.2 Trajnimi

Profesionistët duhet të kenë nivelin e duhur të aftësive dhe trajnimeve për ndërmarrjen e dokumentimit të dhunës seksuale. Në veçanti, profesionistët duhet që të:

- Sigurohen që të gjithë anëtarët e ekipit, duke përfshirë edhe intervistuesit, përkthyesit, analistët dhe personelin mbështetës të verifikohen në mënyrën e duhur, dhe të trajnohen për të dokumentuar shkeljet sipas standardeve themelore siç është përcaktuar në këtë Protokoll.
- Sigurohen që të gjithë anëtarët e ekipit të kenë njohuri dhe përvojë për t'i trajtuar rastet e dhunës seksuale dhe, veçanërisht, t'i njohin teknikat e duhura të intervistimit, terminologjinë dhe strategjinë për të reaguar me ndjeshmëri për zbulimin e dhunës seksuale nga të mbijetuarit/dëshmitarët, qofshin ato femra apo meshkuj.
- Kur të jetë e mundshme, trajnojnë stafin për trajtimin e traumave dhe për mënyrat se si ta njohin dhe si të reagojnë ndaj çrregullimeve të stresit post-traumatik dhe ndaj rreziqeve të vetëvrasjes dhe vetë-lëndimit.

Gjatë punës me fëmijët²⁹ e mbijetuar dhe dëshmitarë, profesionistët duhet që veçanërisht

- Të kenë trajnime të veçanta për qasjen, intervistimin dhe referimin e fëmijëve që t'u mundësohet profesionistëve për t'iu përgjigjur cenueshmërisë dhe aftësive specifike të fëmijës.
- Të kuptojnë si të aplikojnë parimet "mos bëni dëm", sekretit dhe pëlqimit të bazuar në mënyrë specifike gjatë punës me fëmijët, duke përfshirë përdorimin e teknikave të përshtatshme për moshën e tyre gjatë komunikimit me të mbijetuarit dhe dëshmitarët e tjerë.³⁰
- Të kenë trajnim për shkathtësi për të intervistuar fëmijët duke pasur ndjeshmëri ndaj moshës, dhe të marrin parasysh se ndërveprimi me fëmijë shumë të vegjël kërkon aftësi të ndryshme nga ato që kërkojnë kur kanë të bëjnë me adoleshentët.
- Të kenë trajnim mbi teknikat për parandalimin e ri-traumatizmit të fëmijëve, si për shembull t'i lejojsh të ndiejnë sensacionet trupore dhe emocionet (dridhja, lëkundja dhe qarja).
- Të kuptojnë sfidat e dallueshme me të cilat mund të përballen grupe të ndryshme të fëmijëve, siç janë rreziku i refuzimit nga ana e komuniteteve që mund të përjetojnë vajzat e reja që i lidhin me grupet dhe forcat e armatosura.

3.3 Vlerësimet

Ka shumë çështje që duhet të vlerësohen dhe hulumtohen në mënyrë të plotë nga profesionistët para se të fillojë procesi i dokumentimit. Këto informacione mund të formojnë themelin mbi të cilin duhet të bazohet plani i dokumentimit- duhet kujdes i madh dhe njohuri të kontekstit shoqëror për të siguruar që të mbijetuarit e krimeve të dhunës seksuale të mos jenë të pafuqishëm, që ata të mund të kenë qasje në drejtësi, dhe të mos e kenë sigurinë e tyre të komprometuar.

Si hap i parë, profesionistët duhet të vlerësojnë, për aq sa të jetë e mundur, nëse informacionet e kërkuara tashmë janë dokumentuar nga profesionistët dhe organizatat e tjera, nëse këto informacione janë të arritshme dhe nëse ridokumentimi, duke përfshirë intervistën, është i nevojshëm. Në qoftë se qëllimi është qasja në një mekanizëm të drejtësisë, atëherë ndoshta intervistimi i sërishëm është i pashmangshëm. Mirëpo, në qoftë se mandati është mbrojtja, kjo mund të mos jetë e nevojshme.

Para se të intervistojnë të mbijetuarin dhe dëshmitarët e tjerë apo të mbledhin çfarëdo informate tjetër, profesionistët duhet të: **(i) hulumtojnë krimet e pretenduara, kontekstin dhe komunitetin; (ii) vlerësojnë rreziqet për të mbijetuarit, profesionistët dhe informatat dhe (iii) të përcaktojnë se çfarë shërbimesh të mbijetuarit tashmë mund të kenë në dispozitim.** Profesionistët këshillohen që këto detyra nuk ka nevojë të kryhen me ndonjë renditje të caktuar, por ato duhet të shqyrtohen në të njëjtën kohë. Për shembull, është e pamundur të vlerësohen rreziqet e caktuara të sigurisë për të mbijetuarit pa hulumtuar modelin e shkeljeve në një zonë të caktuar; ngjashëm, hulumtimi i pengesave për llogaridhënien ndaj të mbijetuarit pa dallim do të përfshijë një nivel të vlerësimit të rrezikut.

29 Konventa mbi të Drejtat e Fëmijës e përkufizon fëmijën si "çdo qenie njerëzore nën moshën 18 vjeç, me përjashtim të rasteve kur moshë madhore arrihet më përpara". Konstatimi i moshës së saktë të një të mbijetuarit/dëshmitari individual është jetik për të përcaktuar si të sigurohet pëlqimi i bazuar, si dhe për të pasur implikime për procedurën penale. Kur fëmijët nuk posedojnë dokumente të regjistrimit të lindjes, duhet të merren masa të tjera për të identifikuar moshën e fëmijës, duke përfshirë edhe të dhënat e pagëzimit, të dhënat e komunitetit të lindjeve, dhe sistemeve të përkohshme apo të emergjencës të krijuara nga organizatat humanitare. Për më shumë udhëzime shih UNICEF, Innocenti Research Centre, Innocenti Insight: Birth Registration and Armed Conflict, 2007.

30 Shih IRC, UNICEF, Caring for Child Survivors of Sexual Abuse: Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings, 2012.

(i) Puna kërkimore

Më poshtë janë disa nga temat kyçe veçanërisht në lidhje me dokumentimin e dhunës seksuale që profesionistët duhet t'i njohin nga afër si pikënisje për hetimet e tyre.

Disa nga të dhënat e mëposhtme do të jenë në dispozicion nga raportet e burimeve të hapura, dokumentet dhe faqet e internetit. Disa do të kërkojnë më shumë hulumtim të plotë, dhe mund të jenë në dispozicion nga OKB dhe organizata të tjera ndërkombëtare, OJQ-të ndërkombëtare dhe kombëtare, organizatat lokale dhe të bazës, si dhe think-tank. Informatat e tjera do të jenë në dispozicion drejtpërdrejt dhe në nivel lokal për profesionistët që punojnë në kontekstin e tyre kombëtar. Profesionistët mund të mos jenë në gjendje t'u përgjigjen të gjitha këtyre pyetjeve para vetë procesit të grumbullimit të informatave. Megjithatë, përgjigja në sa më shumë prej këtyre pyetjeve do t'u mundësojë profesionistëve të planifikojnë më mirë qasjen e tyre, të mbledhin informata sa më të rëndësishme dhe të dobishme, dhe të zvogëlojnë rrezikun për të mbijetuarit/dëshmitarët dhe për vetveten.

Hulumtimi paraprak i krimeve specifike

- Cilat janë dinamikat gjinore në këtë fushë në nivel vendi dhe në atë lokal - në të cilën po ndodhin shkeljet? Cilat janë besimet tradicionale dhe kulturore në komunitet në lidhje me rolet gjinore? Si mund të ndikojë kjo në aftësinë e të mbijetuarve për t'i raportuar krimet e dhunës seksuale dhe për t'iu qasur drejtësisë?³¹
- Cila është natyra dhe fushëveprimi i akteve të dhunës seksuale që pretendohet se kanë ndodhur? Cili është modeli i këtyre veprave penale dhe si përshtaten ato në strukturën e përgjithshme të sulmit?
- Çka është. raportuar zyrtarisht? Kujt i është raportuar? Ku janë shënjestruar individët?
- Cili është të kuptuarit dhe qëndrimet e komunitetit ndaj formave të ndryshme të dhunës seksuale, duke përfshirë edhe atë ndaj fëmijëve? Cilat janë pasojat, nëse ka, për të mbijetuarit/dëshmitarët? Si do të reagojnë komuniteti ose familja nëse ata informohen për një krim të dhunës seksuale të kryer kundër një anëtar të komunitetit të tyre? A do të ndryshonte reagimi i tyre në bazë të moshës ose gjinisë së të mbijetuarit/dëshmitarit?
- Cila është gjendja e sigurisë dhe cilat janë pengesat në rrugën e të mbijetuarve në përpjekjen për t'iu qasur mekanizmave të llogaridhënies?
- Si janë kriminalizuar format e ndryshme të dhunës seksuale, nëse janë? Cilat janë kërkesat ligjore për të dëshmuar akuzat për dhunë seksuale? A siguron sistemi ligjor kombëtar barazi para ligjit? Nëse po, a është zbatuar kjo në praktikë? A lehtësojnë apo pengojnë qasjen në drejtësi rregullat e procedurës dhe të provave për të mbijetuarit? Për shembull, a u jepet peshë e barabartë dëshmive të burrave dhe grave? A ekzistojnë dispozita të veçanta ligjore lidhur me fëmijët?
- Si hetohen dhe ndiqen penalisht rastet në nivel kombëtar dhe lokal? A ka njësi të specializuara policore të trajnuara për të hetuar dhe ndjekur penalisht krimet e dhunës seksuale, duke përfshirë edhe njësitë me ekspertizë të veçantë që kanë të bëjnë me fëmijët?

31 Një instrument i dobishëm për të kryer këtë hulumtim është Women's Initiatives for Gender Justice's Gender Equality Traditions (GET) Indicators Checklist lista nga publikimi i tyre Gender in Practice: Guidelines and Methods to address Gender Based Crime in Armed Conflict, pp 9-14 (në dispozicion në http://www.iccwomen.org/whatwedo/training/docs/Gender_Training_Handbook.pdf).

- Cilat janë format e ndryshme të drejtësisë, si formale po ashtu edhe joformale, në dispozicion për të mbijetuarit/dëshmitarët? Cilat janë anët e forta dhe të dobëta të këtyre formave të drejtësisë? A pasqyrojnë apo përforcojnë mekanizmat joformalë pabarazitë gjinore në vend? A trajtohen njësoj burrat dhe gratë në mekanizmat jozyrtarë të drejtësisë? Cilat janë pasojat për të mbijetuarin/dëshmitarin që vendosë të mos vazhdojë në kuadër të mekanizmave zakonore, por u drejtohet mekanizmave të nivelit shtetëror (nëse ato ekzistojnë)? A ka ai/ajo qasje në të dyja? A kanë fëmijët qasje në të dyja?

Hulumtimi paraprak në kontekst

- Cila është situata politike dhe e sigurisë? Cila është historia e konfliktit apo armiqësisë? A ka histori të persekutimit etnik, fetar ose racor? A ka histori të persekutimit me bazë gjinore në veçanti (p.sh. privim i rëndë ndaj të drejtave themelore në baza gjinore)?
- Kush është shënjestruar? A kanë qenë në shënjestër grupet e veçanta? A janë fëmijët në mënyrë specifike në shënjestër? Si është bërë e ditur se këto grupe kanë qenë në shënjestër? Kush i ka shënjestruar? A kanë qenë në shënjestër burrat, djemtë, gratë apo vajzat?
- A ka pasur raporte apo regjistrime të veprave të tjera penale të kryera si pjesë e sulmit? A janë raportuar incidente të bastisjeve të shtëpive, arrestimeve dhe ndalimeve të civilëve, sulmeve në fshatra ose në postblloqe, apo raporte të torturës seksuale dhe joseksuale? Cili është modeli i krimeve?

Hulumtimi paraprak për kryesit e dyshuar

- Si është organizuar infrastruktura ushtarake dhe e sigurisë? Cilat grupe të armatosura veprojnë në këtë zonë? Cili është raporti i tyre me popullatën lokale?
- Prej nga vijnë grupet e armatosura? Cila është lidhja e tyre? A janë këto grupe të përbëra nga burrat dhe gratë? A janë këto grupe të përbëra nga vajzat dhe djemtë? Cilat janë rolet e ndryshme të grupeve?
- Cila është lidhja (nëse ka) mes grupit të dyshuar të kryesit dhe forcave të sigurisë të pranishme në zonën ku do të bëhet dokumentimi? A kanë kryesit apo ndonjë nga vartësit e tyre ndonjë ndikim në komunitetin e prekur në kohën kur është duke u kryer hetimi?

Hulumtimi paraprak në shërbimet në dispozicion dhe të qasjes

- Çfarë kujdesi mjekësor dhe çfarë shërbimesh psiko-sociale kanë marrë të mbijetuarit?
- Çfarë mundësish shëndetësore, psikologjike, juridike dhe çfarë ndihmash ekonomike ka në dispozicion për të mbijetuarit/dëshmitarët e dhunës seksuale? Çfarë sistemesh referimi ose çfarë rrugësh ka në funksion?
- Cilët aktorë ofrojnë këto shërbime në nivel lokal, rajonal dhe nacional?
- A ekziston ndonjë pengesë që të mbijetuarit/dëshmitarët t'u qasen këtyre shërbimeve (p.sh. shqetësime të sigurisë, kufizime financiare, apo qëndrimet diskriminuese ose politikat)?

(ii) Vlerësimet e rrezikut

Gjatë planifikimit të dokumentimit dhe hetimeve të dhunës seksuale, profesionistët duhet të vlerësojnë kërcënimet (reale, të imagjinuara apo të perceptuara) që potencialisht mund t'u shkaktojnë dëm të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë, së bashku me rrezikun që këto kërcënime do të bëhen. Para hartimit të një plani të dokumentimit, profesionistët duhet të vlerësojnë rrezikun dhe shqetësimet e sigurisë për të gjithë anëtarët e ekipit të dokumentimit dhe për të gjithë ata që do të intervistohen. Konsideratat për personelin, logistikën, përkthimin gojor dhe përkthimin me shkrim, sistemet për organizimin e informatave dhe strategjive për t'iu qasur të mbijetuarve/dëshmitarëve do të kumtohen më mirë pas kryerjes së vlerësimit të rrezikut për të mbijetuarit/dëshmitarët, ekipin e profesionistëve dhe për vetë informatat.

Vlerësimi i rreziqeve për të mbijetuarit/dëshmitarët

1. Rreziqet për të mbijetuarit/dëshmitarët që lidhen me dokumentimin e dhunës seksuale përfshijnë:

- hakmarrjen/frikësimin/kërcënimet nga kryesit e dyshuar/familjet e tyre/përkrahësit e tyre kundër të mbijetuarve/dëshmitarëve dhe/ose familjeve të tyre;
- dënimin, duke përfshirë edhe dhunën fizike, nga ana e anëtarëve të komunitetit të tanishëm/familjes/kujdestarit;
- trysninë shtrënguese për të detyruar të mbijetuarit/dëshmitarët që të pajtohen me kryesit (të mbijetuarit/dëshmitarët mund të detyrohen të martohen ose të jetojnë me kryesit);
- përpjekjet për të siguruar përfitime financiare për familjet e të mbijetuarve/dëshmitarëve, të mbijetuarve/dëshmitarëve u jepet prioritet mbi drejtësinë;
- ri-traumatizimin;
- refuzim nga bashkëshortët, anëtarët e tjerë të familjes apo komuniteti, duke rezultuar në izolim, apo braktisje të fëmijëve;
- humbjen e mjeteve të jetesës;
- humbjen e qasjes në shkollat dhe mundësi profesionale për fëmijët; dhe
- në disa raste ekstreme, arrestimi dhe dënimi - për shembull, kur sjelljet seksuale jashtë martese, ose aktet homoseksuale, kriminalizohen.

2. Veçanërisht, profesionistët duhet të pyesin veten:

- A ka ndonjë objekt mjekësor aty pranë, dhe, nëse është kështu, a mund të keni qasje në të? A do t'u shërbejë të gjithë të mbijetuarve/dëshmitarëve me të cilët ju ndërveproni apo vetëm disa prej tyre, dhe nëse jo të gjithëve, atëherë kush mund të ofrojë kujdes për të tjerët?
- A do të bëhet dokumentimi në një zonë ku armiqësitë janë në vazhdim e sipër, të pandehurit janë ende në atë zonë, ose të mbijetuarit/dëshmitarët janë në rrezik të kërcënimit, sulmeve të tjera (duke përfshirë edhe hakmarrjen nëse ata flasin) ose zhvendosjen? Nëse po, çfarë strategjish do të vihen në funksion për të tejkaluar këto pengesa?

- Ka informatat në lidhje me vendndodhjen që nisë nga i mbijetuari/dëshmitari në rrezik të ekspozimit nëse kë to informata kanë të bëjnë me të? Nëse po, çfarë mekanizmesh do të përdorni për të mbrojtur të mbijetuarin/dëshmitarin ose burimin nga ndonjë rrezik?
- A ekziston rreziku që vizita juaj në vende të caktuara të krimit të shtojë rrezikun për individët që jua kanë treguar këto vende? Nëse po, a ka mënyra të tjera (të tilla si nëpërmjet një ndërmjetësi) për të mbledhur informata në lidhje me këto vende?
- Me çfarë rreziqesh të veçanta ballafaqohen fëmijët në qoftë se ata paraqiten vullnetarisht? A ka të ngjarë që fëmijët të stigmatizohen ose të izolohen nëse ata raportojnë një krim? Cilat protokolle janë në funksion për të adresuar rreziqet e identifikuar ose dëmet për fëmijët?
- A keni marrë parasysh si njohuritë tuaja për rreziqet ashtu edhe ato të të mbijetuarve/dëshmitarëve? Profesionistët duhet të konsultohen me të mbijetuarit/dëshmitarët, pasi vetëm ata mund të jenë në dijeni për disa rreziqe specifike individuale, lokale ose të komunitetit.

Vlerësimi i rreziqeve për profesionistët

1. A është qasja në zonë dhe udhëtimi brenda saj, potencialisht e rrezikshme?

- A ekziston rreziku nga grupet e armatosura, ose rrjetet terroriste kriminale që veprojnë në atë zonë ose mu në atë vend?
- A është ekipi juaj në rrezik të të qenit në shënjestër në mënyrë specifike? A ekziston rreziku që ju ose ekipi juaj t'i nënshtrohet kërcënimeve nga kryesit, familjet dhe mbështetësit e tyre (kjo është veçanërisht problematike për profesionistët vendorë)?

2. A keni marrë parasysh ndonjë rrezik jo-fizik? (veçanërisht për OJQ-të vendore)? Për shembull, OJQ-të vendore mund të kërcënohen me çregjistrim, nëse ato e kryejnë punën.

3. A janë vendet e caktuara fizikisht të sigurta për t'u vizituar?

- A është e sigurt qasja në këtë zonë apo vend dhe jo në rrezik nga vërshimet, rrëshqitjet e tokës ose kushtet ekstreme të motit?
- A janë vendet e caktuara shumë larg për qasje pa një qëndrim gjatë natës, dhe në qoftë se është kështu, a është i mundshëm qëndrimi brenda një nate?
- A ekziston rreziku nga mjetet e pashpërthyer në vend?
- A është vendi brenda apo pranë ndonjë ndërtese strukturore të prishur?

4. Cili do të jetë ndikimi i zbulimit se posedoni çfarëdo informacioni dhe prove që mund të mbledhni?

5. Çfarë procedurash mund të vini në funksion për të zvogëluar rreziqet?

- A keni plan të sigurisë dhe të evakuimit?
- A keni plan komunikimi?

- A do të jeni të pajisur në mënyrë adekuate për t'u marrë me ndonjë eventualitet? Për shembull, a do të keni karburante të mjaftueshme shtesë, furnizime, çantë të ndihmës së parë dhe pajisje komunikimi?
 - A mund të ketë ekipi juaj qasje në një objekt mjekësor të afërt?
 - Nëse është e nevojshme, a mund ta hiqni sinjalizimin e dukshëm nga automjeti dhe pajisjet tuaja?
 - A keni ndonjë plan, politikë dhe opsion të referimit në funksion në lidhje me ndihmën emergjente ose transportimin e çdo të mbijetuarit/ dëshmitarit, fëmije të pashoqëruar apo individit tjetër që gjeni në vende të caktuara?
6. A ekziston rreziku që ju ose ekipi juaj të pësojnë nga trauma që ka pësuar tjetërkush? Kur përballen me trauma të pësuar nga tjetërkush, profesionistët që merren me shumë raste duhet të inkurajohen të marrin pushim të zgjatur/shpeshtë për tu rikuperuar. Profesionistët duhet gjithashtu të inkurajohen të flasin për stresin që po përjetojnë.

Vlerësimi i rrezeve për informata

- A keni ndonjë plan në funksion për të mbledhur dhe ruajtur informatat në mënyrë të sigurt?
- Si do të mbani të sigurt dhe konfidenciale informatat që mblidhni? Kur, pse dhe si do të shkatërroni informatat në rrezik konfiskimi? (shih pjesën 9, "Ruajtja e Informatave").
- Si do të transportoni çfarëdo informatash dhe provash që mblidhni?
- A jeni në gjendje të mirëmbani "Zinxhirin e Ruajtjes" dhe a keni kapacitet t'i mbani informacionet të sigurt për periudha të gjata kohore? (shih Shtojcat 6 dhe 7, "Provat Materiale: Parimet për Zinxhirin e Ruajtjes" dhe "Dëshmitë Dokumentuese: Principet për Zinxhirin e Ruajtjes").

3.4 Planifikimi i përgjithshëm

Para se t'i fillojnë procesit të dokumentimit të dhunës seksuale, profesionistët duhet të hartojnë një strategji të qartë ose plan që merr parasysh çështjet e mësipërme dhe që u përgjigjet pyetjeve kyçe të mëposhtme:

Në dritën e kërkimeve tuaja dhe vlerësimeve të rrezikut:

- **Pse po dokumentoni dhunën seksuale?** Cili është rezultati, ose rezultatet, që po kërkoni?
- **A keni kapacitet për të dokumentuar si duhet dhunën seksuale?** A jeni të trajnuar, pajisur dhe përgatitur mjaftueshëm për ta bërë një gjë të tillë? A keni njohuri për kornizën ligjore ku veproni?
- **Çfarë do të bëni me informatat?** Si do t'i organizoni, vlerësoni dhe ruani ato në mënyrë të sigurt. Kujt do t'i dorëzoni ato? Çfarë do të bëni publike, dhe çfarë do të përpiqeni të mbani konfidenciale?

- **Si do të përzgjidhni prioritetet dhe drejtimit që do të ndiqni?** Mund të keni më shumë informata për të ndjekur se sa ju lejon koha ose mjetet - nëse po, si do t'i bëni zgjedhjet?
- **Ku do të përqendrohen përpjekjet tua?** Mbi çfarë baze keni zgjedhur të përqendroheni në një zonë, incident, ose komunitet të caktuar? A do të jetë strategjia juaj gjeografike apo tematike apo një kombinim?
- **Cilat janë shqetësimet e sigurisë për të mbijetuarit, informatat dhe ekipin tuaj?** Çfarë strategjie mund të vini në funksion për të zvogëluar ato rreze? Çfarë mundësish të referimit mund të vini në funksion?
- **Si do ta dokumentoni?** Cilat janë nevojat tua logjistike, financiare dhe të ekspertizës?
- **Çfarë burimesh të informacionit keni në dispozicion?** Në çfarë burimesh të informacionit do të kërkonti qasje? Si do t'u qaseni atyre? Në çfarë burimesh të informacionit do të kufizoheni?
- **Si do t'ua komunikoni qëllimin e hulumtimit tuaj komuniteteve dhe të mbijetuarve?** Çfarë procesi do të përdorni për marrjen e pëlqimit të bazuar, duke përfshirë për të miturit?
- **Sa kohë do të shpenzoni për ta bërë këtë?** Cili është afati i juaj kohor?

4. Temat Kyçe të Planifikimit

4.1 Bashkërendimi

Në çdo moment të caktuar, mund të ketë përpjekje të shumta në rrugë e sipër për të mbledhur, regjistruar dhe analizuar informatat mbi dhunën seksuale në zonat e prekura nga konflikti. Kjo është veçanërisht e vërtetë në zonat ku dhuna seksuale besohet të jetë shumë e përhapur, ku janë krijuar reagimet humanitare, ose ku kanë filluar hetimet zyrtare ndërkombëtare ose kombëtare. Ekzistenca e formave dhe linjave të shumta të hetimit mund të jetë e dëmshme për individët dhe komunitetet, ato ndikojnë në cilësinë e informatave të mbledhura dhe cilësinë e tyre për t'u përdorur në proces gjyqësor penal, si dhe ndikojnë në punën e organizatave që veprojnë në këtë fushë. Disa nga pasojat e hetimeve të shumta përfshijnë si vijon:

- Të mbijetuarve/dëshmitarëve mund t'u duhet që në mënyrë të përsëritur ta tregojnë historinë e tyre në raste të shumta, për qëllime të ndryshme dhe njerëzve të ndryshëm. Në disa raste kjo mund të çojë në ritraumatizim. Parashtrimi i pyetjeve, sado me ndjeshmëri të bëhet, mund të përjetohet nga i mbijetuari i/dëshmitari si marrje në pyetje.
- Lodhja nga vlerësimi - komunitetet ngopen nga pyetjet e shumta, ndërhyrjet dhe premtimet pa u ofruar kurrfarë ndihme.
- Individët dhe komunitetet rrezikohen nga rritja e vëmendjes dhe perceptimit që ata po tradhtojnë anëtarët e komunitetit të tyre apo po akuzojnë të tjerët.

Me qëllim që të respektohen të mbijetuarit/dëshmitarët dhe për t'u siguruar që të mbledhen informatat më të mira, këto procese duhet të bashkërendohen kur kjo gjë të jetë e mundshme. Për këtë qëllim, profesionistët duhet që:

- Të zhvillojnë marrëdhënie me organizata të tjera para se të udhëtojnë në atë zonë dhe ku të jetë e mundshme të vlerësojnë llojin, cilësinë, shpeshtësinë dhe qëllimin e informatave që ata mund ose nuk mund të kenë mbledhur.
- Të mësojnë më shumë rreth mekanizmave ekzistues dhe bashkërendues për dhunën me bazë gjinore në nivel kombëtar, rajonal dhe lokal. Të qenit në dijeni për sistemet ekzistuese mund të lehtësojë shkëmbimin e informatave dhe qasjen në të dhëna, si dhe sigurimin e zgjidhjeve të mbrojtjes për të mbijetuarit/dëshmitarët.
- Të jenë në dijeni për sigurinë dhe shqetësimet shtesë të organizatave të tjera që mbledhin informatat. Disa organizata mund të mbledhin informatat në mënyrë diskrete dhe nuk duhet t'u qasemi publikisht me kërkesa për informata.
- Të jenë të vëmendshëm ndaj organizatave dhe individëve të cilët kanë keqtrajtuar komunitetin e prekur duke manipuluar me informata, duke kërcënuar ata me pasoja nëse paraqiten, dhe duke publikuar informata të rreme me qëllim të minimimit të përpjekjeve të dokumentimit.
- Të njihen me sistemet ekzistuese për mbledhjen e të dhënave mbi dhunën seksuale: qëllimin e tyre, si zbatohen ato, dhe cilat janë kufizimet për shkëmbimin e informatave të mbledhura prej tyre. Kjo përfshin Sistemin Informativ të Dhunës me Bazë Gjinore (GBVIMS)³² dhe Marrëveshjet e Monitorimit, Analizave dhe Raportimit (MARA)³³ të paraqitura nga Rezoluta e Këshillit të Sigurimit të OKB-së të vitit 1960.³⁴
- Të respektojnë mandatin e organizatave të tjera që punojnë në bazë të agjendave të ndryshme me komunitetet. Shpesh ofruesit e shërbimeve punojnë për të ofruar ndihmë të paanshme për të gjithë dhe ndërmjetësojnë konfliktin, duke mbetur të pavarur nga përpjekjet e ndjekjes penale, dhe integrimi me tërë komunitetin është çelësi për këtë rol. Profesionistët duhet të marrin masa shtesë kur vizitojnë organizatat dhe komunitetet në kampet dhe vendet për refugjatë dhe zhvendosje, zyrat e punëtorëve ndihmës, klinikat dhe hapësirat e sigurta të komunitetit. Aty ku është e nevojshme, ata duhet t'i planifikojnë këto vizita paraprakisht dhe të mos shfaqen pa paralajmëruar kur të kërkojnë informata.
- Të dinë se shpesh ofrimi i shërbimeve për të mbijetuarit/dëshmitarët bazohet në pritshmërinë e konfidencialitetit që nuk duhet shkelur, duke përfshirë edhe atë nëpërmjet shkëmbimit të të dhënave anonime që mund të jenë të dobishme për krijimin e modeleve, vendndodhjen, reagimet dhe llojet e dhunës seksuale që ka ndodhur.

32 Nisma GBVIMS, e nisur në vitin 2006 nga UNOCHA, UNHCR dhe IRC, u krijua për të harmonizuar mbledhjen e të dhënave për dhunën me bazë gjinore (DhBGj) në mjedise humanitare, për të siguruar një sistem të thjeshtë për menaxherët e projektit të DhBGj për të mbledhur, ruajtur dhe analizuar të dhënat e tyre, dhe për të mundësuar shkëmbimin e sigurt dhe etik të të dhënave të raportuara të incidenteve DhBGj. (Shih <http://www.gbvim.org>).

33 Qëllimi i MARA është që të sigurojë mbledhjen sistematike të informatave me kohë, të sakta, të besueshme dhe objektive mbi dhunën seksuale që ka të bëjë me konflikt, ndaj grave, burrave dhe fëmijëve në të gjitha situatat përkatëse. Informatat e mbledhura përmes MARA përdoren për të promovuar veprimin në rritje dhe në kohë për të parandaluar dhe reaguar ndaj dhunës seksuale që ka të bëjë me konflikt. Shih Shënimin e Udhëzimit të Përkohshëm: Implementation of Security Council Resolution 1960 (2010) on Women, Peace and Security (Conflict-related Sexual Violence).

34 OP8, UN Security Council, Security Council resolution 1960 (2010) [on women and peace and security], 16 December 2010, S/RES/1960 (2010).

- Të kenë parasysh Rezolutën 1888 të Këshillit të Sigurimit të OKB-së,³⁵ në të cilën OKB-së dhe agjencive qeveritare dhe OJQ-ve, në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar, u bëhet thirrje të mbështetin monitorimin e përmirësuar, dokumentimin dhe raportimin e krimeve të dhunës seksuale. Ofruesit e shërbimeve dhe institucionet e tjera që mbështetin të mbijetuarit mund të vendosin t'i përgjigjen kësaj thirrjeje nëpërmjet shkëmbimit të informatave për të mbijetuarit në bazë të praktikave më të mira etike dhe me pëlqimin e bazuar të të mbijetuarve.

4.2 Përkthimi

Përkthyesit shpesh janë pjesë kyçe e ekipit të profesionistit. Përkthyesit duhet të jenë të trajnuar në mënyrë të duhur, jo vetëm për përkthim, por edhe për punë me të mbijetuarit/dëshmitarët e dhunës seksuale dhe, sipas rastit, edhe me fëmijë.

Përkthyesit duhet të jenë në gjendje t'i sigurojnë ekipit të profesionistit përkthim gjatë çdo ndërveprimi që profesionisti mund të ketë me anëtarët e komunitetit, duke përfshirë edhe përkthimin gjatë intervistave. Ata duhet gjithashtu të jenë në gjendje t'i ofrojnë profesionistit përkthimet e duhura gjuhësore dhe kulturore të fjalëve kyçe, sjelljeve dhe shprehjeve që lidhen me dhunën seksuale në mjedisin e caktuar, pa ndryshuar ose ndikuar në informatat ashtu siç paraqiten nga i mbijetuari apo dëshmitari tjetër.

Veçanërisht gjatë intervistave, përkthyesit duhet të jenë në gjendje të punojnë me ndjeshmëri dhe në mënyrë profesionale, si dhe në përputhje me parimet etike të tipit "mos bëj dëm". Ata gjithashtu duhet të kuptojnë plotësisht konceptin e pëlqimit të bazuar dhe t'i përmbahen kodeve të ekipit për konfidencialitetin.

Në veçanti, përkthyesit duhet që:

- Të ndihen rehat sa i përket sigurisë së punës në rajon dhe kontekstit në të cilin profesionistët do të kërkojnë prej tyre të veprojnë.
- Të kuptojnë kontekstin lokal, por të jenë objektivë në këndvështrimin e tyre.
- Të kenë përvojë me (dhe të jenë të ndjeshëm ndaj) bashkëveprimit në mes të dhunës seksuale dhe kulturës lokale, dhe të kuptojnë se si këto çështje mund të ndikojnë në komunikim me ata që janë duke u intervistuar.
- Të ndihen rehat me temën e hollësishme të dhunës seksuale dhe terminologjinë e saj, duke përfshirë edhe fjalët dhe eufemizmat që mund të përdoren për të përshkruar dhunën seksuale në zonën përkatëse.
- Të përdorin vetëm fjalët e të mbijetuarit/dëshmitarit dhe të intervistuesit; asnjë nga fjalët e vetë përkthyesit nuk duhet të përdoret gjatë intervistës.
- Të jenë të ndjeshëm ndaj nevojave individuale dhe aftësive të fëmijëve - duke përfshirë trajnimin mbi teknikat për t'u përballur me vështirësi të caktuara të fëmijëve në komunikim.
- Të tregojnë ndjeshmëri por jo keqardhje, shok ose gjykim.

35 Qëllimi i MARA është që të sigurojë mbledhjen sistematike të informatave me kohë, të sakta, të besueshme dhe objektive mbi dhunën seksuale që ka të bëjë me konflikt, ndaj grave, burrave dhe fëmijëve në të gjitha situatat përkatëse. Informatat e mbledhura përmes MARA përdoren për të promovuar veprimin në rritje dhe në kohë për të parandaluar dhe reaguar ndaj dhunës seksuale që ka të bëjë me konflikt. Shih Shënimin e Udhëzimit të Përkohshëm: Implementation of Security Council Resolution 1960 (2010) on Women, Peace and Security (Conflict-related Sexual Violence).

- Të kenë një vetëdije të ndjeshme të ndikimit që mund të ketë prania e tyre fizike në të mbijetuarin/dëshmitarin dhe të jenë të kujdesshëm kur të hyjnë, lëvizin nëpër dhomë dhe kur të ulen, në mënyrë që të mos e frikësojnë a kërcënojnë të mbijetuarin/dëshmitarin.

Përkthyesi nuk duhet:

- Të shkëmbejë asnjë fjalë në lidhje me informatat e dhëna me të mbijetuarin/dëshmitarin përveç atyre të shprehura drejtpërdrejt nga profesionisti. Përkthyesi nuk është palë e bashkëbisedimit, por një mjet i vlefshëm komunikimi midis intervistuesit dhe të intervistuarit. Fjalët e shkëmbyera në mes të përkthyesit dhe të mbijetuarit/dëshmitarit duhet të kufizohen në çështje jo thelbësore si p.sh. ku të ulen dhe në ndërveprime miqësore shoqërore dhe ato duhet të shkëmbehen vetëm në pushimet e procesit të intervistimit.
- T'i shpjegojë asgjë të mbijetuarit/dëshmitarit ose intervistuesit, përveç nëse udhëzohet të veprohet shprehimisht kështu nga profesionisti.
- T'ia ndryshojnë fjalët askujt. Në qoftë se një i mbijetuar/dëshmitar përdor një eufemizëm, përkthyesi duhet të përdorë termin e njëjtë për profesionistin dhe të sugjerojë se ky term mund të ketë një kuptim tjetër në mënyrë që profesionisti të mund të parashtrojë pyetje sqaruese.
- Të heqë pjesë të intervistës që sipas pikëpamjes së tij/saj janë të parëndësishme.
- Të japë sugjerime se si të zhvillohet intervista.

Kur të përzgjidhen përkthyesit

- Të ndahen mjete të mjaftueshme financiare dhe njerëzore për gjetjen dhe mbajtjen e përkthyesve të trajnuar dhe të pavarur. Personat e tillë nuk mund të gjenden gjithmonë me lehtësi.
- Kurrë mos përdorni anëtarët e familjes si përkthyes për shkak të konfidencialitetit. Për të njëjtën arsye, përkthyesit duhet të merren nga i njëjti komunitet si ai i të mbijetuarit/dëshmitarit vetëm nëse nuk ka të tjerë në dispozicion - veçanërisht kur bëhet fjalë për komunitete indigjene.
- Ndani kohë për të vlerësuar përkthyesit potencialë. Verifikoni tek çdo përkthyes i mundshëm të dhënat kriminale, paanshmërinë, besueshmërinë, kapacitetin për këtë rol, përkatësitë dhe aftësinë për të punuar me fëmijët.
- Pranoni se gjinia, mosha, identiteti dhe përkatësia etnike, kulturore dhe politike e përkthyesit mund të jenë një faktor që ndikon në shkallën në të cilën i mbijetuari/dëshmitari i beson atij, por bëhuni i ndjeshëm në shqyrtimin e faktorëve të tillë që të mos përjetësojnë stereotipat apo ideologjitë persekutuese.
- Gjithmonë vlerësoni pikëpamjet personale të kandidatit për dhunën seksuale dhe barazinë gjinore para se ta punësoni atë. Sigurohuni që ata të kenë një shkallë komoditeti me terminologjinë e dhunës seksuale në mënyrë që shqetësimi i tyre (si stresi apo shoku) të mos ndikojnë negativisht në procesin e mbledhjes së provave,.
- Përfshini, ku të jetë e mundur, femra dhe meshkuj përkthyes në ekip.
- Gjatë intervistimit të fëmijëve, përdorni vetëm përkthyes të cilët kanë marrë trajnim të veçantë dhe kanë përvojë të mëparshme të punës me fëmijët.

4.3 Organizimi i informatave

Mënyra se si mbliidhen, organizohen dhe ruhen informatat është aspekt vendimtar i procesit të dokumentimit dhe duhet të mendohet me kujdes para çdo pune të dokumentimit. Në kushte ideale, duhet të përdoret një bazë elektronike të dhënash dhe të popullohet me të gjitha informatat e mbledhura. Të dhënat duhet të lidhen nga brenda dhe të përfshijnë të paktën informatat si në vijim **(shih gjithashtu pjesa 9, "Ruajtja e Informatave")**:

- Të dhënat personale të secilit të mbijetuar/dëshmitar të intervistuar.
- Shqetësimet e sigurisë të secilit të mbijetuar/dëshmitar të intervistuar.
- Dëshmitë për pëlqimin e bazuar për të marrë pjesë në intervistë.
- Informatat dëshmuuese të dhëna nga ai i mbijetuar/dëshmitar.
- Informatat dokumentuese të dhëna nga ai i mbijetuar/dëshmitar.
- Informatat lidhur me ekzistencën e të dhënave mjekësore ose policore.
- Informacione fotografike ose audiovizuale në lidhje me atë të mbijetuar/dëshmitar.
- Ku është e aplikueshme, përkthimet e të gjitha atyre që u përmendën më lart.

Nëse është e mundur, baza e të dhënave duhet të zhvillohet në mënyrë të mjaftueshme ashtu që të dhënat të jenë të kërkueshme nga kritere të ndryshme.

5. Identifikimi i të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë

Identifikimi i të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë të dhunës seksuale ndonjëherë mund të jetë më i vështirë se identifikimi i të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë të krimeve të tjera sipas të drejtës ndërkombëtare. Edhe në zonat ku janë bërë raportime të shumta anekdotike të dhunës seksuale, të mbijetuarit dhe dëshmitarët e tjerë mund të mos jenë të gatshëm të paraqiten zyrtarisht për shumë arsye të ndryshme. Të mbijetuarit mund të mos jenë të gatshëm të rrezikojnë duke përjetuar kujtimet traumatike të dhunës seksuale, duke menduar se dhuna seksuale ishte për faj të tyre, ose mendojnë se askush nuk do t'u besojë në qoftë se nuk kanë prova. Varësisht nga konteksti shoqëror dhe tradicional apo kulturor, të mbijetuarit e krimeve të dhunës seksuale mund të jenë në rrezik, ose të manipulohen, brenda komuniteteve të tyre. Kjo mund të bëhet nga anëtarët e grupit të kryesit në afërsi, ose edhe nga komuniteti apo familja e tyre, që mund të sillen në mënyrë akuzuese, t'i bëjnë ata të ndihen të turpëruar, t'i dënojnë, ose të përdorin dhunën seksuale si justifikim për të ndarë të mbijetuarit nga shtëpitë e tyre, familjet, mjetet e jetesës dhe mundësitë arsimore. Të mbijetuarit mund të jenë të gatshëm, por të pa aftë, të flasin. Disa mund të kenë vështirësi të veçantë, në qoftë se kanë aftësi të kufizuara mendore a fizike.

Është e rëndësishme të krijohet një mjedis mbështetës dhe i sigurt ku të mbijetuarit dhe dëshmitarët të ndjehen të sigurt për t'u paraqitur dhe për të raportuar krimet. Nëse është e këshillueshme puna në terren, përcaktoni nivelin e punës në terren që është e nevojshme të ndërmerret para se të merren informatat lidhur me rastet e dhunës seksuale në ndonjë komunitet të caktuar. Përveç kësaj, profesionistët duhet të mbajnë mend se informatat e dobishme rreth dhunës seksuale mund të mbliidhen nga shumë burime, jo vetëm nga të mbijetuarit/dëshmitarët. **(Shih pjesën 6, "Dëshmia").**

5.1 Identifikimi i drejtpërdrejtë

Të mbijetuarit dhe dëshmitarët e tjerë ndonjëherë paraqiten dhe ofrojnë të japin dëshmi me vullnetin e tyre. Profesionistët duhet të jenë të përgatitur mirë për të reaguar shpejt, në mënyrë efektive dhe të sigurt, kur të ndodhë një gjë e tillë. Në shumicën e kërkimeve, duhet të ekzistojnë vlerësimet e rrezikut dhe planet para se profesionistët të angazhohen me të mbijetuarit/dëshmitarët.

Të mbijetuarit nganjëherë identifikohen drejtpërdrejt përmes vlerësimeve, mjeteve të shqyrtimit dhe anketave të tjera. Në një rast të tillë, është e rëndësishme që çdo qasje ndaj të mbijetuarve/dëshmitarëve të jetë në përputhje me dëshirat e qarta dhe preferencat e shprehura prej tyre kur kanë rënë dakord për të marrë pjesë në vlerësim, duke përfshirë çfarëdo kërkese që të mbeten anonimë ose ndonjë masë të sigurisë që duhet të merret përpara se të jenë bërë qasjet.

Identifikimi i fëmijëve. Duhet pasur kujdes të madh në qasjen e të mbijetuarve dhe dëshmitarëve fëmijë - në qoftë se profesionistët nuk janë të sigurt se mund t'u qasen fëmijëve në mënyrë të duhur, nuk mund të garantojnë se fëmijët janë referuar në mënyrë të përshtatshme, ose nuk e dinë se si t'u qasen burimeve për të mbështetur fëmijët në rast krize, ata nuk duhet të përpiqen t'u qasen atyre. Profesionistët duhet gjithashtu të vlerësojnë se nëse vihen në kontakt me fëmijët që besojnë se janë dëmtuar, janë të detyruar t'ua komunikojnë këtë autoriteteve përkatëse.

Në rastet e dhunës seksuale të kryera nga fëmijët që lidhen me grupet dhe forcat e armatosura, profesionistët duhet të mbajnë mend se fëmijët që kryejnë akte të dhunës seksuale shpesh janë manipuluar ose detyruar në akte të tilla dhe janë vetë viktimë. Fëmijët duhet të trajtohen si të mbijetuar/dëshmitarë dhe jo si kryes, në përputhje me udhëzimet e OKB-së për Çështjet e Drejtësisë që Përfshijnë Fëmijët Viktimë dhe Dëshmitarë të Krimit³⁶ dhe Konventa e OKB mbi të Drejtat e Fëmijës.³⁷

5.2 Ndërmjetësit

Ndërmjetësit janë individë që profesionistët mund t'i rekrutojnë që t'u ndihmojnë të identifikojnë dhe të mbajnë lidhje me anëtarë të komunitetit për të tejkaluar barrierat kulturore dhe sociale, si dhe të identifikojnë të mbijetuarit e mundshëm dhe dëshmitarët e tjerë. Ndërmjetësit mund të përdoren në rastet kur profesionisti nuk ka njohuri për komunitetin, pjesëtarët dhe dinamikën e tij, ku të mbijetuarit dhe dëshmitarët e tjerë mund të rrezikohen nëse i qasen profesionistit drejtpërdrejt, ose ku të mbijetuarit dhe dëshmitarët e tjerë nuk ndjehen të qetë për të ndërvepruar me njerëz jashtë komunitetit.

Ndërmjetësit mund të jenë bashkëbisedues shumë efektivë të komunitetit, megjithëse duhet pasur kujdes që të sigurohet paanshmëria e tyre. Ata shpesh janë anëtarë të organizatave lokale, kombëtare dhe të organizatave joqeveritare ndërkombëtare (OJQ), ofruesve të shërbimeve dhe rrjeteve të tjera të komunitetit dhe strukturave mbështetëse si kishat dhe grupet e grave.

Para se të bëhet përpjekje për të identifikuar të mbijetuarit dhe dëshmitarët e tjerë nëpërmjet ndërmjetësve, profesionistët duhet që:

- Të marrin informata për të gjithë aktorët e pranishëm në komunitetin që e rrethon të mbijetuarin/dëshmitarin për t'ia mundësuar profesionistit që të përzgjedhë në mënyrë efektive ndërmjetësit e duhur. Kjo përfshin planifikimin e hierarkisë shoqërore, duke

36 UNICEF, UNODC, Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime, 2005. Për versionin zyrtar të Udhëzimeve të OKB-së shih rezolutën e Këshillit Ekonomik dhe Social 2005/20 të 22 korrikut 2005. Versioni i mësipërm, i cili është prodhuar nga UNICEF dhe UNODC me mbështetjen e Qendrës Kërkimore Innocenti dhe IBCR, është menduar si udhëzim për fëmijë dhe profesionistë për fëmijë dhe nuk është dokument zyrtar i OKB-së.

37 UN General Assembly, Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989.

përfshirë edhe udhëheqjen e grave brenda komunitetit (p.sh. të moshuarve, mamive, mësime, udhëheqësve femra të fshatit apo udhëheqësve femra të fesë). Çdo komunitet ka një strukturë udhëheqëse dhe çdo komunitet i grave do të ketë një udhëheqëse apo disa udhëheqëse të cilët mund të lehtësojnë ose pengojnë qasjen e profesionistit të mbijetuarit/dëshmitarët. Shpesh udhëheqësia e grave do të shërbejë si mbështetje kryesore për punën e ekipit, por vetëm nëse ekipi vepron në mënyrë parimore, të respektueshme dhe transparente.

- Gjatë përpjekjeve për të identifikuar të mbijetuarit meshkuj në mënyrë të veçantë, të kërkojnë ndërmjetësit e duhur - për shembull anëtarë të organizatave të shoqërisë civile që punojnë vetëm me të mbijetuarit meshkuj - dhe të jenë në dijeni për qëndrimet e caktuara kulturore dhe ndjeshmëritë rreth dhunës seksuale ndaj meshkujve.
- Të vlerësohet me kujdes nëse kërkimi proaktiv i të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë nëpërmjet ndërmjetësve vë apo jo në rrezik të mbijetuarit dhe dëshmitarët e tjerë, anëtarët individualë të komunitetit ose organizatat. Të vlerësohet në mënyrë të veçantë nëse janë apo jo ndërmjetësit pjesëmarrës të shtrëngimit apo po ekspozojnë të mbijetuarit duke mos vepruar sipas standardeve themelore etike.
- Të sigurohen që ndërmjetësuesit të kenë prioritet identifikimin e fëmijëve në mënyrë të veçantë, posaçërisht atyre në grupet e cënueshme siç janë fëmijët e pashoqëruar dhe të zhvendosur, si dhe fëmijët që lidhen me grupet e armatosura dhe forcat.
- Të jenë në dijeni për ndonjë përçarje në komunitet, dhe nëse pjesëtarët nga 'grupet' e kundërta bashkëjetojnë brenda të njëjtit komunitet.
- Në qoftë se konsiderohet e sigurt, të punojnë ngushtë me pjesëtarët e komunitetit, udhëheqësit e komunitetit, ofruesit e shërbimeve mjekësore dhe grupet përkrahëse dhe institucionet për të ndihmuar në identifikimin e të mbijetuarve të mundshëm dhe dëshmitarëve të tjerë.
- Të lidhen me organizatat lokale dhe të ndërmarrin nisma për t'u mundësuar të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë që të paraqiten, duke përfshirë krijimin e forumeve për fuqizimin e grave, hapësirat e sigurta, konfidencialitetin dhe masat e tjera mbrojtëse.
- Të verifikojnë çdo ndërmjetës të mundshëm (për të dhënat kriminale, paanshmëri, besueshmëri, kapacitet për këtë rol, përkatësi dhe aftësi për të punuar me fëmijë).
- Të kujdesen që as vetë profesionistët e as ndërmjetësit të mos perceptohen sikur ofrojnë ndonjë gjë me vlerë në këmbim të dëshmisë, duke përfshirë edhe ndihmën financiare dhe materiale apo përmirësimin e qasjes në ndihmë. Megjithatë, kjo nuk duhet të pengojë referimet në shërbime, që duhet të bëhen kurdo që të jetë e mundshme (**shih Shtojca 5, "Referimi i të mbijetuarve të dhunës seksuale për ndihmë"**).
- Të caktojnë pritshmëri të qarta me ndërmjetësit lidhur me rolin dhe kufizimet e tyre, si dhe nivelin e mbështetjes dhe udhëzimeve që ata mund të presin nga profesionistët.
- Të sigurohen që çdo ndërmjetësues të ketë një mënyrë të besueshme për të kontaktuar profesionistët.
- Të dokumentohen ndërveprimet e tyre me ndërmjetësit në mënyrë që ata të jenë në gjendje të justifikojnë çdo vendim të marrë në lidhje me ata ndërmjetës.
- Të mbajnë mend të sigurohen që ndërmjetësit të mos përfshihen në hetim përtej roleve dhe kapaciteteve të tyre të mandatuara.

- Të kufizojnë sasinë e informatave që i jepet cilitdo ndërmjetës në lidhje me llojin e të mbijetuarve/dëshmitarëve që po e kërkon profesionisti.
- Të shmangin lejimin e ndonjë ndërmjetësi që të përgatitë të mbijetuarit/dëshmitarët që janë identifikuar nga po ai ndërmjetës.

6. Dëshmia

Dëshmia nga të mbijetuarit/dëshmitarët shpesh është informatë e tillë që është e gatshme në dispozicion për profesionistët, por ajo është edhe informatë e tillë që duhet trajtuar me shumë kujdes. Të mbijetuarit/dëshmitarët mund t'u sigurojnë profesionistëve informata të rëndësishme mbi vetë sulmin - ose që e kanë përjetuar, ose e kanë vërtetuar atë - por gjithashtu mund të japin informata mbi elementet kontekstuale rreth sulmit dhe kryesve të krimit dhe për metodën e tyre të pjesëmarrjes në veprat penale si dëshmitarë. Dëshmitarët e "përmbledhjes" si mjekët, infermieret, këshilltarët dhe udhëheqësit lokalë të cilët mund të kenë informata mbi ekzistencën e shumë të mbijetuarve/ dëshmitarëve, kohën dhe vendndodhjen e akteve janë veçanërisht të rëndësishëm për krijimin e elementeve kontekstuale të krimeve të mundshme.

Dëshmitë mund të jenë nga:

- Vetë i mbijetuari/dëshmitari i dhunës seksuale.
- Anëtarët e familjes, pjesëtarët e komunitetit, ofruesit e shërbimeve, punëtorët ndihmës ose të brendshëm që kanë qenë dëshmitarë ose kanë njohuri për sulmet për shembull, që kanë qenë dëshmitarë të sulmit, kanë dëgjuar për të nga i mbijetuari/dëshmitari, ose që e kanë trajtuar të mbijetuarin/dëshmitarin pas sulmit.
- Anëtarët e familjes, pjesëtarët e komunitetit, ofruesit e shërbimeve dhe punëtorët ndihmës, të cilët mund të japin informata mbi rrethanat e sulmit, kryerjen e vazhdueshme, të përhapur ose të qëllimshme të krimeve të tilla, vendndodhjen dhe llojin e provave shtesë, kryesit e dyshuar, strukturën komanduese, natyrën dhe llojin e konfliktit, tablonë politike dhe dinamikën e pushtetit lokal.
- Personat e brendshëm dhe ish-anëtarët e forcave të sigurisë ose grupeve të armatosura, të cilët mund të japin informata mbi rrethanat e sulmit, kryerjen e vazhdueshme, të përhapur ose të qëllimshme të krimeve të tilla, vendndodhjen dhe llojin e provave shtesë, kryesit e dyshuar, strukturën komanduese, natyrën dhe llojin e konfliktit, tablonë politike dhe dinamikën e pushtetit lokal. Bashkëkryesit e penduar shpesh japin dëshmitë më të rëndësishme që lidhen drejtpërdrejtë me kryesit - por dëshmitarëve të brendshëm u duhet qasur me kujdes maksimal dhe vetëm nga hetuesit e trajnuar.

Përveç kësaj, profesionistët dhe ndërmjetësit nuk duhet të kërkojnë vetëm të mbijetuarit/dëshmitarët të cilët mund të kenë informata të rëndësishme për vetë aktin, por edhe individë që mund të ndihmojnë për të dëshmuar elementet kontekstuale të krimit, ose identitetin e kryesve dhe mënyrat e përgjegjësisë. Profesionistët duhet të jenë në dijeni se informatat e dobishme mund të vijnë nga:

- të gjithë pjesëtarët e komunitetit, e jo vetëm udhëheqësit më të zëshëm, më të shquar, më të arsimuar, më të hapur ose më të rëndomtë; dhe
- përtej vetë komunitetit dhe shtrihen tek anëtarët e organizatave që punojnë në atë zonë, që mund të kenë qenë vetë dëshmitarë të ngjarjeve ose kanë njohuri që do të provohen të dobishme për procesin e dokumentimit.

6.1 Pëlqimi i bazuar

Respektimi i parimit të "pëlqimit të bazuar" është shumë i rëndësishëm gjatë mbledhjes së informatave lidhur me dhunën seksuale, pavarësisht nga natyra e informatave të marra. Të gjithë të mbijetuarit dhe dëshmitarët duhet të japin pëlqimin e tyre të bazuar që të intervistohen dhe të pyeten, të fotografohen, t'u regjistrohen informatat, të referohen tek ndonjë shërbim mbështetës dhe që informatat dhe të dhënat e tyre t'u përdoren bashkë me palët e treta.

Marrja e pëlqimit të bazuar para dokumentimit të informatave dëshmuar siguron se i mbijetuari/dëshmitari mban kontroll të plotë dhe pushtet mbi përvojën e saj/tij, dhe se ai/ajo është pjesëmarrës me dijeni dhe vullnet në procesin e drejtësisë. Mosmarrja e pëlqimit të bazuar shkel të drejtat e të mbijetuarit/dëshmitarit, duke treguar mungesë respekti dhe duke i shkaktuar dëm atij/asaj. Rezultatet e intervistës të kryer pa siguruar pëlqimin e duhur dhe të bazuar mund të mos pranohen në procedurat e caktuara ligjore, për arsye se informatat janë siguruar nën një lloj detyrimi ose shtrëngimi, ose në bazë të garancive mashtruese.

Pëlqimi i bazuar nuk është vetëm parim themelor i pjesëmarrjes në procesin e drejtësisë; ai është një detyrim etik për secilin që mbledh informata lidhur me krimet sipas të drejtës ndërkombëtare, duke përfshirë edhe shkelje të rënda të të drejtave të njeriut, të të mbijetuarve/dëshmitarëve.

Kuptimi i pëlqimit të bazuar

Të gjithë personat që ofrojnë informata lidhur me dhunën seksuale ose që japin pëlqimin për mbledhjen e të dhënave duhet të informohen në lidhje me to, dhe të kuptojnë:

- qëllimin dhe përmbajtjen e detyrës së mbledhjes së të dhënave;
- domethënien e konfidencialitetit dhe se si vlen apo nuk vlen ai për informatat që ofrojnë ata;
- procedurat që do të ndiqen - duke përfshirë atë se mund të jetë e nevojshme që informatat të zbulohet në të ardhmen, si dhe qëllimi i përdorimit të tyre; dhe
- rreziqet dhe përfitimet për vetveten për pjesëmarrje.

Për t'u siguruar se po respektohet pëlqimi i bazuar, profesionistët duhet:

1. Të marrin kohë për t'ua shpjeguar të mbijetuarve/dëshmitarëve të gjithë faktorët përkatës

- Të identifikojnë anëtarët e ekipit që janë të pranishëm, funksionet e tyre, për kë punojnë ata dhe për kë po mblidhen informatat.
- Të shpjegojnë plotësisht qëllimin dhe natyrën e detyrës së mbledhjes së informatave, si dhe përbërjen, përkatësinë dhe mandatin e ekipit.
- Të përshkruajnë të gjitha përdorimet e mundshme të informatave të dhëna, duke përfshirë edhe mundësinë që informatat mund të kenë nevojë të zbulohen, se a kërkohet nga personi të dëshmojë në ndonjë lloj procedure.
- Të shpalosin llojet e pyetjeve që mund t'i parashtrohen të mbijetuarit/dëshmitarit.
- Të paraqesin informatat në një mënyrë që të jenë të qarta për të mbijetuarin/dëshmitarin dhe të sigurohen që informatat të jenë kuptuar. Është praktikë e mirë që profesionistët

t'i kërkojnë të mbijetuarit/dëshmitarit t'u shpjegojë se çfarë i mbijetuari/dëshmitari ka kuptuar rreth procesit.

2. Të sigurohen që pëlqimi i dhënë nga i mbijetuari/dëshmitari është i bazuar në vullnetin e vet të lirë

- Të krijojnë situata të besimit të vërtetë që do t'i mundësojnë të mbijetuarit/dëshmitarit të dakordohet lirshëm dhe vullnetarisht ose të ndjehet mjaft rehat sa të refuzojë. Disa sugjerime se si të fitohet besimi i tyre janë përcaktuar në **Shtojcën 3, "Intervistimi: Parimet themelore dhe këshillat kryesore praktike"**.
- T'i shpjegohet qartë të mbijetuarit/dëshmitarit se ka mundësinë të vendosë nëse do të flasë me profesionistët apo jo dhe se kjo mundësi vendosjeje mund të ushtrohet në çdo kohë gjatë gjithë procesit.
- Trajtoje autoritetin e pozitës sate si profesionist me kujdes dhe ndërvepro me respekt me të mbijetuarin/dëshmitarin.
- Sigurohu që i mbijetuari/dëshmitari të ketë kohë të mjaftueshme për të marrë vendim. Kjo duhet të marrë parasysh pasojat domethënëse dhe komplekse të pjesëmarrjes për të mbijetuarit, familjet dhe komunitetet e tyre, tani dhe në të ardhmen. Gjithashtu duhet njohur sfida e vlerësimit të rrezikut gjatë një situatë të cënueshme dhe ku rrethanat e konfliktit ndryshojnë në mënyrë shumë të shpejtë.
- Sa herë që ke kontakt me të mbijetuarin/ dëshmitarin, konfirmo se i mbijetuari/dëshmitari nuk ka ndërruar mendje lidhur me përdorimin e deklaratave të tyre ose transmetimin e informatave tek ndonjë palë e tretë.
- Zgjidhni një gjuhë që kuptohet lehtësisht nga i mbijetuari/dëshmitari dhe veçanërisht sigurohuni çdo formular në gjuhën e të mbijetuarit/dëshmitarit.
- Përdorni përkthyes që janë kompetentë në përkthimin fjalë për fjalë dhe sigurohuni se ata e kuptojnë plotësisht domethënien dhe kriteret e pëlqimit të bazuar.

3. Merrni pëlqimin e qartë për aktivitete specifike

- Duhet të jepet pëlqimi për përdorimin e pajisjeve si një incizues ose video kamerë gjatë intervistës. Sigurohuni që i mbijetuari/dëshmitari ta dijë se është duke u bërë një audio ose video incizim.
- Të mbijetuarit/dëshmitarët duhet të bien shprehimisht dakord për transferimin e identitetit, kontaktit dhe informatave thelbësore tek palët e treta, veçanërisht tek hetuesit ose organizatat kombëtare, ndërkombëtare, gjykatat dhe policia.

4. Gjatë intervistimit të fëmijëve siguroni pëlqimin në mënyrën e duhur

- Të gjithë fëmijët duhet të japin pëlqimin e tyre për të marrë pjesë në hetim.
- Kuptoni se sigurimi i pëlqimit të bazuar duhet bërë duke pasur parasysh moshën specifike, nevojat dhe nivelin e të kuptuarit të fëmijës. Për shembull, për ata nën moshën 18-vjeç, pëlqimi i bazuar zakonisht merret nga prindërit; mirëpo, adoleshentët më të mëdhenj janë të aftë të japin pëlqimin e bazuar.
- Siguroni pëlqimin e bazuar për pjesëmarrjen e fëmijëve nga një prind ose kujdestar.

- Të Jeni në dijeni se fëmijët mund ose mund të mos kenë pasur kurajën për t'ua treguar detajet prindërve ose kujdestarëve të tyre; është e mundshme që as fëmijët e as kujdestarët ose prindërit nuk e kuptojnë se fëmija ka qenë i viktimizuar seksualisht deri sa t'u qaset profesionisti.
- Fëmijët duhet të informohen për rreziqet që lidhen me sigurimin e informatave në mënyrë të kujdesshme dhe duke pasur parasysh moshën e tyre, në mënyrë që t'i shmangeni frikësimit të tyre pa nevojë. Një diskutim privat me kujdestarët ose prindërit pa praninë e fëmijës është e këshillueshme para fillimit të intervistimit të fëmijës.
- Fëmijëve duhet t'u jepen të gjitha zgjedhjet e mundshme dhe pasojat e zgjedhjeve nga personeli i trajnuar të cilët mund t'u përgjigjen aftësive individuale të fëmijës. Fëmijët kanë të drejtë t'u tregohet se çfarë të drejtash kanë në dispozicion sipas Konventës së OKB-së mbi të Drejtat e Fëmijës dhe Deklaratën e Parimeve Themelore të Drejtësisë për Viktimat e Krimit dhe Abuzimit të Pushtetit.³⁸ Profesionistët duhet t'u shpjegojnë me kujdes fëmijëve çfarë ndodh në çdo fazë të procesit dhe çfarë pritet prej tyre.

6.2 Konfidencialiteti

Konfidencialiteti është parim etik në dokumentimin e dhunës seksuale që kërkon nga profesionistët të mbrojnë informatat që ata mbledhin mbi dhunën seksuale, dhe ta zbatojnë këtë parim gjatë gjithë punës së dokumentimit. Kushtet e konfidencialitetit shpesh janë thelbësore për ndërtimin e besimit me të mbijetuarin/dëshmitarin; mirëpo, ekzistojnë kufizime për konfidencialitetin dhe ato duhet t'i shpjegohen në mënyrë të qartë të mbijetuarit/ dëshmitarit.

Në veçanti, profesionistët duhet që:

1. Të sigurohen që të gjithë anëtarët e ekipit t'i kuptojnë dhe zbatojnë parametrat e konfidencialitetit të caktuar në punën e dokumentimit, dhe të mos diskutojnë hollësitë e rastit me familjen, miqtë apo kolegët që nuk janë pjesë e ekipit.
2. Të sigurohen që masat për mbrojtjen e informatave të jenë në funksion në lidhje me të gjithë ata që identifikojnë informata për të mbijetuarin/dëshmitarin dhe dëshminë e tij, si dhe të zbatohet çdo mundësi referimi ose të vihen në funksion masat mbrojtëse. **(shih pjesa 9, "Ruajtja e informatave").**
3. Plotësisht dhe qartë t'u shpjegojnë të mbijetuarve/dëshmitarëve kushtet dhe kufizimet e konfidencialitetit; që do të thotë:
 - Çfarë masash konfidencialiteti ka në funksion, nëse ka të tilla dhe si do të mbrohen informatat e tyre?
 - Kufizimet e konfidencialitetit që mund të sigurohen nga ata që mbledhin informatat - duke përfshirë dallimin në mes të masave praktike për t'i mbajtur informatat konfidenciale dhe pamundësinë për të siguruar konfidencialitetin si e drejtë ligjore.
 - Si mund të shkelet konfidencialiteti në qoftë se shfaqet rreziku i vetëvrasjes ose dëmtimit të vetvetes nga i mbijetuari/dëshmitari apo ndonjë çështje e mbrojtjes së fëmijës.
 - Kufizimet e konfidencialitetit, duke përfshirë mënyrat specifike si mund të zbulohen informatat e tij/saj në rast se i mbijetuari/dëshmitari ka dhënë pëlqimin që informatat e mbledhura t'u transferohet palëve të treta, duke përfshirë edhe policinë, hetuesit dhe gjykatat. **(shih pjesa 6.1, "Pëlqimi i bazuar").**

38 UN General Assembly, Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power: resolution adopted by the General Assembly, 29 November 1985.

6.3 Referimet

Para fillimit të çdo procesi të dokumentimit, profesionistët duhet të përpiqen të identifikojnë mundësitë për referimin e të mbijetuarit/dëshmitarit për ndihmë dhe mbështetje, dhe të vënë në funksion procedura për procesin e vetë referimit. Të mbijetuarit/dëshmitarët që do të hasin mund të jenë në nevojë për asistencë mjekësore, psiko-sociale ose të sigurisë së menjëhershme, ose mund të konsiderojnë se procesi i shpalosjes së informatave si i tillë është emocionalisht i vështirë, traumatik ose i vë ata në rrezik shtesë. Të gjithë të mbijetuarit dhe dëshmitarët kanë të drejtë të dinë se çfarë shërbimesh shëndetësore, psikologjike, ligjore dhe sociale kanë në dispozicion para se të intervistohen.

Nëse shërbimet formale nuk janë në dispozicion apo të arritshme, profesionistët duhet të vlerësojnë se çfarë sistemesh joformale ka në funksion e që mund të jetë ai i mbështetjes për të mbijetuarin/dëshmitarin, duke përfshirë edhe sistemet familjare dhe mbështetjen e komunitetit. Këto forma të familjes dhe mbështetjes shoqërore gjithmonë duhet të merren parasysh gjatë identifikimit të të mbijetuarit dhe dëshmitarit fëmijë.

Profesionistët duhet të theksojnë se mundësia për një të mbijetuar/dëshmitar për t'iu qasur shërbimeve të referimit dhe asistencës mund të përcaktohet nga gjinia - viktimat meshkuj dhe femra ndonjëherë nuk trajtohen njësoj kur kërkojnë ndihmë. Profesionistët duhet gjithashtu të vlerësojnë se nëse vihen në kontakt me fëmijët që besojnë se janë dëmtuar, janë të detyruar t'ua komunikojnë këtë autoriteteve përkatëse.

Llojet e ndihmave që mund të jenë në dispozicion për të mbijetuarit/dëshmitarët janë përcaktuar në **Shtojcën 5, "Referimi i të Mbijetuarve të Dhunës Seksuale për Ndihmë"**. Kur kërkojnë t'i referojnë të mbijetuarit dhe dëshmitarët për mbështetje të mëtejshme, profesionistët duhet që:

1. Të mësojnë nëse është në funksion ndonjë sistem i themeluar referimi. Ato mund të përfshijnë:

- mekanizmat kombëtarë, rajonalë ose lokalë të referimit të dhunës me bazë gjinore në mesin e agjencive ndërkombëtare dhe kombëtare të ndihmës;
- rrugët e referimit për fëmijët e cenueshëm, duke përfshirë edhe udhëheqësit joformalë të komunitetit dhe personat kontaktues, grupet e udhëhequra nga fëmijët, dhe mbështetjen e specializuar për trauma;
- procedurat standarde kombëtare dhe operuese për trajtimin e rasteve të dhunës seksuale;
- qendrat e thirrjes apo linjat telefonike për të mbijetuarin/dëshmitarin; dhe
- shërbimet multi-sektoriale të reagimit që janë në funksion në qendrat për referimin e sulmeve seksual /"one-stop-shop".

2. Krijimi i lidhjeve me shërbimet mbështetëse:

- Të vihen në funksion marrëveshjet, procedurat standarde të operimit dhe memorandumet e mirëkuptimit me ofruesit e shërbimeve në mënyrë që të mundësohen referime efikase.
- Të jeni në dijeni për kufizimet logjistike, financiare dhe etike të organizatave që ofrojnë shërbime mbështetëse për të mbijetuarit/dëshmitarët dhe planifikoni në përputhje me rrethanat.

3. Vlerësimi i sigurisë dhe realizueshmërisë së qasjes në shërbime mbështetëse:

- Përcaktoni se cilat janë kufizimet në aftësinë tuaj për të referuar në mënyrën e duhur, dhe nëse kjo do të ndikojë në aftësinë tuaj për të ndërvepruar me të mbijetuarit/dëshmitarët. Kufizimet mund të përfshijnë:

Kufizimet e sigurisë:

- A do të rrezikojë edhe më shumë të mbijetuarit/dëshmitarët referimi i tyre tek shërbime mbështetëse? Për shembull, mund të ketë probleme kur shërbimet shëndetësore dhe të sigurisë ofrohen nga qeveria apo kur informatat nuk trajtohen sipas standardeve të konfidencialitetit.
- A do të mbështetin grupet e komunitetit ose personat e kontaktit të mbijetuarit dhe dëshmitarët apo do t'u bëjnë trysni që të veprojnë kundër dëshirave të tyre?

Kufizimet logjistike dhe financiare:

- A janë shërbimet mbështetëse shumë larg, ose me fjalë të tjera të vështira për t'u qasur për të mbijetuarit/dëshmitarët?

Kufizimet e tjera, si bindjet përjashtuese kulturore dhe qëndrimet diskriminuese:

- A ka ndonjë bindje mbizotëruese kulturore, siç janë stereotipat diskriminuese apo politikat, që pengojnë referimin e një të mbijetuari/ dëshmitari në shërbimet lokale?

4. Zbatimi i procedurave standarde të brendshme dhe operative për referimin e të mbijetuarit/dëshmitarit:

- Të vendosen kritere që përcaktojnë:
 - Kë do ta referojnë profesionistët në mënyrë aktive për mbështetje të mëtejshme - kjo mund të përfshijë të mbijetuarit/dëshmitarët, anëtarët e familjes apo anëtarët e komunitetit të gjerë.
 - Pse do ta bëjnë profesionistët atë referim.
 - Në çfarë lloj shërbimesh profesionistët do t'i referojnë individët.
- Të përcaktohet se çfarë lloj politike ekziston për transportimin e të mbijetuarve/dëshmitarëve.
- Vendosni si dhe kur do të bëhet referimi - në cilën fazë të dokumentimit dhe procesit të intervistimit.

5. Të Komunikohet qartazi me të mbijetuarit/dëshmitarët:

- T'u shpjegohen qartë të mbijetuarve/dëshmitarëve kufijtë e ndihmës që profesionistët mund të ofrojnë.
- T'u komunikohen plotësisht të mbijetuarve/dëshmitarëve zgjedhjet që kanë në dispozicion.
- Të sqarohet që ndihma nuk varet nga ofrimi i dëshmisë, e as nuk duhet të jepet dëshmi në një mënyrë të caktuar për të garantuar ndihmë.

6. Kur kanë të bëjnë me të mbijetuarit dhe dëshmitarët fëmijë, profesionistët duhet të sigurojnë që fëmijët të referohen në shërbimet e duhura

- Të kuptojnë se duhet të plotësohen nevojat afatgjata të fëmijëve për të garantuar sigurinë fizike dhe emocionale të fëmijës, pavarësisht vendimit të fëmijës për të dëshmuar. Nevojat afatgjata përfshijnë:
 - Fizike: Pas referimeve për trajtime mjekësore emergjente, fëmijët mund të kenë probleme shëndetësore afatgjata dhe do të kenë nevojë për trajtim efektiv.
 - Psikologjike: Fëmijët mund të kenë nevojë për mbështetje për të përballuar stresin post-traumatik dhe për formimin e marrëdhënieve të besueshme dhe të kuptuarit e ndjenjave të tyre.
 - Sociale: Fëmijët mund të kenë nevojë për mbështetje që të riintegrohen në shkollë dhe të ndihmohen për të zhvilluar marrëdhënie pozitive.
 - Marrëveshjet e kujdesit: Fëmijët kanë nevojë për një vend të sigurt për të rimarrë veten nëse abuzimi ka ndodh në shtëpi.
- Si dhe mundësitë e hollësishme të referimit të planifikuara në **Shtojcën 5, "Referimi i të mbijetuarve të dhunës seksuale për ndihmë"**, shërbimet e referimit për fëmijët përveç kësaj duhet:
 - të jenë specifike sipas moshës dhe gjinisë së viktimës fëmijë;
 - të sigurojnë qasje për fëmijën dhe adoleshentin në hapësira miqësore; dhe
 - të sigurojnë qasje në sistemet e mbrojtjes së fëmijëve me bazë në komunitet, duke përfshirë komitetet për mbrojtjen e fëmijëve dhe grupet e udhëhequra nga fëmijët.
- Të bëjnë referime të përshtatshme kur fëmijët janë në rrezik nga zvogëlimi ose mungesa e përkrahjes shoqërore, duke përfshirë edhe rrezikun që fëmijët të izolojnë nga familjet dhe të përjetojnë stigmë shoqërore.
- Të krijojnë praktika të qarta për shkëmbimin e informatave konfidenciale për t'u siguruar që interesat më të mira të fëmijëve gjithmonë të jenë prioritet.
- Të mbështetin prindërit dhe kujdestarët, duke i informuar për shërbimet që janë në dispozicion që të ndihmohet si fëmija ashtu edhe familja.

7. Intervistimi

Pas identifikimit të të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë, intervistimi i tyre është metoda më e zakonshme dhe më e dobishme e mbledhjes së informatave, por ajo gjithashtu ka shumë gjasa të ndikojë negativisht në mirëqenien e tyre, t'i rrezikojë edhe më shumë dhe, në qoftë se nuk kryhet siç duhet, ndikon në cilësinë dhe besueshmërinë e informatave të ofruara.

Ndonjëherë, intervistimi i të mbijetuarve/dëshmitarëve nuk është i nevojshëm e as nuk rekomandohet, dhe profesionistët duhet të jenë në gjendje të arsyetojnë qartë nevojën për të vepruar kështu.

Në qoftë se bëjnë intervistë, profesionistët duhet të jenë të trajnuar si duhet për ta kryer atë dhe duhet të kenë përvojë të posaçme në intervistimin e të mbijetuarve/dëshmitarëve të dhunës seksuale. Gjatë intervistimit të fëmijëve veçanërisht, profesionistët duhet të jenë të trajnuar të reagojnë në mënyrë adekuate ndaj nevojave individuale dhe aftësive të fëmijës.

7.1 Vendi i intervistës

1. Të merret parasysh vendi e intervistës:

- Intervista të kryhet në një vend që është i sigurt, intim, i përshtatshëm dhe i rehatshëm për të mbijetuarin/dëshmitarin.
- Mësoni nëse ka vende që janë të ndaluara për arsye të fesë, rëndësisë kulturore, apo nocioneve të përshtatshmërisë.
- Intervista të kryhet në një vend ku i mbijetuari/dëshmitari mund të ketë qasje të lehtë dhe që nuk është shumë larg dhe veçanërisht të merret parasysh:
- A ka i mbijetuari/dëshmitari mjete financiare për të arritur në atë vend?
 - A do ta sigurojnë profesionistët transportin vajtje-ardhje për atë vend ? Në qoftë se po, të kihet parasysh se si mund ta komprometojë kjo gjë sigurinë dhe privatësinë e të intervistuarit.
 - A do të jetë e pasigurt për të mbijetuarin/ dëshmitarin të arrijë ose të largohet? A do të jetë errësirë kur të përfundojë intervista?
- Profesionistët duhet t'u shmangen:
 - hapësirave haptazi publike që janë në rrezik të mbikëqyrjes;
 - hapësirave publike ku ka rrezik që intervista të përgjohet;
 - klinikave, zyrave të punëtorëve të ndihmës, hapësirave të komunitetit dhe qendrave të grave, pa pëlqim paraprak dhe marrëveshje me stafin dhe anëtarët e komunitetit që udhëheqin këto hapësira;
 - intervistimit të të mbijetuarve dhe dëshmitarëve në prani të të mbijetuarve/ dëshmitarëve të tjerë, për t'iu shmangur ndikimit të dëshmitarëve nga njëri-tjetri;
 - intervistimit të të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë në praninë e të tjerëve që mund të ndikojnë në intervistë apo t'i frikësojnë ata;
 - intervistimit të të mbijetuarve dhe dëshmitarëve të tjerë në prani të fëmijëve që mund të shqetësohen, ose që mund të rrisë rrezikun e shkeljes së konfidencialitetit.

2. Të merret parasysh se a do të ketë i mbijetuari/dëshmitari qasje në mbështetje:

- I mbijetuari/dëshmitari mund të kërkojë të shoqërohet nga dikush që mund ta mbështesë. Ky person:
 - Nuk duhet të jetë një dëshmitar tjetër. Nëse del se është dëshmitar, duhet të intervistohet ndaras.
 - Duhet të jetë dikush që i intervistuari beson se është diskret dhe që nuk e zbulon kontaktin që është krijuar.
 - Duhet të jetë i pranishëm vetëm gjatë pushimeve, dhe jo gjatë vetë intervistës.
 - Përjashtime duhet të bëhen për fëmijët, të cilëve duhet t'u lejohej prezenca e familjes së ngushtë, apo kujdestari i tyre, në qoftë se kjo i ndihmon ata.

3. Njihuni me nuanca të caktuara kulturore dhe sociale që mund të ndikojnë në atë që do ta kryejë intervistën:

- Mësoni më shumë rreth roleve gjinore, kufizimeve për ndërveprim me gratë e martuara ose të pamartuara, dhe ndërveprim me fëmijët.

4. Të mendoni për ditën dhe orën kur duhet të mbahet intervista:

- Zbuloni më shumë rreth rutinave të individëve dhe komunitetit, cila kohë është më e përshtatshme për ta, si dhe ndonjë orë apo ditë që është e ndaluar, e papërshtatshme apo e shenjtë, e që duhet respektuar.

7.2 Lista kryesore e kontrollit të intervistës

Pavarësisht nga tema e intervistës, të gjitha intervistat duhet të përfshijnë të paktën veprimet e mëposhtme:

- 1 Prezantoni veten dhe ekipin tuaj dhe shpjegoni rolin e çdo personi të pranishëm si dhe mandatin dhe objektivat e organizatës suaj.
- 2 Prezantojani veçanërisht përkthyesin të mbijetuarit/dëshmitarit, shpjegoni rolin e tij si dhe sqaroni se përkthyesi do ta trajtojë intervistën dhe përmbajtjen e saj sipas të njëjtave udhëzime të konfidencialitetit sikurse pjesa tjetër e ekipit.
- 3 Siguroni pëlqimin e bazuar të mbijetuarit/dëshmitarit para se ta filloni fillimit intervistën zyrtare (**shih pjesa 6.1, "Pëlqimi i bazuar"**). Profesionistët duhet të sigurojnë pëlqimin e bazuar të të mbijetuarit/dëshmitarit si para ashtu edhe pas intervistës.
- 4 Shpjegoni llojet e pyetjeve që mund t'i parashtrohen individit.
- 5 Në qoftë se i mbijetuari/dëshmitari jep pëlqimin që informatat e mbledhura t'u transferohen palëve të treta, duke përfshirë policinë, hetuesit dhe gjykatat, shpjegoni qartë kufijtë e konfidencialitetit duke përfshirë mënyrat specifike se si mund të zbulohet informata e tij/saj.
- 6 Shpjegoni qartë të intervistuarit se mund të vendosë të flasë ose të mos flasë me ju. Është e rëndësishme që të gjithë të mbijetuarit/dëshmitarët, duke përfshirë edhe fëmijët, ta kuptojnë të drejtën e tyre për privatësi.
- 7 Vlerësoni pritshmëritë e të mbijetuarit/dëshmitarit lidhur me procesin, rolin tuaj, informatat që ofrohen dhe ndihmën që mund të marrë. Sigurohuni që këto pritshmëri të jenë reale dhe korrigjoni nëse nuk janë të tilla.
- 8 Regjistroni informatat e plota për të mbijetuarin/dëshmitarin, duke përfshirë emrin, datën e lindjes, gjininë dhe informatat kontaktuese, si dhe shtetësinë, përkatësinë etnike dhe fetare aty ku është e rëndësishme.
 - Kur telekomunikimet mungojnë ose nuk janë të besueshme, ndërsa adresat konvencionale janë të parregullta, njihen me emra të ndryshëm, ose joekzistues, përdorni mjete alternative për të shënuar informatat kontaktuese të të mbijetuarit/dëshmitarit, duke përfshirë emrin e klanit, fisit apo komunitetit, apo të një organizate ose grupi me të cilin i mbijetuari/dëshmitari është në kontakt të ngushtë.

- 9 Pyetni të mbijetuarin/dëshmitarin se cila është metoda e tij/saj e preferuar për ta kontaktuar.
- 10 Mendoni si ta kontaktoni dhe gjeni të mbijetuarin/dëshmitarin, shumë muaj, apo një vit, pas intervistimit. Për shembull, me pëlqimin e të mbijetuarit, shënioni emrat e anëtarëve të familjes së ngushtë, miqve të ngushtë në komunitet, kishës lokale apo grupit - të kujtudo që mund të jenë në gjendje të ndihmojë profesionistët për ta gjetur të mbijetuarin.
- 11 Mendoni se si i mbijetuari/dëshmitari mund t'i kontaktojë profesionistët.

7.3 Llojet e pyetjeve

“Libri i Dëshmime për Dokumentimin e Krimeve të Dhunës Seksuale”, Shtojca 1 e këtij Protokollit, përmban shembuj të pyetjeve dhe përgjigjeve të organizuara në bazë të elementeve të krimeve, për të ndihmuar dokumentuesit në mbledhjen e informatave të mjaftueshme gjatë procesit të dokumentimit. Libri i Provave përmban shembuj të llojeve të pyetjeve që mund të parashtrohen për të nxjerrë informata që mund të plotësojnë elementet e çdo krimi që dyshohet se është kryer. Teksti më poshtë është vetëm një përmbledhje e pjesëve të këtij libri, që është përfshirë si shtojcë për të lehtësuar përdorimin e tij si një instrument praktik. Profesionistët këshillohen ta konsultojnë plotësisht librin e detajuar në mënyrë që të mbledhen me efektivitet prova të dhunës seksuale si krim ndërkombëtar.

Gjatë mbajtjes së intervistës, llojet e pyetjeve që profesionistët duhet t'ia parashtrojnë të mbijetuarit/dëshmitarit janë që të nxjerrin informata nga një ose më shumë nga sa vijon:

- (i) **Informata për të dëshmuar se një akt i caktuar (p.sh. dhunimi, skllavëria seksuale, etj), është kryer.**
- (ii) **Informata për të dëshmuar se akti është kryer në një kontekst që e bën atë krim kundër njerëzimit, krim lufte, ose akt gjenocidi.**
- (iii) **Informata për të dëshmuar se një individ i caktuar ka qenë personalisht përgjegjës penalisht për këtë vepër (me anë të çfarë mënyre të përgjegjësisë - p.sh. të drejtpërdrejtë ose përmes përgjegjësisë komanduese/eprore?).**

(i) Llojet e pyetjeve për të mbledhur informata lidhur me aktin

Gjatë intervistimit të të mbijetuarit/dëshmitarit lidhur me aktin, profesionistët duhet të parashtrojnë pyetje që ndihmojnë për të provuar të gjitha elementet e atij krimi konkret.

Për shembull, për krimin e dhunimit, profesionistët duhet të parashtrojnë pyetje që do të nxjerrin informata që mbështetin pretendimin se:

- 1) Autori ka pushtuar trupin e një personi me sjellje që ka rezultuar me depërtim, sado të lehtë, në ndonjë pjesë të trupit të viktimës ose të autorit me një organ seksual, ose me hapjen anale a gjenitale të viktimës me ndonjë send ose me ndonjë pjesë tjetër të trupit.

Dhe që:

- 2) Pushtimi është kryer me forcë, ose me kërcënimin e forcës apo shtrëngimit, siç është ajo e shkaktuar nga frika e dhunës, detyrimi, ndalimi, presioni psikologjik ose abuzimi i pushtetit, kundër personit të tillë apo ndonjë personi tjetër, ose duke përfutur nga një mjedis detyrues, apo pushtimi është kryer kundër një personi të paafët për të dhënë pëlqimin e vërtetë.

Shembujt e pyetjeve (1) dhe (2):

- (1) Nëse është e mundshme, nëse nuk është shumë e vështirë për ju, ju lutem a mund të përpigjeni të ma përshkruani atë që ju kanë bërë? E di që kjo mund të mos jetë e lehtë, keni kohë sa të doni. (Nëse ajo thotë se e kanë "dhunuar" njëri pas tjetrit ose përdor ndonjë lloj zhargoni apo terminologjie të përbashkët që ju e dini se nënkupton dhunim, duhet të vazhdoni sërish t'i bëni pyetje për ta marrë përshkrimin faktik të depërtimit.) Kur thoni se ju dhunuan, a mund të më thoni pikërisht çka bënë kur ju dhunuan? Çka përdorën ata, cilën pjesë të trupit ju dëmtuan?
- (2) Ju lutem a mund të na i përshkruani rrethanat në atë rrethinë kur ndodhën këto ngjarje? A mund të na tregoni se ku keni qenë, kush ishte në afërsi, çka po ndodhte, dhe ta përshkruani mjedisin?

(ii) Llojet e pyetjeve për të mbledhur informata lidhur me kontekstin.

Për të vërtetuar se a ka ndodhur krimi i caktuar si krim lufte, krim kundër njerëzimit apo akt gjenocidi, profesionistët duhet të parashtrojnë pyetje që të nxjerrin informata për të plotësuar çdo element të këtyre krimeve.

Për shembull, për dhunimin si *krim kundër njerëzimit* profesionistët duhet të parashtrojnë pyetje që do të nxjerrin informata që mbështetin pretendimin se:

- 1) Krimet janë kryer si pjesë e një *sulmi të përhapur* ose sistematik.
- 2) Sulmi ka qenë kundër popullatës civile.
- 3) Autori i drejtpërdrejtë ka ditur për sulmin kundër popullatës civile.
- 4) (Elementi i juridiksionit që mund ose mund të mos kërkohet në juridiksionin në të cilin po dokumentojnë profesionistët): Sulmi është kryer në përputhje me ose në mbështetje të një shteti apo politike organizative për të kryer një sulm të tillë.

Shembujt e pyetjeve:

- (1) dhe (2) A mund të më thoni se çfarë kishte ndodhur tjetër para, gjatë dhe pas akteve që përshkruat? A mund të më tregoni për njerëzit të cilët ju thoni se u sulmuan - çfarë kishin veshur, çfarë po mbanin? Ku po qëndronin dhe a ka pasur ndonjë strukturë, pajisje ose personel ushtarak çfarëdo në afërsi të tyre? A mund ta përshkruani mënyrën se si ndodhi sulmi për të cilin po flisni? Çka ndodhi së pari, dhe çka mandej, dhe çka pas kësaj? A ishit në gjendje të dalloni ndonjë strukturë të çfarëdo lloji në sulm? Çka ju çoi në këtë përfundim? A keni qenë dëshmitar i ndonjë incidenti tjetër që përfshin sulme të tilla si ai që keni përshkruar tani? Ajo/ai ju ofron hollësi të këtyre incidenteve të cilat i ka dëshmuar në mënyrë që ju të jeni në gjendje të dalloni kush, çfarë, kur, ku, pse, si dhe si e di ai/ajo.)

(iii) Llojet e pyetjeve për të mbledhur informata lidhur me autorin.

Për të mbledhur informata mbi mënyrën në të cilën një autor individual ose autorë kanë kryer krimin (e pretenduar) - profesionistët duhet të parashtrojnë pyetje për të vërtetuar se kush është përgjegjës i pretenduar dhe në çfarë mënyre të përgjegjësisë - të drejtpërdrejtë ose përmes përgjegjësisë komanduese/ eprore.

Për shembull, për të vërtetuar përgjegjësinë e drejtpërdrejtë, profesionistët duhet të parashtrojnë pyetje për të ndihmuar të vërtetohet se kush është i akuzuari dhe nëse ai/ajo:

*ka kryer (drejtpërdrejtë, të tërthortë, ose si bashkautorë), ka urdhëruar, ka bërë thirrje, ka shkaktuar, ka ndihmuar dhe mbështetur, ose në ndonjë mënyrë tjetër i ka kontribuar kryerjes (ose kryerjes në tentativë) së krimit nga një grup që ka vepruar me një qëllim të përbashkët.*³⁹

Shembujt e pyetjeve: A mund t'i përshkruani ata që thonë se kanë kryer aktet për të cilat më treguat? Ju lutem a mund të më tregoni për rrobat e tyre? Ndonjë simbol? Koka/mbathjet e tyre, çfarë mbanin ata, ndonjë aspekt tjetër të dallueshëm në pamjen e tyre? Armët e tyre, pajisjet, veturat, etj. A keni pasur rast që të vëreni dikë në pozitë autoriteti? Kush, çfarë, kur, ku, pse, por edhe si e dini, apo çfarë ju bëri të nxirrni përfundimin se ky individ ka një post autoritativ? A keni pasur rastin të dëgjoni këtë individ (këta individë) të thonë ndonjë gjë? Çfarë kanë thënë ata, kujt ia kanë thënë këtë, në çfarë rrethanash dhe cili ishte rezultati apo reagimi ndaj asaj që thanë ata? A keni pasur rast të vëreni ndërveprimin midis individëve në këtë grup? Çfarë mundët të vëreni lidhur me ndërveprimin e tyre? A keni pasur rastin t'i dëgjoni ata duke iu referuar njëri-tjetrit, me emër, me titull/gradë, pozitë, etj.

7.4 Teknikat e intervistimit

Përdorimi i teknikave të duhura, sjellja dhe qëndrimi gjatë intervistimit është shumë e rëndësishme për ta bërë një të mbijetuar/dëshmitar të ndjehet i respektuar, i fuqishëm dhe rehat për të bashkëndarë informata. Për këtë qëllim, profesionistët duhet që:

1. Të jenë të kujdesshëm dhe strategjikë me mënyrën se si parashtrojnë pyetje:

- Të inkurajojnë të mbijetuarin/dëshmitarin të rrëfej historinë e tij/saj dhe ta lejojnë ata të japë informata sipas mënyrës së zgjedhjes së vetë para se t'i parashtrojnë pyetje konkrete për aktin e dhunës seksuale.
- Të mos bëjnë pyetje sugjестive.
- Të përsërisin fjalët e tij/saj kurdo që të jetë e mundshme për t'u siguruar që e kanë kuptuar - pastaj të kërkojnë sqarime nëse për ndonjërin prej këtyre fjalëve kërkohet më shumë shpjegim. Kurrë të mos ndryshojnë fjalët e tij/saj - kjo do të ishte sugjестive.
- Gjithmonë të pyesin "si e dini" ose "çfarë ju çoi në atë konkludim?"
- Të parashtrojnë pyetje shtesë kur të jetë e nevojshme për të mbështetur, fuqizuar, ose zgjeruar deklaratën e dhënë.
- Kurrë të mos e ndihmojnë të mbijetuarin/dëshmitarin për ta gjetur përgjigjen apo për t'ia kujtuar një fakt.

³⁹ Komisioni (Statuti i GjNP neni 25 3 (a)) mund të jetë ose kryerje individuale/e drejtpërdrejtë fizike ose kryerje e një krimi së bashku me të tjerët. Bashkëkryerja bazohet në kontroll të përbashkët mbi krimin, ose kryerjen e një krimi nëpërmjet një personi tjetër. Urdhërim do të thotë ta drejtosh një person tjetër për të kryer një krim. Nxitje/joshje do të thotë shtytja e një personi tjetër që të kryejë një krim. Ndihmë dhe inkurajim do të thotë ndihmë në kryerjen e krimit në një mënyrë e cila ka ndikim thelbësor në kryerjen e krimit.

- Kurrë të mos supozojnë asnjë fakt - edhe nëse 50 të mbijetuarit/dëshmitarët e fundit kanë identifikuar vendin e një incidenti të caktuar, asnjëherë të mos supozojnë se i mbijetuari/dëshmitari i 51-të do të raportojë po atë vend. T'ia parashtrojnë pyetjen çdo të mbijetuari/dëshmitari.
- Kurrë të mos detyrojnë të mbijetuarit/dëshmitarët të kujtojnë detaje që nuk mund t'i mbajnë mend në fillim (kjo mund të ketë pasoja të rënda për të mbijetuarit/dëshmitarët).
- Të kenë kujdes të veçantë se si përfundon intervista, sidomos kur i mbijetuari/dëshmitari shqetësohet shumë ose distancohet. Të përpiqen t'i japin fund rrëfimit në një pikë ku i mbijetuari/dëshmitari ndihet relativisht i sigurt.

2. Të sillen në mënyrë të tillë që respekton dhe fuqizon të mbijetuarin/dëshmitarin:

- Jepni prioritet të mbijetuarit/dëshmitarit në krahasim me informatat.
- Uluni në të njëjtin nivel syri ose edhe më ulët se sa i mbijetuari/dëshmitari.
- Vazhdimisht jepni të mbijetuarit/dëshmitarit fuqinë për të rënë dakord ose jo, për t'u përgjigjur ose për t'u mos u përgjigjur, për të parashtuar pyetje dhe për t'iu përsëritur përgjigjet sa herë të jetë e nevojshme, apo për ta ndërprerë ose vazhduar intervistën.
- Mbani mend se pëlqimi i bazuar është proces: vazhdimisht jepni informata për të siguruar se vendimet që merr ai/ajo para, gjatë dhe pas intervistës të bazohen në informata të plota. Nëse nuk jeni të sigurt se ajo/ai e ka kuptuar, kërkon prej saj/tij t'ju shpjegojë disa nga këto të dhëna me fjalë të veta.
- Tregoni admirim dhe respekt, jo mëshirë.
- Gjithmonë jini të sjellshëm, të respektueshëm dhe të vëmendshëm. Jini veçanërisht në dijeni për pritshmëritë kulturore për mënyrën tuaj të sjelljes në raport me statusin shoqëror, rolin dhe karakteristikat e veçanta të individit që e intervistoni.
- Jini profesionist. Kini kujdes të veçantë që të mos dukeni gjykues, mospranues apo mosbesues në asnjë moment, duke përfshirë edhe përdorimin e gjuhës së trupit apo shprehjet e fytyrës që mund t'i përdorni.
- Jini fleksibil me kohën (mbani mend të lini kohë të mjaftueshme për intervistë) dhe të jeni të durueshëm me mënyrën se si të mbijetuarit/dëshmitarët u përgjigjen pyetjeve tuaja.

3. Mos jepni kurrfarë premtimesh. Kuptoni se premtimet mund të jepen në mënyrë pohuese, ose mund të sugjerohen nga mungesa e sqarimit. Mos premtoni (me fjalë apo heshtje), për shembull:

- Konfidencialiteti (**shih pjesa 6.2, "Konfidencialiteti"**).
- T'i ndihmoni atij/asaj me ofrimin e ndonjë shërbimi.
- Të sillni drejtësinë.
- Ta mbron atë ose familjen e tij/saj.
- Të ktheheni dhe ta takoni përsëri - mund të dakordoheni që të mbahet edhe një takim vijues, por jini të qartë se kjo nuk është e garantuar.

4. Mendoni për gjuhën që përdorni kur merreni me të mbijetuarin/dëshmitarin:

- Flisni qartë dhe jepni shpjegime ose sqarime nëse i mbijetuari/dëshmitari nuk i kupton pyetjet.
- Intervistuesit dhe përkthyesit duhet të punojnë së bashku për të krijuar një listë të fjalëve dhe eufemizmeve që ka të ngjarë të përdoren nga të mbijetuarit/dëshmitarët për të përshkruar dhunën seksuale dhe organet seksuale.

5. Kur të përfshihet përkthyesi në intervistë:

- Sigurohuni që përkthyesi ta shikojë dhe të flasë drejtpërdrejt me të mbijetuarin/ dëshmitarin dhe të jetë i vetëdijshëm për intonimin, tonin, ritmin dhe lakimet e zërit.
- Flisni drejtpërdrejt me të mbijetuarin/ dëshmitarin si ("çfarë thatë pastaj?"), dhe jo t'i thoni përkthyesit ("pyete atë çfarë tha pas kësaj").
- Shmangni ose zvogëloni në maksimum marrjen e shënimeve derisa përkthyesi përkthen pyetjet e tij ose saj (është me rëndësi të shikohet gjuha e trupit dhe toni i zërit të të mbijetuarit/dëshmitarit).
- Sigurohuni që t'i keni të njohura fjalët që kanë të bëjnë me dhunën seksuale në gjuhën e të intervistuarit në mënyrë që të mund të reagoni si duhet kur të diskutohet dhuna seksuale. Dëgjimi aktiv (për shembull tundni kokën, madje edhe kur i mbijetuari/ dëshmitari flet një gjuhë tjetër nga ajo e profesionistit), kjo do të rrisë besimin dhe do të promovojë shpalosjen.

6. Jini në dijeni se të mbijetuarit/dëshmitarët do të sillen dhe reagojnë në mënyra të dallueshme dhe të ndryshme, kur tregojnë dhe ritregojnë historinë e tyre. Nuk ekziston një mënyrë e "vetme" e sjelljes. Mos supozoni se i mbijetuari/dëshmitari do të silllet apo reagojë në një mënyrë të caktuar:

- Të mbijetuarit/dëshmitarët mund të shqetësohen, të kenë vështirësi për t'u shprehur, ose mund të mërzhiten dhe të tërhiqen në vete.
- Të mbijetuarit/dëshmitarët mund të zemërohen, të bëhen ekspresivë, të justifikohen, të acarohen, të refuzojnë të përgjigjen në pyetje të caktuara, ose të flasin gjerë e gjatë për detaje që janë në dukje të parëndësishme.
- Të mbijetuarit/dëshmitarët mund të jenë të qetë, të vetëpërmbajtur, të qartë, dhe të jenë në gjendje të kujtojnë dhe transmetojnë me saktësi të gjitha ngjarjet dhe rrethanat e aktit.
- Të mbijetuarit/dëshmitarët mund të kenë vështirësi për t'i kujtuar detajet e vogla dhe renditja e ngjarjeve mund të ndryshojë. Nuk ka asnjë lidhje të drejtpërdrejtë në mes të traumave dhe besueshmërisë - e as kujtesës. Secili individ preket në mënyrë të ndryshme nga trauma; mos bëni supozime.
- Shpjegojuni të mbijetuarve/dëshmitarëve që ata mund të vendosin ta ndërpresin intervistën në çdo kohë në qoftë se nuk ndjehen rehat ose janë të shqetësuar.

7. Mos supozoni asnjë nga këto më poshtë:

- I mbijetuari/dëshmitari do të turpërohet.
- Ai/ajo nuk dëshiron të flasë.

- Ai/ajo është tejet i/e brishtë.
- Ai/ajo është i/e traumatizuar.
- Trauma e tij/saj do të ndikojë në kredibilitetin e tij/saj.
- Të mbijetuarat/dëshmitaret femra do të duan të bisedojnë vetëm me hetuesit femra dhe të mbijetuarit/dëshmitarët meshkuj do të duan të bisedojnë vetëm me hetuesit meshkuj. Megjithatë, gjithmonë duhet pyetur, kur kjo është e mundshme, se cila është preferenca e të mbijetuarit/dëshmitarit.
- Dhuna seksuale ishte pjesa "më e keqe" e përvojave të tyre sipas pikëpamjes së tyre.
- Ai/ajo do të ketë lëndime fizike.

8. Kini kujdes të veçantë kur intervistoni fëmijët

Profesionistët që dokumentojnë dhunën seksuale që përfshin fëmijët duhet t'i japin prioritet interesit më të mirë të fëmijës gjatë tërë procesit të dokumentimit. Profesionistët duhet të sigurohen që fëmijët të jenë në dijeni për të drejtën e tyre për t'u trajtuar me dinjitet dhe dhembshuri, të drejtën për privatësi, për t'u informuar, për të marrë ndihmë, për siguri, për riparim dhe për masa parandalimi. Fëmijët duhet të informohen për të drejtën e tyre për t'u dëgjuar dhe u duhet kushtuar kujdes i veçantë për t'u siguruar që procesi të shpjegohet në përputhje me aftësitë individuale të fëmijës.

Kur intervistojnë fëmijë, profesionistët duhet të jenë të trajnuar në mënyrë specifike për ta bërë një gjë të tillë dhe duhet të ndërveprojnë me fëmijët në përputhje me udhëzimet gjithëpërfshirëse të përcaktuara në IRC, UNICEF, Kujdesi për të Mbijetuarit Fëmijë të Abuzimit Seksual; Udhëzime për Shëndetësi dhe Ofruesit e Shërbimeve Psiko-sociale në Ambientet Humanitare⁴⁰ dhe Udhëzimet e UNICEF-it, UNODC-it, për Çështje të Drejtësisë që Përfshijnë Viktimat Fëmijë dhe Dëshmitarët Fëmijë të Krimin.⁴¹

Gjatë intervistimit të fëmijëve, profesionistët duhet që të paktën:

- Të marrin parasysh se fëmijët nuk mund ta kuptojnë plotësisht natyrën seksuale të sjelljeve të caktuara dhe t'i përshtatin qasjet për këtë ndikim.
- Në vend se ta cilësoni një akt të caktuar si dhunim ose sulm, përmbajuni fjalëve krejt përshkruese për të përshkruar pjesët e trupit dhe aktet që kanë ndodhur.
- Në vend se të pyesni "a ju ka lënduar në pjesët tuaja intime?" dhe të silleni me gjuhën e trupit tuaj sikur e dini se kjo është një pyetje e frikshme për t'u bërë apo përgjigjur, thjesht kërkon nga fëmija që të tregojë me hollësi se çfarë ka ndodhur.
- Mendoni për përdorimin e diagrameve ose kukullave për t'i ndihmuar fëmijës që të shpjegojë se çfarë i ka ndodhur.
- Sigurohuni që të mos përcillni ndjenjë tmerri ose të shfaqni tronditje për atë që po thotë fëmija - ajo që për dokumentuesit mund të duket tronditëse mund të mos korrespondojë me mendimet emocionale të fëmijës së mbijetuar/dëshmitar.
- Uluni në të njëjtën lartësi si fëmija; mbani sytë në linjë me ata të fëmijës dhe mos u përkulni apo mos e shikoni fëmijën nga lart me qëllim që të nxitni ndjenja respekti dhe zvogëloni frikësimin.

40 IRC, UNICEF, Caring for Child Survivors of Sexual Abuse: Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings, 2012.

41 UNICEF, UNODC, Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime, 2005.

“ ... si të mbijetuar ne kemi përjetuar përvoja të tmerrshme në duart e atyre që është dashur të na mbrojnë - qoftë brenda ose jashtë konfliktit. Pjesëmarrja në procesin e dokumentimit nuk duhet të shkaktojë më shumë dëm. Të folurit hapur për të arritur drejtësi duhet të jetë përvojë fuqizuese për të mbijetuarit.”

Survivors Speak OUT! Rrjeti, 2014

- Kufizoni numrin e intervistimeve dhe marrjen në pyetje të fëmijës dhe intervistoni ata në mjedise miqësore për fëmijët në kohë të përshtatshme, duke siguruar pushime gjatë dëshmisë.

7.5 Regjistrimi i informatave të intervistës

Kur intervistoni të mbijetuarit/dëshmitarët dhe mbani shënime, sigurohuni që të paktën të veproni si në vijim :

1. Përfshini sa më shumë të dhëna personale që të jetë e mundshme (**shih Shtojca 4, “Shablloni për të Dhënat Personale që duhet të mblidhen nga të mbijetuarit/dëshmitarët”**).
2. Mbani komentet, mendimet dhe analizën e intervistuesit ndaras nga shënimet e intervistës.
3. Mbani shënimet në vetën e parë ashtu siç flet i mbijetuari/dëshmitari.
4. Mos përmbledhni, shkurtoni ose hiqni pjesë të informatave të të mbijetuarit/dëshmitarit.
5. Lexojani përsëri deklaratën të mbijetuarit/ dëshmitarit para përfundimit të intervistës. Edhe pse merr kohë, është shumë e rëndësishme të siguroheni që informatat që keni mbledhur nga dëshmitari të jenë sa më të sakta që të jetë e mundshme.
6. Shënoni çdo provë tjetër që keni marrë nga ky i mbijetuar/dëshmitar - fotografi të bëra të provave materiale, në kuadër të deklaratës dhe përdorni një sistem numërimi, për të mundësuar ndërreferimet.
7. Mbani emrat dhe të dhënat e tjera personale ndaras nga deklaratat për arsye sigurie.
8. Përdorni një sistem standard për emërtimin e deklaratave të dhëna në intervista.
9. Mbani veç e veç provat e secilit të mbijetuar/dëshmitar.
10. Mbani ndaras informatat e tjera lidhur me të mbijetuarin/dëshmitarin - shqetësimet e sigurisë, gjendja e jetesës, probleme shëndetësore, apo çështje të tjera që lidhen me të mbijetuarin/dëshmitarin.
11. Mbani ndaras pistat e dhëna nga i mbijetuari/dëshmitari - lista juaj e pistave është produkt pune dhe duhet të mbahet veç në një vend të sigurt.

8. Burimet e tjera të informatave

8.1 Provat materiale

Provat materiale kanë të bëjnë me çfarëdo objekti fizik apo material që mund të ofrojë informata dhe të ndihmojë për të konstatuar se ka ndodhur krimi, ose të sigurojë një lidhje midis një krimi dhe viktimës së tij, apo midis një krimi dhe autorit të tij.

Si rregull e përgjithshme, profesionistët nuk duhet të mbledhin asnjë send të provave fizike përveç nëse ata janë trajnuar si hetues ose si profesionistë shëndetësorë për mbledhjen e duhur të provave mjeko-ligjore. Në qoftë se profesionistët vendosin të mbledhin prova materiale pa ndjekur trajnimin adekuat, ata mund ta dëmtojnë rëndë të mbijetuarin, dhe mund t'i dëmtojnë provat, duke i bërë ato të papërdorshme. Megjithatë, në disa rrethana shumë të kufizuara, ku është e sigurt dhe ku kjo është e vetmja mundësi e zbatueshme, mbledhja e

provave materiale mund të jetë e përshtatshme. Vendimi për të mbledhur prova materiale duhet të merret me seriozitet dhe kujdes, dhe të shqyrtohet imtësisht me shumë kujdes.

Profesionistët mund të hasin në prova materiale të dhunës seksuale;

- të vetë të mbijetuarve/dëshmitarëve, varësisht nga afatet kohore dhe natyra e lëndimeve; dhe/ose
- në vendin ku ka ndodhur dhuna seksuale.

Varësisht nga korniza kohore dhe natyra e lëndimeve, të mbijetuarit e dhunës seksuale mund të kenë shenja fizike në trupat e tyre në formë shenjash ose lëndimesh që vërtetojnë dëshmitë e tyre për sulmin. Ata gjithashtu mund të kenë edhe pasoja shëndetësore të sulmit, duke përfshirë lëndime të brendshme fizike, shtatzëni, sëmundje seksualisht të transmetueshme dhe trauma mendore. Në rastin ideal, viktimat duhet të ketë mundësi të marrë ndihmë të menjëhershme mjekësore pas sulmit seksual dhe një mjek i trajnuar duhet të regjistrojë çdo lëndim dhe ndikimet e tjera shëndetësore në një regjistër mjekësor konfidencial, në të cilin i mbijetuari mund të ketë qasje në çdo kohë **(shih Shtojca 10, "Mostra e Certifikatës Mjekësore për Sulm Seksual")**.

Para se të mendojnë të mbledhin ndonjë send si provë materiale, profesionistët duhet që së pari:

- të mbajnë shënim për sendin(-et) që kanë gjetur;
- ta skicojnë vendin e krimit;
- të fotografojnë sendin dhe vendin e ngjarjes; dhe
- nëse është e mundur, të bëjnë video- incizimin e sendit dhe të vendit të krimit **(shih Shtojcën 8, "Udhëzime mbi fotografimin, video-incizimin dhe skicimin e krimit, provat materiale dhe lëndimet fizike")**.

Profesionistët duhet, kur të jetë e mundur dhe e sigurt, të zhvillojnë edhe intervista me ndonjë të mbijetuar/dëshmitar në afërsi të vendit të krimit dhe të ndjekin pistat e dëshmitarëve të tjerë të krimit **(shih Shtojcën 3, "Intervistimi: Parimet Themelore dhe Këshillat Kryesore Praktike")**. Këto informata të tjera - nëse mblidhen si duhet - mund të jenë shumë të fuqishme dhe mund ta largojnë nevojën për prova materiale. Gjatë mbledhjes së këtyre informatave të tjera, profesionistët duhet të ndërmarrin masa që të mos prekin apo të ndikojnë në çfarëdo mënyrë, apo edhe t'i shkatërrojnë apo t'i largojnë provat materiale (si brenda vetë vendit, ashtu edhe në një vend krejt tjetër).

Është shumë e rëndësishme të mbahet mend se megjithëse provat materiale mund të duken të jenë dëshmitë "më të mira" të krimit, nuk është e thënë të jetë kështu. Provat materiale pa dëshminë e të mbijetuarit/dëshmitarit që përshkruan origjinën, pronësinë dhe përdorimin e gjësëndit ose të ngjarjeve që shpijnë në mbledhjen e gjësëndeve nuk do të jenë shumë të dobishme nga këndvështrimi provues. Përderisa dëshmia e të mbijetuarit/dëshmitarit mund të zëvendësojë provat materiale, e kundërta nuk qëndron; provat materiale në të shumtën e rasteve nuk mund ta zëvendësojnë dëshminë e të mbijetuarit/dëshmitarit. Në sistemet që kërkojnë vërtetimin e provave dëshmuese të dhunës seksuale (p.sh. në disa juridiksione kombëtare), mbledhja e provave materiale mund të ketë prioritet më të lartë sesa në sistemet që nuk e kërkojnë një gjë të tillë (p.sh. para GJPN-së) **(shih Shtojcën 9, "Rregullat e Provave dhe Procedura si Mjete për Mbrojtjen e të Mbijetuarve/Dëshmitarëve")**. Gjithnjë e më shumë, policia dhe profesionistët po bashkëpunojnë në mbledhjen e provave nga vendi i krimit dhe, në rastet më të mira, po trajnohen së bashku për praktikën më të mira në dokumentimin e krimeve të dhunës seksuale në mënyrë të sigurt dhe efektive që respekton të drejtat e viktimave.

Përveç kësaj, në qoftë se profesionistët nuk janë hetues penalë, ata mund të duan të ikin nga të vënit në pozitë të tillë ku thirren si dëshmitarë për të shpjeguar se si e kanë gjetur sendin e provës materiale. Në disa raste, mbledhja e provave materiale nga kushdo tjetër përveç policisë është e paligjshme dhe mund të dënohet.

Në rrethana shumë të pazakonshme, ku një profesionist vendos të mbledhë prova materiale, duhet të ndiqen parimet e “Zinxhirit të ruajtjes” të përcaktuara në **Shtojcën 6, “Provat materiale: Parimet e Zinxhirit të Ruajtjes”**.

Mirëpo, profesionisti duhet ta dijë se mbledhja e provave materiale gjithmonë duhet të shoqërohet me mbledhjen e provave të tjera konfirmuese dhe/ose shpjeguese në mënyrë që ato të jenë të dobishme.

(i) Vendet e sulmeve

Profesionistët mund të kenë qasje, ose të përcaktojnë vendet ku kanë ndodhur krimet e dhunës seksuale. Vendi i sulmit nuk është i dobishëm vetëm si burim i mundshëm i provave të vlefshme materiale, por përcaktimi dhe ekzistenca e vendit si të tillë mund të ndihmojë për të vërtetuar praninë e autorëve të pretenduar në atë zonë dhe mund të analizohet si pjesë e modelit të lëvizjes së autorëve të pretenduar dhe elementeve të tjera kontekstuale ose elementeve të mënyrave të përgjegjësisë. Është me rëndësi të theksohet se “vendet e sulmit” mund të përfshijnë trupat e viktimave apo trupat e autorëve, qoftë të gjallë apo të vdekur. Bashkëpunimi me ekspertë mjekësorë ose mjeko-ligjorë mund të jetë vendimtar për nxjerrjen e provave të tilla.

Provat materiale të gjetura në vendndodhje mund të ndihmojnë për të vërtetuar:

- se kishte ndodhur një sulm ndaj civilëve;
- se kishte ndodhur një akt i dhunës seksuale;
- rrethanat e aktit, duke përfshirë formën dhe/ose kohëzgjatjen e paraburgimit dhe përdorimin e forcës;
- identitetin e autorëve të pretenduar;
- organizimin dhe strukturën e grupit të autorit; dhe
- vërtetimin e dëshmisë së të mbijetuarit/dëshmitarit (në sistemet ligjore që e kërkojnë këtë gjë).

Provat e gjetura në vendndodhje mund të përfshijnë:

- veshmbathje, duke përfshirë edhe uniforma ose pjesë të uniformave dhe rroba që mund t'i ketë pasë veshur i mbijetuari/dëshmitari, çarçafë dhe batanije;
- armë, thika, plumba dhe gëzhoja plumbash;
- njolla, gjak, të vjella, spermë, lëngje vagjinale dhe/ose lëndë fekale;
- provat e dokumentuara;
- kompjuterë dhe pajisje komunikimi;
- trupa ose pjesë të trupave;

- çfarëdo provash që mund të tregojnë se vendi i ngjarjes ka qenë i zënë ose se kishte jetuar dikush në të; dhe
- prova të planimetrisë ose përshkrime të objekteve që mund të përputhen me dëshmitë e dëshmitarëve.

Kur merren me vendet e dhunës seksuale dhe kur provat materiale gjenden në ato vende, profesionistët nuk duhet t'i lëvizin provat materiale dhe në vend se t'i lëvizin ato, duhet që:

- 1** me saktësi të regjistrojnë pozicionin e vendit të dhunës seksuale;
- 2** të emërojnë dikë si menaxher të vendit dhe të krijojnë një regjistër të të gjithë atyre që vizitojnë vendin;
- 3** ta skicojnë skenën, duke përfshirë pozicionin e provave të mundshme materiale;
- 4** ta fotografojnë skenën, duke përfshirë edhe vendin dhe detajet e provave të mundshme materiale; dhe
- 5** ta lënë vendin ashtu siç e kanë gjetur.

1. Regjistroni pozicionin e vendit

Profesionistët duhet ta regjistrojnë saktësisht pozicionin e vendit ku ka ndodhur dhuna e dyshuar seksuale. Kjo do t'u mundësojë hetuesve ose atyre që janë në këtë cilësi që të dokumentojnë në mënyrë efektive dhe të mbledhin prova nga vendi i ndodhjes për ta përcaktuar atë në të ardhmen.

Profesionistët duhet që:

- ta regjistrojnë pozicionin duke përdorur koordinatat GPS ose referencat e hartave;
- të regjistrojnë çdo karakteristikë të dobishme të zonës, duke përfshirë pikat e referimit, karakteristikat fizike dhe emrin (-at) e vendit dhe të komuniteteve përreth, fshatrat dhe qytetet, në rast se GPS ose referimi në hartë nuk është në dispozicion ose është i pasaktë; dhe
- t'i mbajnë këto informata të sigurta dhe të mos ia zbulojnë komunitetit të gjerë ekzistencën ose pozicionin e vendit.

2. Emëroni dikë si menaxher të vendit dhe krijoni një regjistër për të gjithë ata që e vizitojnë vendin

Menaxheri i vendndodhjes duhet që:

- të krijojë dhe të mbajë regjistrin; dhe
- të vendosë si ta sigurojë vendin nëse është e nevojshme.

3. Skiconi skenën dhe vendin e provave

Profesionistët duhet ta skicojnë skenën me sa më shumë detaje që të jetë e mundshme, duke marrë parasysh çfarëdo kufizimesh të kohës, mjeteve dhe sigurisë.

Profesionistët duhet që:

- të vizatojnë një skicë në formë të një skeme të përgjithshme;
- të përfshijnë shkallën dhe matjet në skicë;

- të tregojnë karakteristikat kryesore;
- të tregojnë vendin dhe llojet e mundshme të provave që janë gjetur; dhe
- ta vënë nënshkrimin dhe datën në skicë.

4. Fotografimi i vendit dhe provave

Fotografimi i vendit, zonës përreth, dhe karakteristikave kryesore ose provave brenda vendit mund të dëshmojnë si jashtëzakonisht të vlefshme për hetuesit e ardhshëm ose për ekspertët që analizojnë provat.

Profesionistët duhet që:

- të fotografojnë vendin dhe përmbajtjen e tij pa trazuar apo hequr atë;
- bëjnë fotografi gjithëpërfshirëse, kontekstuale dhe nga afër të vendit dhe brenda tij;
- fotografitë gjithëpërfshirëse duhet të përfshijnë fotografi të zonës përreth, karakteristikave gjeografike dhe fizike, ndërtesave dhe rrugëve;
- fotografitë kontekstuale duhet të tregojnë marrëdhënien ndërmjet karakteristikës që e fotografon profesionisti dhe objekteve apo karakteristikave të tjera; dhe
- fotografitë nga afër duhet të tregojnë hollësi të provave ose karakteristikës që regjistron profesionisti ;
- ku të jetë e mundur, fotografoni me dhe pa shkallë; dhe
- regjistroni fotografitë pasi të jenë bërë ato. Përfshini në regjistrim emrin dhe rolin e personit që e ka bërë fotografinë; datën, kohën dhe vendin; llojin e filmit; dhe parametrat e kamerës. Jepni një përshkrim të shkurtër të çdo kuadri.

5. Lini vendin ashtu si e keni gjetur

Është e rëndësishme të kujdeseni që të mos e trazoni vendin, t'i lëvizni sendet ose t'i hiqni provat nga vendi. Nëse bëni kështu, kjo mund të ketë ndikim negativ në dobinë dhe rëndësinë e vendit, përmbajtjes së tij dhe vlerën e tij të provave. Të shumtën e herëve, thjesht regjistrimi me saktësi i provave që keni gjetur është i mjaftueshëm.

Mbledhja e provave fizike nga vendi duhet të bëhet vetëm nga ata që kanë mandatin, kapacitetin dhe aftësitë për ta bërë një gjë të tillë. Provat materiale duhet të hiqen nga vendet vetëm nëse:

- profesionistët nuk kanë kurrfarë mjetesh për t'i regjistruar provat dhe janë në dijeni se ekziston rreziku i madh që ato të shkatërrohen ose të ndërhyhet në to; dhe
- profesionistët kanë aftësi dhe kapacitet për t'i mbledhur provat dhe për t'i hequr ato nga vendi i ngjarjes; dhe
- profesionistët janë në gjendje të sigurojnë dokumentim të fuqishëm për trajtimin, transportimin dhe ruajtjen e provave të hequra, duke siguruar "Zinxhirin e Ruajtjes" përkatës të tyre **(shih Shtojcën 6, "Provat Materiale: Parimet e Zinxhirit të Kujdestarisë")**.

8.2 Provat dokumentuese

Dokumentet, zyrtare dhe jozyrtare, mund të jenë burim jashtëzakonisht i rëndësishëm i informatave gjatë dokumentimit dhe hetimit të dhunës seksuale. Informatat e gjetura në dokumente mund të ndihmojnë për të përcaktuar si më poshtë:

- Modelin, frekuencën dhe intensitetin e dhunës seksuale të raportuar: Kjo mund të gjendet në shënimet e mbajtura nga personeli dhe strukturat mjekësore dhe shëndetësore, statistikatat e menaxhimit të rastit, raportet e bazuara në prova, sondazhet dhe studimet e dhunës seksuale.⁴²
- Identiteti i autorëve dhe eprorëve: Informatat e gjetura në regjistrat zyrtarë ushtarakë ose të qeverisë që konstatojnë lëvizjen dhe praninë e autorëve të pretenduar, organizimi, struktura komanduese, dhe autoriteti formal dhe joformal; shënimet e dëshmisë së të mbijetuarit/ dëshmitarit që përshkruajnë dukjen, veshmbathjen dhe shenjat dalluese të autorëve të pretenduar; dhe të dhënat e organizatave kombëtare dhe ndërkombëtare që përmbajnë informata, profile dhe/ose lëvizjet e autorëve të pretenduar.
- Ekzistenca e planit apo strategjisë dhe mënyrat e përgjegjësisë: Në kopjet e urdhrave të dhënë, planeve të bëra për të sulmuar zona të caktuara, dhe të shënimeve të komunikimit të bëra në mes të njërive/sektorëve menjëherë para, gjatë ose pas sulmit.
- Pistat për hetim të mëtejshme: Informatat e gjetura në dokumentet zyrtare ose jozyrtare mund të mos përcaktojnë përfundimisht ndonjë fakt në vetvete, por mund të japin informata drejtuese për përpjekjet e ardhshme hetimore.

(i) Llojet e dokumenteve

Llojet e dokumenteve të dobishme që mund t'i gjejnë profesionistët, ose që tashmë i posedojnë, përfshijnë si më poshtë.

Zyrtare

- Të dhënat dhe raportet lidhur me aktet e dhunës seksuale dhe/ose autorin(ët) e dyshuar, duke përfshirë eprorët, siç janë të dhënat e logjistikës, regjistrat e detyrave, raportet e aktiviteteve, të dhënat kufitare, planet apo strategjitë ushtarake, të dhënat e komunikimit, direktivat dhe urdhrat me shkrim.
- Dokumente të tjera zyrtare siç janë certifikatat mjekësore, shënimet dhe raportet. Mirëpo, këto lloje të dokumenteve nuk mund të merren pa pëlqimin e bazuar të të mbijetuarve, ndërkaj shumë institucione shëndetësore do të vendosin të mos i japin këto lloje dokumentesh për shkak të shqetësimeve të privatësisë.
- Listat e të burgosurve dhe shënimet e policisë.

Jozyrtare

- Raportet dhe të dhënat nga organizata ndërkombëtare dhe vendore, siç janë shënimet e regjistrimit dhe profilizimit të regjistrave të popullatës së zhvendosur dhe mekanizmave të monitorimit dhe gjurmimit; të dhënat e incidenteve; dhe raportet për të drejtat e

42 Edhe pse këto lloje të të dhënave për dhunën seksuale mund të jenë të dobishme si historik i kërkimeve, ose për të mbështetur një pretendim të veçantë apo pretendime për dhunë seksuale, të dhënat e mbledhura përmes anketave, raporteve të rasteve dhe vlerësimeve të tjera nuk përfaqësojnë tërësinë e incidenteve që kanë ndodhur. Për udhëzime të mëtejshme mbi plusat e minusat e përdorimit të të dhënave për dhunën seksuale, shih UN Action, Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: "Dos And Don'ts", 2008.

njeriut, veçanërisht ato që përmbajnë analiza të shkeljeve të bëra, ndikimi i shkeljeve të tilla, mekanizmat e paralajmërimit të hershëm në funksion, dhe deklaratat nga të mbijetuarit dhe dëshmitarët e tjerë.

- Shënimet e raporteve të krimeve që kanë marrë udhëheqësit tradicionalë dhe fetarë vendorë, dhe shënimet e njëkohshme të bëra nga të mbijetuarit ose dëshmitarë të tjerë.
- Sondazhet e bazuara në prova, raportet, studimet dhe vlerësimet që përfshijnë informata për llojin, shpeshtësinë dhe gjerësinë e dhunës seksuale të kryer, identitetin e autorëve dhe eprorëve të pandehur, si dhe ndikimin në të mbijetuarit/dëshmitarët dhe nevojat e identifikuarat prej tyre.
- Fotografitë, videot dhe imazhet satelitore.

Kur merren me prova dokumentuese, profesionistët duhet që të paktën të:

1. respektojnë konfidencialitetin;
2. me saktësi të regjistrojnë dhe kopjojnë nëse është e mundshme; dhe
3. të mos sekuestrojnë dokumentet.

1. Respektoni konfidencialitetin

- Çdo shpërndarje e shënimeve, raporteve, studimeve dhe statistikave të rasteve të dhunës seksuale duhet të bëhet në mënyrë të sigurt dhe etike dhe me respekt për konfidencialitetin e të mbijetuarit/dëshmitarit përkatës (**Shih pjesët 6.1 dhe 6.2**).
- Informatat statistikore duhet të jenë anonime, por profesionistët duhet të vlerësojnë nëse edhe informatat anonime mund të lidhen me ndonjë grup ose komunitet të caktuar, që do t'i vinte të mbijetuarit/dëshmitarët në rrezik.⁴³
- Informatat e nivelit individual duhet të shpërndahet vetëm me pëlqimin e bazuar të të mbijetuarit/ dëshmitarit.

2. Regjistroni dhe kopjoni me saktësi nëse është e mundshme

- Të paktën, bëni një regjistrim të saktë që përshkruan përmbajtjen e dokumentit të gjetur ose të marrë, rrethanat në të cilat është gjetur ose marrë ai, vendin ku është gjetur, nga kush është marrë, dhe kush tjetër ka qenë i pranishëm kur është gjetur apo marrë dokumenti.
- Në qoftë se provat e dokumentuara janë dhe në nga një palë e tretë, merrni një deklaratë nga pala e tretë që përcakton rrethanat në të cilat pala e tretë kishte marrë dokumentin; kur dhe nga kush e ka marrë atë; se a është dokumenti origjinal apo kopje; një shpjegim të kuptimit apo domethënies së vulave, nënshkrimeve dhe emrave në dokument; dhe si i di këto informata pala e tretë.
- Në qoftë se dokumenti është kopjuar, sigurohuni që kopja të jetë e qartë dhe që të jetë kopjuar edhe pjesa e përparme edhe ajo e prapme nëse është e nevojshme, si dhe theksoni si dhe kur është kopjuar dhe nga kush.

43 Shih UN Action, Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: "Dos And Don'ts", 2008.

3. Mos i konfiskoni dokumentet

- Si rregull, johetuesit duhet që të shmangin konfiskimin e dokumenteve nga ndonjë organizatë, qeveri apo organ ushtarak, ose individ. Profesionistët duhet të krijojnë procedura që përcaktojnë se çfarë hapash të ndërmarrin në qoftë se ndodhen në një situatë ku u jepet dokumentacion i rëndësishëm për punën e tyre. Megjithëse profesionistët nuk duhet të konfiskojnë dokumente pa autorizim të shprehur për ta bërë një gjë të tillë, mund të jetë e mundshme që të pranohet dokumentacioni i dorëzuar vullnetarisht, me kusht që të jenë krijuar procedurat dhe që profesionisti të mbledhë informata të mjaftueshme në lidhje me vetë dokumentin (**shih pjesën "2. Regjistroni dhe kopjoni me saktësi nëse është e mundshme" më lart**).
- Depozitimi i dokumenteve duhet të bëhet vetëm në qoftë se dokumenti është gjetur ose u është dorëzuar profesionistëve.
- Megjithatë, informatat e sakta në lidhje me përmbajtjen dhe vendndodhjen e shënimeve të caktuara mund të jenë të dobishme për hetimet e ardhshme që kanë mandatin për të konfiskuar prova.
- Shih **Shtojca 7, "Provat dokumentuese: Parimet e Zinxhirit të Ruajtjes"** për më shumë informata.

9. Ruajtja e informatave

Nëse profesionistët mbledhin informata për dhunën seksuale (p.sh. fotografitë e vendit të krimit, ose një dokument që regjistron intervistën e tyre me një të mbijetuar/dëshmitar), është me rëndësi jetike që ata t'i ruajnë dhe mbajnë këto informata në një mënyrë që të mos komprometohet integriteti i tyre ose të vënë të mbijetuarit dhe dëshmitarët në rrezik të lëndimit të mëtejshëm.

Natyra e ndjeshme e informatave për dhunën seksuale dhe dëmi i mundshëm që mund të ndodhë në qoftë se keqpërdoren informatat e bën atë shumë të rëndësishme për këdo që mbledh këto informata që t'i ruajë ato në mënyrë që të garantojë sigurinë e të mbijetuarit/dëshmitarit, të komunitetit dhe të atyre që mbledhin informata

Për t'i ruajtur dhe mirëmbajtur informatat mbi dhunën seksuale në mënyrë të sigurt, profesionistët duhet të:

1. Planifikojnë se ku do të ruhen informatat dhe se kush do të ketë kontroll mbi to. Në rastin ideal, profesionistët duhet të përdorin një vend qendror të ruajtjes që mbikëqyrret nga një kujdestar i informatave, edhe në qoftë se organizata e tyre mban "pronësinë" e informatave.
2. Ruajnë informatat që identifikojnë një të mbijetuar/dëshmitar ndaras dhe në mënyrë të sigurt nga deklaratat dhe dëshmitë e dhëna nga ai i mbijetuar/dëshmitar (p.sh një indeks për përputhjen e numrave të kodit me identifikimin e informatave/emrat e të mbijetuarve/dëshmitarëve).
3. Kudo që të jetë e mundshme, shmanguni depozitimit të informatave publike dhe të ndjeshme së bashku, me qëllim që të sigurohet mbrojtje më e mirë të këtyre të fundit.
4. Organizojnë informatat në mënyrë të tillë që ato të mund të gjenden lehtë dhe logjikisht kur të nevojiten më pas.
5. Trajnojnë i stafin për procedurat e duhura për: (i) rigjetjen e informatave të depozituara pasi të jenë mbyllur dosjet, dhe (ii) sigurimin e informatave gjatë evakuimit emergjent.
6. Marrin me vete vetëm ato informata që janë absolutisht të domosdoshme kur nisen për ndonjë udhëtim që mund të përfshijë postbllloqe, pasi që nga profesionistët mund të kërkohej të zbulojnë ose të dorëzojnë informatat që ata ruajnë tek vetja ose në automjetin e tyre. Mendojnë për përdorimin e teknologjisë për të ruajtur dhe/ose koduar informatat.

9.1 Ruajtja e dokumenteve dhe e informatave të tjera fizike

- Në qoftë se profesionistët depozitojnë informata në formë dokumentesh ose sendesh të tjera fizike, ata duhet t'i mbajnë këto informata në një sirtar të mbyllur ose të sigurt me qasje të kufizuar. Duhet të ketë një politikë të qartë kush mund të ketë qasje në informata dhe pse.
- Në objektet e emergjencës, mund të jetë e nevojshme që të garantohet siguria personale e stafit që ka qasje në hapësirat e depozitimit.
- Mbani shënime për qasjen e lejuar në atë sirtar (p.sh duhet të shënohet emri i personit, data, koha dhe qëllimi i qasjes).
- Në qoftë se informatat janë të tilla që prishen (p.sh negative të fotografive konvencionale), mbajini larg nga nxehtësia dhe drita.
- Në qoftë se informata është pjesë e një kompleti (p.sh. një koleksion dokumentesh ose fotografish të shtypura), lidheni atë me një shënim që thekson se prej çfarë përbëhet kompleti i plotë.
- Të gjitha fotografitë dhe video incizimet (dhe informatat e tjera fizike) duhet të përfshihen në katalog në kuadër të një sistemi të krijuar numerik dhe sistemi i numërimit duhet të lidhet me provat e tjera vërtetuese në lidhje me atë fotografi/video të caktuar (p.sh dëshminë e të mbijetuarit/dëshmitarit).
- Në qoftë se incizimet audio ose video janë bërë për qëllime të tjera dhe jo thjesht për regjistrimin e një interviste, personi përgjegjës duhet të jetë në gjendje ta justifikojë se përse ka vazhduar t'i ruajë ato dhe të marrë masa për ruajtjen e konfidencialitetit të individëve të paraqitur në incizime, veçanërisht në qoftë se incizimet do të ruhen për një kohë të gjatë.

9.2 Ruajtja e informatave digjitale

- Përparësitë e përdorimit të një sistemi digjital të ruajtjes (kur është në dispozicion) ndaj një sistemi të ruajtjes manuale janë që sistemi digjital nuk shfrytëzon aq shumë hapësirë fizike, zakonisht mundëson kërkim dhe analizim të lehtë, është zakonisht më i lehtë për t'u përditësuar dhe nxjerrë raporte, dhe mund të mbrohet deri në një masë. Megjithatë, mangësitë e një sistemi digjital të ruajtjes janë se ai mund të marrë më shumë kohë për futjen e të dhënave, qasja varet nga furnizimi me energji elektrike dhe nganjëherë qasja në rrjet, dhe sistemi është i ndjeshëm ndaj hakerimit dhe viruseve. Përveç kësaj, në qoftë se informatat transmetohen me anë të telefonave celularë ose nëpërmjet internetit, ekziston rreziku që autoritetet t'i detyrojnë ofruesit e shërbimeve të telefonave celularë ose të internetit që të dorëzojnë informatat e ndjeshme.
- Para fillimit të mbledhjes së informatave që do të ruhen në mënyrë digjitale, duhet të kryhet një vlerësim i rrezikut dhe të vihet në funksion një protokoll i sigurisë digjitale. Menaxhmenti i informimit dhe specialistët e sigurisë digjitale duhet të konsultohen për këtë qëllim.
- Të gjitha informatat digjitale duhet të mbrohen me fjalëkalim (dhe qasja në atë fjalëkalim të jetë e kufizuar) dhe e koduar. Ku të jetë e mundur, profesionistët duhet të ndërmarrin masa shtesë për të mbrojtur informatat e ndjeshme duke përdorur procedura më të përparuara dhe metoda të tilla siç është kodimi i disqeve dhe duke siguruar transmetimin e sigurt të informatave digjitale.⁴⁴

44 Për më shumë udhëzime mbi mbrojtjen e të dhënave, shih ICRC, Professional Standards for Protection Work, 2013, revised edition, veçanërisht Kapitullin 6 për menaxhimin e informatave të ndjeshme.

- Në objektet e emergjencës, mund të jetë e nevojshme që të garantohet siguria personale e stafit që ka qasje në këto fjalëkalime.
- Në qoftë se informatat janë digjitale, transferoni përmbajtjen në një kompjuter, digjni një CD WORM (Shkruaj Njëherë, Lexo Shumë Herë) ose ruani informatat në një çelës kujtese. Duhet bërë dy kopje të tilla.
- Ndërmerrni masat e duhura siç janë softueri antivirus dhe mbështetni dosjet e bazës së të dhënave.
- Merrni parasysh përdorimin e mjeteve të avancuara mbledhjes së të dhënave, siç janë kamerat GPS aplikacionet celulare të dokumentacionit që mbledhin një sërë metadatash (d.m.th informata se kur, ku dhe si janë grumbulluar të dhënat), dhe aplikacionet e dokumentacionit celular që kodojnë me automatizëm të gjitha të dhënat.
- Merrni parasysh përdorimin e aplikacioneve celulare të mbledhjes së të dhënave, që nuk ruajnë kopje të të dhënave në telefonin celular, duke zvogëluar kështu rrezikun e ekspozimit e të dhënave të ndjeshme në rast të humbjes, vjedhjes ose konfiskimit të pajisjes. Një vlerë tjetër e shtuar e përdorimit të aplikacioneve që transmetojnë të dhënat në një server të sigurt të largët është mbajtja e "Zinxhirit të Ruajtjes".
- Mund të jetë e përshtatshme të përdoren zgjidhjet e ruajtjes së të dhënave cloud kur bëhet sigurimi i informatës. Përfitimet e sistemeve të tilla përfshijnë rezistencën ndaj dëmtimit fizik të pajisjeve të ruajtjes, mundësinë për përdorim të largët dhe të bollshëm. Nëse përdorni një ofrues komercial të shërbimeve të tilla, duhet pasur kujdes të madh që të sigurohet integriteti i të dhënave, pronësia dhe ekskluziviteti i qasjes në të dhëna.
- Kini instalim të gjurmëve të korrigjimit në bazën e të dhënave në mënyrë që çdo ndryshimi të shënimeve apo incizimeve t'i regjistrohet përdoruesi i caktuar.

9.3 Ruajtja e dëshmive mjeko-ligjore/provat forenzike

- Vetëm ata që janë trajnuar në mënyrë specifike për mbledhjen e dëshmive mjeko-ligjore (p.sh gjaku, sperma ose veshmbathjet e ndotura) duhet ta bëjnë këtë punë. Në qoftë se profesionistët nuk janë trajnuar për mbledhjen e provave mjeko-ligjore/forenzike ata mund të shkaktojnë më shumë dëm sesa dobi me mbledhjen e tyre **(shih Shtojca 6, "Provat materiale: Parimet e Zinxhirit të Ruajtjes" dhe Shtojca 10, "Mostra e Certifikatës Mjekësore për Sulm Seksual")**.
- Ekzaminimet mjekësore forenzike/mbledhja e provave mjeko-ligjore duhet të bëhet në të njëjtën kohë si ofrimi i kujdesit mjekësor - dhe mënyra ideale do të ishte që kjo të bëhet nga i njëjti person **(shih Shtojca 10, "Mostra e Certifikatës Mjekësore për Sulm Seksual")**.
- Nëse prova është biologjike (p.sh. gjak, spermë ose veshmbathje) dhe profesionistët janë të trajnuar për t'i mbledhur ato, këto informata duhet të mbyllen në kuti të ndara dhe të çohen në një laborator menjëherë pas mbledhjes, pasi ka të ngjarë që ato do të duhet të futen në frigorifer apo të ngrihen.
- Për udhëzime të mëtejshme për mbledhjen e dëshmive mjeko-ligjore, praktikuesit duhet të konsultohen me World Health Organization Guidelines on Clinical Management of Survivors of Rape: A Guide to the Development of Protocols for Use in Refugee and Internally Displaced Person Situations, 2004; dhe PHR, OHCHR, Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1999.

BIBLIOGRAFIA

Burimet

1. Amnesty International, International Criminal Court: Updated Checklist for Effective Implementation, London 2010
2. Amnesty International, Agnes Callamard, A Methodology for Gender-Sensitive Research, 1999
3. ICC, Draft Policy Paper on Sexual and Gender Based Crimes, February 2014, www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/otp-draft-policy-paper-february2014-eng.pdf
4. ICRC, Professional Standards for Protection Work, 2013, revised edition
5. ICRC, Sexual violence in armed conflict: questions and answers, 7 March 2014
6. Institute for International Criminal Investigations (IICI), Investigator's Manual 7th Edition, 2013
7. Institute of Medicine, Social and Economic Costs of Violence Against Women: The Value of Prevention, 2011
8. IRC, UNICEF, Caring for Child Survivors of Sexual Abuse: Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings, 2012
9. OHCHR, PHR, Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1999
10. OHCHR, Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities - Guidance for Human Rights Monitors (Professional Training Series No. 17)
11. Save the Children, Children, Not Soldiers: Guidelines for Working with Child Soldiers and Children Associated with Fighting Forces, 2001
12. UN Action, Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: "Dos And Don'ts", 2008
13. UNHCR, Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees, and Internally Displaced Persons: Guidelines for Prevention and Response, 2003
14. UNICEF, Innocenti Research Centre, Innocenti Insight: Birth Registration and Armed Conflict, 2007
15. UNICEF, The Paris Principles. Principles and Guidelines on Children Associated With Armed Forces or Armed Groups, February 2007
16. UNICEF, UNODC, Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime, 2005
17. WHO, Ethical and Safety Recommendations for Researching, Documenting and Monitoring Sexual Violence in Emergencies, 2007

18. WHO, Clinical Management of Survivors of Rape. A Guide to the Development of Protocols for Use in Refugee and Internally Displaced Person Situations, 2004
19. Women's Initiatives for Gender Justice, Gender in Practice: Guidelines and Methods to Address Gender Based Crime in Armed Conflict, 2005
20. World Bank, The Costs and Impacts of Gender-Based Violence in Developing Countries: Methodological Considerations and New Evidence, 2004

Lexime të tjera

21. Amnesty International, CODESRIA, Ukweli: Handbook on Monitoring and Documenting Human Rights Violations in Africa, 2000
22. Amnesty International, International Centre for Human Rights and Democratic Development, Investigating Women's Rights Violations in Armed Conflict, 2001
23. Amnesty International, Rape and Sexual Violence: Human Rights Law and Standards in the International Criminal Court, 2001
24. Bassiouni, M. Cherif, International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes, Law and Contemporary Problems, 1996
25. Bergsmo, Morten (editor), Thematic Prosecution of International Sex Crimes, 2012
26. de Brouwer Anne-Marie, et al. (editor), Sexual Violence as an International Crime: Interdisciplinary Approaches, Intersentia, 2013
27. Hitesh, Raval, Tribe, Rachel, Working with Interpreters in Mental Health, 2002
28. Human Rights Council, Report of UN Special Rapporteur On Violence Against Women, 2010
29. IASC, Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings, Geneva 2005
30. ICTR, Best Practices Manual for the Investigation and Prosecution of Sexual Violence Crimes in Situations of Armed Conflict: Lessons from the International Criminal Tribunal for Rwanda, 2008
31. ICTR, Best Practices Manual for the Investigation and Prosecution of Sexual Violence Crimes in Post-Conflict Regions: Lessons Learned from the Office of the Prosecutor for the International Criminal Tribunal for Rwanda, 2014
32. ICTY-UNICRI, Manual on Developed Practices, 2009
33. Inter-Agency Standing Committee (IASC), IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings, 2007
34. Isikozlu, Elvan, Millard, Ananda S., Brief 43: Towards a Typology of War Time Rape, BICC, 2010
35. No Peace Without Justice, Closing the Gap: The Role of Non-judicial Mechanisms in Addressing Impunity, 2010

36. OHCHR, Training Manual on Human Rights Monitoring, PTS number 7, 2001 and 2011
37. Population Council, Ethical Approaches to Gathering Information from Children and Adolescents in International Settings: Guidelines and Resources, 2005
38. Redress/Vahida Nainar, Litigation Strategies for Sexual Violence in Africa, 2012
39. Redress, Nairobi Declaration on Women's and Girls' Right to Remedy and Reparation, March 2007
40. Sá Couto, Susana, Investigation and Prosecution of Sexual and Gender-Based Violence by the International Criminal Court: Mandate, Good Policy, or Both? 2012
41. Save the Children, Policy Brief - Unspeakable Crimes: Changing the Law, London 2013
42. Save the Children, So You Want to Involve Children in Research: A Toolkit Supporting Children's Meaningful and Ethical Participation in Research Relating to Violence Against Children, 2004
43. Schenk, Katie, Williamson, Jan, Ethical Approaches to Gathering Information from Children and Adolescents in International Settings: Guidelines and Resources, Population Council, 2005
44. Sivakumaran, Sandesh, Sexual Violence Against Men in Armed Conflict, The European Journal of International Law, Vol. 18, 2007
45. UN Action Against Sexual Violence in Conflict, Analytical and Conceptual Framing of Conflict-Related Sexual Violence, New York, May 2011
46. UNHCR, Working with Men and Boy Survivors of Sexual and Gender-Based Violence in Forced Displacement. Guidance Note (4), 2012
47. UNICEF, Children Participating in Research, Monitoring and Evaluation (M&E): Ethics and Your Responsibilities as a Manager, 2002
48. Women's Initiatives for Gender Justice, Modes of Liability: A Review of the International Criminal Court's current Jurisprudence and Practice, 2013
49. Women's Initiatives for Gender Justice, Sexual Violence and International Criminal Law: An Analysis of the Ad Hoc Tribunal's Jurisprudence and the International Criminal Court's Elements of Crimes, 2005

Unë dua t'i them botës se kemi
nevojë për paqe - ndal luftën

Duhet të sigurohemi që gratë dhe
fëmijët të jenë të mbrojtur

Njerëzit që dhunojnë duhet të arrestohen.

Felicite (nuk është emri i saj i vërtetë, RDK)

Shtojca 1

Libri i Dëshmime për Dokumentimin e Krimeve të Dhunës Seksuale: Një mjet për t'i ndihmuar hetuesit në plotësimin e mangësive në dëshmi

Vërejtje: Para se ta përdorni këtë kornizë për të organizuar ushtrimin tuaj të dokumentimit, është thelbësore që ju të bëni si më poshtë:

- A. Shqyrtoni me kujdes nëse jeni personi i duhur për të mbledhur këto informata në mënyrë efektive dhe të sigurt.**
- B. Shqyrtoni me kujdes të gjitha aspektet e rreziqeve të sigurisë për të mbijetuarin, informatat e saj/tij, të bashkësisë së saj/tij familjare, dhe për ekipin dokumentues.**
- C. Shqyrtoni parimet themelore, siç janë përmbledhur në Shtojcën 3.**

Hyrje në Librin e Dëshmime:

Libri i Dëshmime është një mjet që është sugjeruar si një burim nga ata që mbledhin prova të krimeve ndërkombëtare. Libri i Dëshmime mund t'i ndihmojë profesionistët duke i siguruar se, ndërsa i hetojnë dhe i dokumentojnë krimet e pretenduara, të mos lënë boshllëqe as në nivel të intervistës/dokumentit individual e as në nivel të analizës së përgjithshme të rastit. Përmbajtja e këtij libri bazohet kryesisht në përkufizimet e krimeve dhe të elementeve të krimeve, siç është përcaktuar në Statutin e Romës dhe Elementet e Krimeve të Gjykatës Penale Ndërkombëtare (GjPN). Duke pasur parasysh këtë, struktura është e rëndësishme për tërë mënyrën e provave dhe mund të përshtatet me kontekstin përkatës. Nga mënyra se si është strukturuar, Libri i Dëshmime mund të rishikohet për t'i reflektuar përkufizimet dhe elementet e çdo shkeljeje, në çfarëdo juridiksioni që të hetohen krimet. Ky mjet ka për qëllim që të ndihmojë në maksimizimin e efikasitetit të procesit të mbledhjes së provave, të mbrojtë dëshmitarët nga intervistat e përsëritura, të lehtësojë vlerësimin e pistave, dhe të reduktojë nevojën për t'u kthyer në terren për të mbledhur dëshmi shtesë për plotësimin e boshllëqeve. Dokumentuesit e të drejtave të njeriut mund të shfrytëzojnë Librin e Dëshmime si një mjet për t'i organizuar informatat që mbledhin - duke e përshtatur atë si të jetë e nevojshme si dhe duke mbledhur më shumë dëshmi të përgjegjësive shtetërore sesa të përgjegjësive individuale. Duke punuar brenda strukturës së librit dhe duke e plotësuar atë me sa më shumë dëshmi të hollësishme, dëshmitë e mbledhura nga dokumentuesit e të drejtave të njeriut do të jenë më gjerësisht të dobishme, nëse përfundimisht do të ketë ndonjë drejtësi a mekanizëm transicional të drejtësisë, qoftë kombëtar ose ndërkombëtar.

Libri i Dëshmime është i ndarë në tri pjesë, si në vijim.

Pjesa A: Elementet e krimit specifik

Çka ka ndodhur (çfarë akti është kryer)?

çka ka ndodhur? (saktësisht dhe në detaje, kush, çka, kur, ku, pse, si, por dhe si e dini këtë?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Çfarë provash/informatash ju nevojiten për të plotësuar Elementin 1 të këtij krimi?	Cilat pyetje mund t'i bëni për të marrë prova që ta plotësoni Elementin 1?	Cili është shembull i informatave që mund të merrni e të cilat do ta plotësonin Elementin 1?
Çfarë provash/informatash ju nevojiten për ta plotësuar Elementin 2 të këtij krimi?	Cilat pyetje mund t'i bëni për të marrë prova që ta plotësoni Elementin 2?	Cili është shembull i informatave që ju mund t'i merrni e të cilat do ta plotësonin Elementin 2?

Pjesa B: Elementet e kategorisë së krimit (krimet e luftës, krimet kundër njerëzimit ose gjenocidi)

Në ç'rrethana ishte kryer ky akt?

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt përbënte një krim të luftës ose një akt të gjenocidit
Çfarë provash/informatash ju nevojiten për ta plotësuar Elementin 1 të kategorisë së krimit (p.sh. krimet e luftës, krimet kundër njerëzimit ose gjenocidi)?	Cilat pyetje mund t'i bëni për të marrë prova që ta plotësoni Elementin 1 mbi kategorinë e krimit?	Cili është shembull i informatave që mund t'i merrni e të cilat do ta plotësonin Elementin 1 mbi kategorinë e krimit?

Pjesa C: Mënyra e përgjegjësisë

Si e kishte kryer këtë akt autori i pretenduar?

KUSH MUND TË JETË PËRGJEGJËS, dhe SI?	Shembuj të pyetjeve të cilat do të mund të nxirrin informatën lidhur me personin që mund të jetë përgjegjës	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky individ ose këta individë mund të jenë përgjegjës për këto akte në këtë mënyrë
Çfarë provash/informatash ju nevojiten për ta plotësuar Elementin 1 mbi mënyrën e përgjegjësisë (p.sh. përgjegjësia e urdhërimit ose komanduese)?	Cili është shembulli i pyetjeve që mund t'i bëni për të marrë prova që ta plotësoni Elementin 1 mbi mënyrën e përgjegjësisë?	Cili është shembulli i provave që mund t'i merrni e të cilat do ta plotësonin Elementin 1 mbi mënyrën e përgjegjësisë?

Në vijim janë grafikët për pjesët A, B dhe C të ushtrimit të dokumentimit. Këta përmbajnë shembuj të hollësishëm se si të siguroni që të gjitha fushat e informatave janë mbuluar me procesin e mbledhjes së dëshmive.

Shënim i rëndësishëm: Këto pyetje - siç janë parashtruar në të tria pjesët - nuk synohen të shërbejnë si model për intervistim. Nëse përdoren në atë mënyrë, mund ta çojnë intervistuesin që të mbledhë informata të mangëta ose të pasakta; ose edhe më keq, mund të shkaktojnë dëme në produktin përfundimtar të dëshmisë ose ta dëmtojnë dëshmitarin. Nuk mund të përgatitet asnjë model që do t'i mbulonte të gjitha aspektet e intervistimit të dëshmitarëve. Këto pyetje janë shembuj që përcaktojnë thjesht disa mënyra të mundshme, në të cilat dëshmitë e kërkuara mund të nxirren nga një dëshmitar. Intervistuesit këshillohen fuqimisht që ta përdorin këtë libër si një udhëzues për t'u siguruar se janë adresuar të gjitha fushat e informatave të kërkuara, e jo si një model për intervistë, si dhe për t'u siguruar se po aplikojnë aftësitë e intervistimit të fituara përmes trajnimit e që u përmbahen parimeve të përcaktuara në këtë Protokoll. Është gjithmonë e dobishme të mbahet në mend parimi "TED": "Më trego, Më shpjego, Më përshkruaj". Ky parim zbatohet në çdo intervistë - duke përfshirë intervistat që lidhen me dëshmitë e dhunës seksuale dhe të dhunës mbi baza gjinore.

Skenarët faktikë të përcaktuar në kolonën e tretë janë ilustrime të llojit të provave që mund të mbështetin atë element të veçantë të atij krimi.

Pjesa A: Çka ka ndodhur (çfarë akti është kryer)?

Tortura⁴⁵

Elementet:

- 1) Autori i shkaktoi dhimbje të rënda fizike, mendore ose vuajtje një ose më shumë personave.

⁴⁵ Në disa juridiksione vendore, tortura mund të ndiqet penalisht si krim i pavarur (d.m.th. jo vetëm në rubrikën e krimeve të luftës, krime kundër njerëzimit ose gjenocidit.) Profesionalistët në juridiksionet e tilla do të duhet t'i adaptojnë elementet që përpiqen t'i përmbushin sipas dispozitave vendore në fuqi.

SHTOJCA
1

- 2) Personi ose personat e tillë kanë qenë nën kujdestarinë ose nën kontrollin e autorit të krimit.
- 3) Një dhimbje ose vuajtje e tillë nuk ka dalë vetëm nga sanksionet e ligjshme dhe nuk ishte karakteristike ose aksidentale për to.
- 4) Autori shkaktoi dhimbje ose vuajtje për qëllime të tilla si: nxjerrje e informatave ose e një pranimi, dënim, frikësim ose detyrim, ose për ndonjë arsye të bazuar në diskriminim të çfarëdo lloji (vlen vetëm për torturën si krim lufte).

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer torturë?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se autori kishte shkaktuar dhimbje të rënda fizike, mendore ose vuajtje në një a më shumë persona (elementi i parë)?	A mund të më thoni, ju lutem, pikërisht atë që ndodhi? Nëse jeni në gjendje të përshkruani në detaje atë që ai bëri menjëherë më pas, siç thatë ju, ju hodhi në dysheme në një grumbull leckash, ju lutem vazhdoni? A mund të më thoni se çfarë po ndjenit kur po ndodhte kjo?	Dëshmi: ⁴⁶ “Ai më tërhoqi në cep të dhomës dhe më hodhi ashpër në dysheme mbi një grumbull leckash. Në atë moment unë isha tmerruar krejt, duke e ditur shumë mirë se çfarë do të ndodhte dhe duke qenë aq e frikësuar se do ta humbisja fëmijën, meqenëse isha vetëm katër muaj shtatzënë. Unë po dridhesha e tëra nga frika dhe fillova të villoja. Ai m’i hodhi leckat mbi fytyrë për të m’i mbuluar të vjellat, m’i shqeu rrobat nga mesi e poshtë, më shkëlmoi që të kthehesha në krah, dhe nxori penisin e vet dhe ma futi në anus. Dhimbja ishte e padurueshme dhe vjellja nuk m’u ndal edhe pse stomakun e kisha bosh. Ishte Zoti që ma mbrojt fëmijën, dhe fëmija më mbijetoi”. ⁴⁷ Dëshmi alternative: “Ata na detyronin që të mblidheshim në oborr çdo ditë, dhe komandanti ecte lart e poshtë duke na shikuar dhe duke na rrëmbyer para se të zgjidhte një vajzë. Ajo na thoshte se ishte radha

46 Tri kategoritë e dëshmimeve janë dhënë si shembuj në disa pjesë të Librit të Dëshmimeve, por jo në të gjitha pjesët. Për secilin element të çdo krimi që duhet provuar, mund të ketë prova dëshmie, dokumentuese dhe fotografike/video. Sa më shumë prova aq më mirë, por mungesa e një dëshmie dokumentuese a fotografike/video ose mungesa e provave vërtetuese të dëshmisë nuk do të thotë domosdoshmërisht se prova e dëshmisë së ndonjë të mbijetuarit a dëshmitarit okular do të jetë e pamjaftueshme si bazë mbi të cilën të pretendohet kryerja e një dhune të caktuar a krimi. Në fakt, prova e dëshmisë është shpesh e vetmja provë në dispozicion për ndonjë krim të dhunës seksuale, dhe rastet penale ndërkombëtare janë sjellë (dhe dënimet janë marrë) për krimet e dhunës seksuale duke u bazuar thjesht në prova të dëshmisë nga të mbijetuarit ose dëshmitarët okularë. Në praktikën ndërkombëtare penale, për krimet e dhunës seksuale nuk kërkohet vërtetim i dëshmisë së të mbijetuarit, si rregull e përgjithshme e procedurës dhe e provave. Megjithatë, provat plotësuese shpesh kërkohen me legjislacion vendor. Hetuesit duhet të jenë të vetëdijshëm se këto kategori të ndryshme të provave ekzistojnë dhe duhet të kërkojnë vërtetim të tyre kurdo që të jetë e mundur, për të mundësuar, sipas rastit, ndjekjen në nivel vendor ku duhet edhe do të ndiqen shumica e rasteve. Megjithatë, këshillohet shmangia e marrjes së vendimeve për fuqinë e provave bazuar thjesht në mungesë të dokumentimit, fotografive/videove, ose të dëshmisë vërtetuese të dëshmitarit mbi shkeljen.

47 Vini re se shembujt e dëshmimeve nuk synohen të jenë të gjithë nga i njëjti dëshmitar, madje edhe brenda elementeve të të njëjtit krim. Qëllimi është që lexuesit t’i ofrohen sa më shumë mundësi që të jetë e mundur lidhur me skenarët e mundshëm faktikë që mund të përmbushin një element të veçantë.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer torturë?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
		e asaj vajzës sot, por do të jetë radha për një të tjetër nga ne nesër. Ajo e detyronte personin që kishte zgjedhur që t'i zhvishte të gjitha rrobat dhe pastaj ta shkelmonte për toke dhe t'i linte ushtarët ta dhunonin para të gjithëve. Nëse përpiqeshim të mos shikonim ose të fshihnim fytyrën, rojet na shuplakonin ose na rrihnin".⁴⁸ Dëshmi alternative: "Ata më morën çdo ditë me vete në një dhomë në katin e dytë për të më bërë pyetje. Më lidhnin për karrige afër murit dhe pastaj lidhnin një litar rreth penisit dhe testikujve të mi. Ana tjetër e litarit ishte lidhur për dorezën e derës, dhe nëse u jepja ndonjë përgjigje që nuk u pëlqente, e përplasnin derën. Kisha dhimbje të tmerrshme, por nëse ankohesha ose nëse më shihnin të dridhesha, tërhiqnin edhe më shumë litarin ose më shkelmonin në organet gjenitale. Një ditë e lidhën litarin për një bllok çimentoje dhe më kërcënuan se do ta hidhnin nga dritarja. Vinin baste nëse pesha do të ishte e mjaftueshme që të ma shqyente penisin, ose do të vdisja nga humbja e gjakut. Më dogjën me thika të nxehta dhe më kërcënuan se do të 'më bënin grua' nëse nuk ua thosha atë çka donin". Dokumentim: Dëshmitari ju ofron dokumente mjekësore të përgatitura nga mjekët e trajnuar për të siguruar bashkërendimin mes profesionistëve mjekësorë dhe ligjorë që punojnë së bashku për t'i ndihmuar të mbijetuarit. Këto dokumente mjekësore përcaktojnë në hollësi gjendjen shëndetësore të dëshmitares në ditën pas ngjarjeve që ajo përshkroi, si dhe informatat për atë që kishte raportuar

48 Të jesh i detyruar të dëshmosh dhunimin ose sulmimin seksual të dikujt tjetër konsiderohet se shkakton mjaft dhimbje mendore ose vuajtje e kjo mund të përbëjë një akt të torturës në vetvete. Për më tej, të jesh i detyruar të kryesh një akt seksual publikisht (sikurse dy të burgosur që detyrohen të kryejnë fellatio me njëri-tjetrin përpara rojeve) ose të jesh i dhunuar a seksualisht i sulmuar publikisht ose para anëtarëve të familjes mund të përbëjë po ashtu një akt torture.

SHTOJCA

1

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer torturë?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
		se ia ka shkaktuar lëndimet. Raportet mjekësore përshkruajnë, në mesin e lëndimeve të tjera, brinjë të thyer dhe mavijosje te ajo, si dhe lot në shtresën e anusit saj. Fotografi/video: Dëshmitari ju ofron fotografi të lëndimeve. Fizike: Ju arrini të keni qasje në vendin e ngjarjes. Bëni me kujdes fotografi të vendit të ngjarjes. Nëse jua lejon mandati dhe nëse i keni aftësitë dhe mjetet, mbledhni disa lecka të mbetura, përgatitni dokumentet që lidhen me prova fizike, dhe i ruani ato prova në mënyrë të sigurt dhe në mënyrë të përshtatshme për përdorim në një procedurë të ardhshme penale.⁴⁹
Cilat fakte ndihmojnë të dëshmojnë se personi i tillë (ose personat) ishin nën mbikëqyrje ose nën kontrollin e autorit të krimit (elementi i dytë i torturës)?	Në çfarë rrethanash u dërguat në atë vend? Kush ishin autorët e krimit? A mund të më thoni nëse ka qenë dikush tjetër në dhomë kur kjo po ndodhte? A mund të përshkruani se çka mbante personi që jua bëri këtë juve, nëse mbante diçka? Çka ju tha ai juve? Kush tjetër ishte atje, nëse ishte ndokush? Çka mbanin ata? Çka kishin të veshur ata? Çka ju thanë ata juve? A mund të kishit shkuar? Pse, ose pse jo?	Dëshmi: “Ai ishte atje me mikun e vet, një tjetër roje, i cili qëndronte te dera duke i shtyrë njerëzit që vinin për të mësuar arsyen e ulërimit. Të dy ishin të armatosur, dhe ai që më dhunonte vuri armën afër grumbullit të leckave ndërsa më dhunonte. Ai që më dhunonte më tha se nëse do të mundohesha të arratisesha, do të më rrihte derisa të më vdiste foshnja. Më tha se ajo që ma bënte do t'u tregonte njerëzve në komunitetin tim se çka i priste nëse nuk do të largoheshin nga zona”.

49 Ju lutem vini re se në përgjithësi nuk u këshillohet profesionistëve pa mandat të mbledhin prova fizike. Për më tej, edhe me mandat, pa përvojë në mbledhjen dhe ruajtjen e provave fizike, mbledhja e dëshmive të tilla nuk është e këshillueshme. Në rrethana shumë të rralla - si kur nuk ka mundësi tjetër të mbledhjes së provave fizike dhe kur ekziston frika e bazuar se provat mund të ndryshohen ose të shkatërrohen - profesionistët mund të përballen me situatën ku vendosin të mbledhin prova fizike. Në raste të tilla, nga ata profesionistë kërkohet të ndjekin udhëzimet për mbledhjen e provave fizike, siç është përcaktuar në Protokolli, dhe të studiojnë përtej atyre dispozitave, si dhe të sigurohen që prova është e mbrojtur.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer torturë?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se dhimbja dhe vuajtja e tillë nuk dalin vetëm nga sanksionet e ligjshme, dhe nuk ishin të natyrshme as të rastësishme për to, (elementi i tretë i torturës)?	Në çfarë rrethanash u dërguat në atë vend? Kush ishin autorët e krimit? Cilës strukturë /autoriteti të grupit i përkisnin ata dhe si e dini? ⁵⁰ A ju kanë shpjeguar ndonjëherë se pse jeni mbajtur dhe keqtrajtuar?	Dëshmi: “Ishte një sulm në fshatin tonë dhe të gjithë burrat ishin mbledhur dhe ishin marrë. Në atë kohë nuk e dinim se ku ishin dërguar ata, por më vonë mësuam se shumica e tyre ishin vranë dhe ishin hedhur në lum. Gratë dhe vajzat adoleshente na kishin futur në shkollë, ku mbaheshim me roje të armatosura për disa javë. Të moshuarit dhe fëmijët e tjerë ose kishin mbetur në shtëpi ose ishin vendosur nëpër shkolla me gratë dhe vajzat adoleshente; në këtë shkollë ndodhën ngjarjet që i kam përshkruar”.

Dhunimi

Elementet:

- 3) Autori sulmoi⁵¹ trupin e një personi dhe sjellja rezultoi në penetrim, sado të vogël, të çfarëdo pjese të trupit të viktimës ose të autorit me një organ seksual, ose të hapjes së anusit a të gjenitaleve të viktimës me ndonjë objekt ose me ndonjë pjesë tjetër të trupit.
- 4) Sulmi është kryer me forcë ose me kërcënim të forcës a kërcënim, siç është ai i shkaktuar nga frika e dhunës, trysnia, ndalimi, shtypja psikologjike ose abuzimi i pushtetit, kundër një personi ose një tjetri, ose duke përfituar nga një mjedis kërcënues, ose sulmi është kryer kundër një personi të paaftë për të dhënë pëlqimin e mirëfilltë.

50 Vini re se shumë nga shembujt e pyetjeve që janë parashtruar në këtë Libër supozohet se pyetjet e tjera janë parashtruar më parë gjatë intervistës.

51 Elementet e Krimeve të Statutit të Romës tregojnë se “koncepti i ‘sulmit’ synohet të jetë mjaft i gjerë për të qenë neutral në aspekt gjinor”.

SHTOJCA

1

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se është kryer dhunimi?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se autori pushtoi trupin e një personi me sjellje që rezultoi në penetrim, sado të vogël, të cilësdo pjese të trupit të viktimës ose të autorit me organ seksual, ose të hapjes së anusit ose të gjenitaleve të viktimës me ndonjë objekt ose ndonjë pjesë tjetër të trupit (elementi i parë i dhunimit)? ⁵²	Nëse është e mundshme, nëse nuk është shumë e vështirë për ju, ju lutem a mund të përpiqeni të ma përshkruani çka ju kanë bërë? E di që kjo mund të mos jetë e lehtë, keni kohë sa të doni. (Nëse ajo thotë se ata e "përdhunuan" njëri pas tjetrit ose përdor një lloj të zhargonit ose të terminologjisë komunale që ju e dini se d.m.th. dhunim, ju duhet ta vijoni për të marrë përshkrimin faktik të penetrimit.) Kur thoni se ju dhunuan, a mund të më thoni pikërisht çka bënë kur ju dhunuan? Çka përdorën ata, cilën pjesë të trupit ju dëmtuan?	Dëshmi: "Ai më detyroi të ulem në gjunjë dhe më udhëzoi t'ia merrja penisin në gojë. Ma shtyu penisin aq thellë në gojë sa më erdhi për të vjellë, dhe çdo herë që më vinte për të vjellë, ai më godiste". Dëshmi alternative: "Kur burrat erdhën në fshatin tonë, ata i thanë familjes sime që të mbliidhen në pjesën e pasme të shtëpisë, ku gatuanim. Ma goditën nënën në anën e pasme të kokës dhe në supe me kondakët e armëve derisa ajo ra në dyshe. Të njëjtën e bënë me motrën. Pastaj mua dhe babanë na morën dhe na thanë që t'i hiqnin rrobat dhe të shtrihemi mbi ta - unë mbi nënën dhe babai mbi motrën. Pjesa tjetër e fëmijëve po qëndronin duke na shikuar dhe duke qarë. Pastaj qëndruan prapa nesh me armët prapa qafave tona dhe na thanë se duhej të dëshmonim se ishim burra të vërtetë dhe jo armiq, duke pasur marrëdhënie seksuale me gratë. Të gjithë qanim dhe luteshim, por sa herë që refuzonim, na goditnin dhe na rrihnin dhe na thoshin se do të na linin të vdekur në tokë nëse nuk bënim siç thoshin. Babai tha se më parë do të vdiste sesa t'ia bënte këtë bijës së vet dhe u përpoq të luftonte me burrat, prandaj ata e qëlluan mbi motrën time. Nuk e dija nëse edhe ajo ishte vrarë, por ajo nuk lëvizte dhe as nuk fliste. Ata morën vëllanë tim më të vogël, ia mbanin një armë në kokë dhe thoshin se do ta godisnin nëse nuk bëja atë që më thanë, kështu që unë e bëra, sepse unë nuk doja që më shumë

52 GjNP-ja ka bërë të qartë se elementi i penetrimit nuk ka nevojë të kryhet nga vetë autori. Ai mund të përfshijë edhe situata ku autori është personi që po penetrohet, ose ku një person tjetër detyrohet të kryejë penetrimin në viktimën.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se është kryer dhunimi?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
		njerëz nga familja të më vriteshin. Pastaj doja që të më kishin vrarë, sepse unë nuk mund të jetoja me nënën ose me familjen, pas asaj që kisha bërë. Zoti më faltë. Unë nuk e di se çfarë personi do të mund t'ia bënte këtë nënës së tij, por unë nuk kisha zgjidhje tjetër".
Çfarë fakte ndihmojnë për të dëshmuar se pushtimi ishte kryer me forcë ose me kërcënim të forcës ose detyrimit, si ajo e shkaktuar nga frika e dhunës, detyrimit, ndalimit, presionit psikologjik apo abuzimit të pushtetit, kundër një personi ose një personi tjetër, ose duke përfutur nga një mjedis detyrues, ose se pushtimi ishte kryer kundër një personi që nuk ishte në gjendje ta jepte pëlqimin e mirëfilltë (elementi i dytë i dhunimit)? ⁵³	Ju lutem a mund të na i përshkruani rrethanat në të cilat ndodhën këto ngjarje? A mund të na tregoni se ku keni qenë, kush ishte në afërsi, çka po ndodhte, dhe ta përshkruani mjedisin?	Dëshmi: "Njerëzit e armatosur kishin hyrë në fshatin tonë dy net më parë. Burrat dhe djemtë tanë ishin fshehur në pyll, prandaj vetëm gratë, të moshuarit dhe fëmijët ishin në fshat. Njerëzit e armatosur ulërinin dhe qëllonin në ajër, duke u vënë flakën shtëpive dhe duke i grabitur ato. Shumë fshatarë u mbledhën në një dhomë të shtëpisë së tyre për t'u fshehur së bashku, të tmerruar nga ajo që kishte për të ndodhur. Natën u përpoqëm të mbledhim çdo ushqim ose mbetje që mund të gjenim, dhe përvidheshim jashtë për ujë në grupe të vogla. Atë ditë, pesë njerëz të armatosur hynë në shtëpinë ku po fshihesha me motrat dhe nënën. Ata morën tre prej nesh, vajzat më të mëdha, dhe nëna bërtiti. Ata e shkelmuan aq shumë sa ajo ra në dysHEME, ata qëlluan në tavan, dhe i thanë se nëse e thotë një fjalë do të na vrisnin që të tria para syve të saj. Na larguan dhe na vunë në pjesën e prapme të një kamioni nën kontroll të rojeve të armatosura. Na morën në një kasolle në pyll, dhe aty u mbajtëm gjatë natës. Tre prej tyre në një kohë morën secilin prej neve në një dhomë tjetër, ku ishte një dyshek i ndyrë në dysHEME, ndërsa dy të tjerë i ruanin dy vajzat e mbetura. Dukej sikur sa më shumë që bërtisnim aq më shumë donin të na lëndonin".

53 GjNP-ja ka vendosur rastin në Katanga se dëshmia e cilitdo nga këto elemente është e mjaftueshme për të dëshmuar se një akt i penetrimit përbën krim të dhunimit. Nuk është e nevojshme të dëshmohet mungesa e pëlqimit nga ana e viktimës, përveç në rrethanat kur autori kryen një akt kundër dikujt "të paafte për të dhënë pëlqimin e mirëfilltë" për shkak të moshës, paafetësisë ose rrethanave të tjera.

SHTOJCA 1 Skllavëria seksuale⁵⁴

Elementet:

- 1) Autori ushtroi ndonjë ose të gjitha fuqitë që lidhen me të drejtën e pronësisë mbi një ose më shumë persona, si me blerjen, shitjen, huadhënien ose këmbimin e personit a të personave të tillë, ose duke imponuar mbi ta privimin e ngjashëm prej lirisë.
- 2) Autori ka bërë personin ose disa persona të tillë që të angazhohen në një a më shumë akte të natyrës seksuale.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informatë që mbështet pretendimin se është kryer skllavërimi?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar elementin e parë të skllavërisë seksuale (dhunuesi ushtroi kompetenca lidhur me të drejtën e pronësisë)? ⁵⁵	A mund të më thoni se çfarë tha autori, nëse tha diçka, lidhur me marrëdhënien tuaj me të? Si ju konsideronte ai juve në raport me veten? Si ju prezantonte ai juve te të tjerët? A ju jepte mundësi për të kundërshtuar a zgjedhur - dhe nëse po, në çfarë rrethanash? Nëse autori nuk ka thënë ndonjë gjë të veçantë, a mund të përshkruani se çfarë ju bëri të mendoni se nuk kishit zgjidhje? A ka thënë dikush tjetër diçka në lidhje me marrëdhënien tuaj me autorin?	Dëshmi: “Rrëmbyesi im shpesh thoshte se nuk mund të bëja asgjë pa vendosur ai - thoshte se isha pronë e tij. Më trajtonte si të isha pronë e tij duke më thënë çfarë të bëja gjatë gjithë kohës dhe më kërcënonte se nëse nuk bëja siç më thoshte, do të ma lëndonte familjen”. Dëshmi alternative: “Dy burra erdhën në apartamentin ku ne mbaheshim. Mua m’u tha që të shkoja në kuzhinë me një tjetër vajzë ashtu që rrëmbyesi jonë të mund të bisedonte me këta njerëz. Ne u përvodhëm nga kuzhina dhe u fshehëm në korridor, që të dëgjonim bisedën e tyre. Dëgjua se rrëmbyesit tonë u pajtuan për të na shitur te këta njerëz për 50 dollarë secilin dhe një kamion të ngarkuar me pluhur larës. Kur dëgjua njerëzit që u ngritën të largoheshin, nxituam përsëri në kuzhinë dhe e u fshehëm atje. Të nesërmen, burrat u kthyen në apartament me një makinë dhe më morën mua dhe vajzën tjetër. Kur na futën në makinë, i dëgjua të qeshnin për faktin se ishim shitur për një sasi të vogël parash dhe pak pluhur për larje”.

54 Krimi i skllavërisë seksuale është i zbatueshëm për trafikimin e qenieve njerëzore.

55 GjNP-ja ofroi një përkufizim më të hollësishëm të këtij elementi të kimit të skllavërisë seksuale në aktgjykimin e gjykit të Katangës. Gjykata tregoi se është e nevojshme një qasje për secilin rast veç e veç kur të analizohet lloji i akteve që do ta përmbushnin këtë element. Për heqjen e lirisë, Gjykata vërejti se faktet në lidhje me paraburgimin ose robërinë (duke përfshirë edhe kohëzgjatjen e tyre) do të jenë të rëndësishme, sikurse edhe informatat që lidhen me përpjekjet për ta kufizuar lirinë e lëvizjes ose lirinë e zgjedhjes, dhe informatat mbi masat për parandalimin ose shkurajimin e përpjekjeve për të ikur. Faktet që tregojnë përdorimin e kërcënimeve, të forcës a të formave të tjera të detyrimit fizik ose mendor janë të rëndësishme për ta provuar këtë element, siç janë edhe faktet që tregojnë ushtrimin e presionit psikologjik, cenueshmërinë e viktimës ose ndonjë detyrim për t’u përfshirë në punë të detyruar. Gjykata gjithashtu ka theksuar se e drejta e pronësisë mbi të tjerët nuk barazohet automatikisht me një transaksion komercial – kushtet socio-ekonomike në të cilat fuqitë e pronësisë janë ushtruar përbëjnë një faktor të rëndësishëm, por natyra themelore e nënshtrimit përbëhet nga pamundësia e viktimës që ta ndryshojë ose ta modifikojë situatën e vet.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informatë që mbështet pretendimin se është kryer skllavërimi?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar elementin e dytë të skllavërisë seksuale (aktin seksual)?	Ju thatë se ai “ju nxirrte jashtë” pothuajse çdo natë. A mund të na tregoni në detaje se çfarë doni të thoni me këtë? Prej nga ju nxori jashtë? Çka ju bëri ai juve? Ju lutem a mund të përshkruani në mënyrë specifike çka bëri ai? Çka ju detyroi ai të bënit?	Dëshmi: “Ai më detyroi të zhvishem derisa të isha plotësisht lakuriq dhe më fyente, duke më thirrur [një ofendim etnik] dhe duke më prekur në të gjithë trupin”.

Bashkimi i detyruar ose martesat e detyruara

Elementet:

- 1) Imponimi i një shoqate të detyruar bashkëshortore nga autori ndaj viktimës
- 2) me kërcënim ose forcë fizike që del nga fjalët e autorit ose sjelljet e tjera.⁵⁶

56 Statuti i Romës nuk përfshin krimin e martesës së detyruar ose të bashkimit të detyruar. Megjithatë, martesat e detyruar janë gjykuar të jenë akt çnjerëzor, si krim kundër njerëzimit në kontekstin e Gjykatës Speciale për Sierra Leonen. Krimi është përkufizuar në Aktgjykimin e Gjykimin të Këshillit Revolucionar të Forcave të Armatosura (KRFA), Mendimin Pjesërisht Mospajtuës të Justice Doherty, paragrafi 53. Justice Doherty në paragrafin 36 të Mendimit të saj Pjesërisht Mospajtuës thekson: “rrëmbimi i vajzave dhe detyrimi i tyre në bashkësi martesore, siç është përshkruar nga eksperti i Prokurorisë dhe nga dëshmitarët, nuk është i njëjtë e as i krahasueshëm me martesat e aranzhuara ose tradicionale”. Në paragrafët 46-51 ajo thekson: “Dëshmia tregon se ‘martesat e detyruar’ në kontekstin e konfliktit të armatosur të Sierra Leone përfshinte rrëmbimin me forcë të vajzave dhe të grave nga shtëpitë e tyre ose vendet e tjera të strehimit dhe ndalimin e tyre nga trupat e KRFA ndërsa ata lëviznin nëpër rajone të ndryshme. Vajzat dhe gratë, pa pëlqimin e tyre, janë marrë si “bashkëshorte” nga rebelët individualë. Vajzat dhe gratë e detyruara në martesë kanë përfituar nga “martesa” e tyre për aq sa pronësia e tyre nga një rebel i caktuar mund t’u ketë ofruar mbrojtje nga dhunimi dhe format e tjera të abuzimit prej rebelëve të tjerë. Megjithatë, duke pasur parasysh atmosferën shumë të madhe të detyrimit, konsideroj se ky është një përfitim përkatës ose mjet për të mbijetuar, që nuk mund të kuptohet si tregues i pëlqimit apo i ushtrimit të pushtetit autonom brenda marrëdhënies nga viktimat dhe që në asnjë mënyrë nuk zvogëlon ashpërsinë e veprimeve. Gratë dhe vajzat që i nënshtrohen ‘martesës së detyruar’ janë shpesh shumë të reja, dhe si rrjedhojë të pambrojtura. Cenueshmëria e tyre rritet me largimin nga familjet dhe vendosjen në një kontekst të dhunës fizike dhe seksuale. Lëndime të rënda psikologjike dhe morale pasojnë ‘martesën e detyruar’. Gratë dhe vajzat janë të detyruara që të lidhen dhe në disa raste të jetojnë së bashku me burrat të cilëve mund t’u frikësohen ose i përbuzin. Për më tej, etiketimi ‘bashkëshorte’ mund t’i stigmatizojë viktimat dhe të çojë në refuzimin nga familjet dhe komuniteti i tyre, duke ndikuar negativisht në aftësinë e tyre për t’u riintegruar në shoqëri dhe kështu duke ua zgjatur traumat e tyre mendore. Në dëshmi gjë se qëllimi i “burrit” ishte që të detyronte viktimën të punojë dhe të kujdeset për të dhe pasurinë e tij, për të përmbushur nevojat e tij seksuale, për t’i mbetur besnike dhe për ta mbajtur fëmijën në qoftë se ‘gruaja’ mbetet shtatzënë. Si shkëmbim, ai do ta mbronte ‘gruan’ nga dhunimi prej burrave të tjerë, t’i jepte asaj ushqim kur është i disponueshëm dhe, në varësi të statusit të tij, t’ia kalonte një status përkatës gruas. Në fakt, këto janë të drejtat dhe detyrimet e llojit që eksperti i Mbrojtjes u referohet si të përfshira në martesat tradicionale, por aty nuk ka marrëveshje të familjes a të afërmit të ‘gruas’ dhe statusi imponohet me dhunë ose detyrim mbi partneren femër. Prandaj unë do ta dalloja këtë fenomen nga skllavëria seksuale. Dëshmitë e dëshmitarëve tregojnë se viktimat nuk ishin të mbrojtura nga dhunimi dhe ishin në dispozicion të çdo rebeli, por stigmatizoheshin si ‘gra të rebelëve’ ose ‘gra të të egërve’. Për më tej, unë jam i kënaqur mbi bazën e dëshmisë së dëshmitarit të ekspertit të Prokurorisë se përdorimi i termit ‘bashkëshorte’ është tregues i gjendjes martesore të detyruar që kishte ndikime serioze dhe afatgjata mbi viktimat. Konsideroj se etiketimi “bashkëshorte” i një traume mendore të shkaktuar nga rebeli i ka stigmatizuar viktimat si dhe ka ndikuar negativisht në aftësinë e tyre për t’u riintegruar në komunitetet e tyre. Prandaj unë do ta kisha konsideruar se actus reus dhe mens rea të një Akti Tjetër Çnjerëzor, Martesës së Detyruar, janë përmbushur sa u përket provave të mëparshme”.

SHTOJCA

1

Çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer martesë e detyruar ose bashkimi i detyruar?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Çfarë informata do të dëshmonin se një shoqatë bashkëshortore u imponua mbi viktimën (elementi i parë i martesës së detyruar ose bashkimit të detyruar)?	Si të quajti? Çfarë obligimesh kishe ndaj tij? Çka duhej të bënit çdo ditë e natë? Si të trajtonin ose si silleshin njerëzit e tjerë ndaj teje - luftëtarëve të tjerë, të ndaluarve tjerë/robërve, anëtarëve të tjerë të komunitetit? A mund të përshkruani se cili konsiderohej të ishte pozicioni juaj nga rrëmbyesi? Çka pritej nga ju?	Dëshmi: “Unë u rrëmbeva nga familja ime në mes të natës. Më çuan në një vend të thellë në pyll, ku ishin me bazë rebelët. Më dorëzuan te Kapiteni John dhe i thanë se do të bëhesha gruaja e tij. Ai kishte një pozitë të lartë dhe unë isha më e sigurt se gratë e tjera që nuk ishin 'gra' të rebelëve, të cilat dhunoheshin nga banda pas çdo beteje. Kapiteni John më bënte çdo gjë seksuale që donte dhe sa herë donte; por askush tjetër nuk lejohej të më prekte me dorë. Kisha edhe ushqim të mjaftueshëm, ndërsa shumë të tjera nuk kishin. Kapiteni John më mbajti për më shumë se 1.5 vjet dhe e linda fëmijën e tij, një djalë, i cili është tani 10 vjeç. Pas përfundimit të luftës, askush në familjen time nuk donte të fliste me mua. Unë u internova me djalin tim. Jam vetëm që atëherë”.
Çfarë informatash do të demonstironin se akti ishte kryer me kërcënim ose forcë fizike që dalin nga fjalët e autorit ose sjelljet e tjera (elementi i dytë i martesës së detyruar ose bashkimit të detyruar)?	A mund të më flisni për rrethanat në të cilat ishit rrëmbyer? A mund të përshkruani se çka tha rrëmbyesi juaj? Ishit e lirë të shkonit? Pse ose pse jo?	Dëshmi: “Kur ai erdhi për mua ishte me pesë burra të tjerë të armatosur dhe ata ishin shumë agresivë. Ata qëlluan me armë nga dritarja dhe demoluan nëpër shtëpi me thika. E shikuan familjen time dhe m'u drejtuan mua, duke thënë: 'Ajo është e mirë'. Më çuan në pyll dhe nuk kisha ide se ku isha. Burrat rreth meje ishin të armatosur dhe të paktën disa prej tyre ishin atypari gjatë gjithë kohës. Kur Kapiteni John më udhëzonte të bëja diçka - qoftë gatim, pastrim, shërbim, lustrim të këpucëve apo gjëra të tmerrshme që ai më bënte gjatë natës - unë nuk mund ta refuzoja. Një herë kisha malarin dhe kisha temperaturë shumë të lartë dhe më binte të fiktë nëse ngrihesha - ai më thirri të shkoja te ai dhe kur nuk shkova, erdhi e më rrahu aq fort sa nuk mund të lëvizja për disa ditë”.

Prostitucioni i detyruar

Elementet:

- 1) Autori bëri që një a më shumë persona të angazhohen në një ose më shumë akte të natyrës seksuale me forcë, ose me kërcënim të forcës ose të detyrimit, siç janë ato të shkaktuara nga frika e dhunës, detyrimi, ndalimi, presioni psikologjik ose abuzimi i pushtetit, kundër një personi ose grupi të personave ose ndonjë personi tjetër, ose duke përfituar nga një mjedis detyrues ose nga paaftësia e personit a të personave të tillë për të dhënë pëlqimin e tyre të mirëfilltë.
- 2) Autori ose një person tjetër fitoi ose priti të fitonte para ose avantazh tjetër në këmbim të, ose në lidhje me, aktet e një natyre seksuale.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer një prostitucion i detyrueshëm?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se autori bëri që një ose më shumë persona të angazhohen në një ose më shumë akte të një natyre seksuale me forcë, ose me kërcënim të forcës a detyrimit, si ato të shkaktuara nga frika e dhunës, detyrimi, ndalimi, shtypja psikologjike ose keqpërdormi i pushtetit, kundër këtij personi ose personave ose një personi tjetër, ose duke përfituar nga një mjedis shtrëngues apo nga paaftësia e një personi të tillë ose personave për të dhënë pëlqimin e mirëfilltë (elementi i parë i prostitucionit të detyruar)?	A mundeni, nëse ka mundësi, të më tregoni konkretisht çka ka ndodhur? A mund të sqaroni konkretisht se çfarë nënkuptoni kur thoni: "Ai i detyroi ata të sulmojnë njëri-tjetrin"? A mund të na thoni konkretisht se çfarë ka bërë ai, duke përdorur çka? Çfarë ka udhëzuar ai se duhet të bëhet, dhe nga kush kujt? A mund të më flisni për rrethanat, ku ka ndodhur kjo? Si dukej vendi? Ku ishit ju kur e patë këtë duke ndodhur? Çfarë tjetër keni parë? Kush tjetër ishte atje? A mund ta përshkruani vendin? A kishte dritare dhe dyer? Ku është ky vend në fshat/qytet? Afër kujt është? Kush ishte brenda dhe rreth vendndodhjes?	Dëshmi: "Unë isha në fshatin tim dhe të gjithë ne ishim mbledhur në shkollë. Si mësues, i dija të gjitha vendet e fshehta në shkollë dhe u përpoqa të sigurohesha që të gjithë të ishin të sigurt. Por isha i pafuqishëm kundër rezervistëve që hynë në shkollë. Ata ia mësynë nga klasa në klasë duke ulëritur fyerje të tilla si: 'Ju jeni të gjithë krimba, shikoni të gjithë krimbat në këtë vend!' Para se ta kuptoja, rezervistët ia behën në dhomën ku ishim fshehur. Njëri prej tyre mori të gjitha vajzat adoleshente dhe i urdhëroi të renditeshin afër murit. Rezervistët e tjerë po qeshnin. Ata po flisnin se cili çift do të ishte më i vlefshëm. Pas asaj që u duk sikur zgjati një shekull, ku të gjithë ulërinin dhe qanin ndërsa rezervistët na i drejtonin armët të gjithë neve për të na mbyllur gojën, një rezervist i madh që dukshëm ishte me autoritet - të gjithë të tjerët u çuan dhe e përshëndetën, kur ai erdhi dhe u jepte udhëzimet të gjithë të tjerëve - eci me krenari nëpër dhomë me një ngërdheshje në fytyrë. "Koha për cirkun e krimbave", tha ai. Ai i kërciti gishtat dhe disa rezervistët të tjerë i shoqëruan në klasë djemtë që më parë ishin larguar nga klasa. Të gjithë adoleshentë po ashtu. Ai tha: "Le të

SHTOJCA

1

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer një prostitucion i detyrueshëm?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
	A mund të përshkruani se ç'kishin të veshur këta njerëz? A kishin ndonjë gjë në kokat e tyre? Çfarë lloj këpucësh i kishin mbathur? A keni pasur rastin të shihni ndonjë automjet? A mund t'i përshkruani automjetet? A keni pasur rastin të shihni ndonjë nga armët? A mund të dëgjoni ndonjë gjë që ata ia thoshin njëri-tjetrit? A mund të na tregoni të gjitha që i keni dëgjuar? Kush tha çka saktësisht?	fillojnë pazaret! Ai pastaj filloi t'i pyeste njerëzit e vet se cili çift do të sillte më shumë pasuri. Njerëzit e tij i vunë vajzat dhe djemtë dy nga dy përpara tij, dhe disa vajza me vajza dhe djem me djem. Të gjithë rezervistët qeshnin gjithandej. Udhëheqësi bëri me gisht nga dy djem dhe tha: 'Këta të dy janë çifti i artë'. Ai u tha të gjithë të tjerëve të formonin një rreth; rezervistët e tij ishin në rreth me armë, dhe rrethi i brendshëm ishte me djemtë dhe vajzat. Ai i kërciti gishtat dhe një nga rezervistët e tij shkoi te të dy djemtë dhe ua zhveshi pantallonat para të gjithëve. Nën atë djemve ishin të dyja në dhomë, e edhe njëra nga motrat e tyre. Kushdo që bërtiste apo qante përplasej për dysHEME dhe kërcënohej me vdekje. Ai e urdhëroi njërin djalë që t'ia merrte penisin djalit tjetër në gojë dhe t'ia thithte".
Çfarë faktesh ndihmojnë për të dëshmuar se autori i krimit ose ndonjë person tjetër ka fituar ose priste të fitonte para ose ndonjë përparësi tjetër në këmbim të, ose në lidhje me, aktet e një natyre seksuale (elementin e dytë të prostitucionit të detyruar)?	Pyetjet e mësipërme që lidhen me elementin e parë ka gjasë të nxjerrin përgjigje edhe për këtë element, me kusht që hetuesi po ndjek me kujdes.)	Dëshmi: "Sa më gjatë që e bënin këtë, aq më shumë para vlenin - prandaj rezervistët ishin gjithnjë e më të zhurmshëm dhe bërtisnin: 'Vazhdoni, vazhdoni!' Kur djali i cili ishte në gjunjë ra në tokë - në atë kohë unë nuk e dija nëse i ra të fikët ose jo - udhëheqësi tha: 'Krimbi për krimb, e di çka të bësh!!' Djali tjetër u shty nga dy rezervistët mbi shpinën e djalit që kishte rënë në dysHEME dhe u detyrua t'ia fuste penisin në anus djalit që ishte në dysHEME. Ata të gjithë qanin dhe bërtisnin, por djali në dysHEME nuk lëvizte. Udhëheqësi tha se shuma përfundimtare ishte 500 dhe se djemtë e artë kishin kryer punën e tyre. Ata u hodhën në cep të dhomës dhe dy të tjerë u zgjodhën për të pasur vlerë argjendi. Kjo vazhdoi derisa të gjitha vajzat dhe djemtë u keqtrajtuuan me orë të tëra".

Shtatzënësia e detyruar

Elementet:

- 1) Autori ka mbyllur një ose më shumë gra të lëna shtatzëna me dhunë, me qëllim që të ndikojë në përbërjen etnike të çfarëdo popullsie ose duke kryer shkelje të tjera të rënda të drejtës ndërkombëtare.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer shtatzënësia e detyruar?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se autori kishte mbyllur një ose më shumë gra të cilat me dhunë i la shtatzënë, me qëllim që të ndikojë në përbërjen etnike të cilësdo popullsi ose duke kryer shkelje të tjera të rënda të të drejtës ndërkombëtare (elementi i parë i shtatzënisë së detyruar)?	Mund të më thoni kur keni mbetur shtatzënë? A thanë autorët ndonjë gjë në lidhje me shtatzëninë tuaj? Nëse po, çka thanë?	Dëshmi: “E kam shumë të vështirë të flas për këtë, por do të përpiqem. Në kohën që jua kam përshkruar më parë, kur isha dëmtuar nga ai rezervist, ndërsa më dhunonte, thoshte: ‘Unë do të bëj një fëmijë me lëkurë më të bardhë!’ Unë qaja dhe qaja sepse e dija se kishte me të vërtetë mundësi që të mbetesh shtatzënë, veçanërisht për shkak se ai ma bëri këtë shumë herë gjatë tri ditëve; unë kisha shumë dhimbje, por ai as që u kushtoi vëmendje britmave të mia. Ai vazhdonte të thoshte: ‘Fëmijë me lëkurë të bardhë, fëmijë me lëkurë të bardhë’. Unë nuk isha u befasova kur nuk e pata ciklin menstrual të radhës. Më mbajti aty derisa lindi fëmijën, sepse kishte frikë se do të përpiqesha ta abortoja. Kurrë nuk ia kam thënë askujt këtë, dhe e dua fëmijën tim dhe dëshiroj ta mbroj atë. Ajo nuk di kush është babai i saj biologjik, dhe unë nuk kam plan t’i tregoj derisa të bëhet 18 vjeçe. Nëse ju nuk më garantoni se vajza ime nuk do ta kuptojë kurrë, unë nuk do të lejoj që nuk do ta kuptojë kurrë, unë nuk do të lejoj që ju të mbani shënimet e takimit tonë” Dëshmi alternative: “Kur isha 14 vjeç u rekrutova si një ushtar fëmijë. U dërgova jashtë në shkurre për të shërbyer me njësinë time të caktuar. Komandanti ishte një grua, dhe sapo arritëm ajo erdhi të na kontrollonte. Mua më vuri re menjëherë dhe tha, ‘Ky është i imi.’ Ajo e nisi pjesën tjetër

SHTOJCA

1

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer shtatzënia e detyruar?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
		të njësisë me njërin prej rreshterëve. Ajo më tha se unë do të isha truproja e saj dhe se kam për të bërë çdo gjë që më thotë - gatim, pastrim, luftime, çdo gjë. Ajo erdhi tek unë natën dhe u ngjit mbi mua dhe më detyroi t'i bëja gjëra. Më tha se nëse unë nuk e bëja atë që më thoshte, nëse unë nuk i dhuroja kënaqësi, atëherë do të më dërgonte në vijën e parë të frontit pa armë dhe do të më linte të vritesha. Kjo ka ndodhur çdo natë për javë të tëra. Një ditë më tha se ka vendosur të kishte fëmijë, dhe se ishte puna ime për t'ia dhënë një fëmijë. Më detyronte të bëja seks me të shumë herë në ditë dhe më tha se nëse nuk mbetet shtatzënë, do të dihej se ishte faji im dhe për këtë do të më rrihnin ose vrisnin. Pas disa javësh e kuptoi se ishte shtatzënë dhe më tha se kam për të qëndruar me të në kamp për t'u kujdesur për të dhe për t'u siguruar që fëmija të jetë i shëndetshëm. Isha aq i mërzhitur që kjo grua do të kishte fëmijën tim kur unë nuk e dëshiroja këtë, por ajo ishte komandante dhe nuk mund të bëja asgjë për këtë. Ajo më detyroi të qëndroja me të me muaj, por para se fëmija të lindej, ajo më largoi. Unë nuk e di nëse fëmija është djalë apo vajzë, ose nëse ata mbijetuan, por kam dhimbje në zemër kur mendoj se fëmija im është nën kontrollin e asaj gruaje dhe mua as që më njeh".

Sterilizimi i detyruar

Elementet:

- 1) Autori kishte privuar një ose më shumë persona nga kapaciteti riprodhues biologjik.
- 2) Sjellja e tillë nuk ishte e justifikuar as nga ana e trajtimit mjekësor a spitalor të personit ose të personave në fjalë, as nuk ishte kryer me pëlqimin e tyre të mirëfilltë.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer sterilizim i detyrueshëm?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se autori ka privuar një ose më shumë persona nga kapaciteti biologjik riprodhues (elementi i parë i sterilizimit të detyruar)?	Gjatë rrjedhës së ngjarjeve që ma keni treguar, a mund të më thoni nëse ju është kërkuar ndonjëherë t'i hiqni rrobat? Më keni shpjeguar se për shkak të ngjarjeve të cilat ndodhën në komunitetin tuaj para pesë vjetësh, ju dhe gruaja juaj nuk qetë në gjendje të kishit fëmijë. A mund të më shpjegoni se çka ishte ajo që shkaktoi këtë?	Dëshmi: “Ajo që ndodhi ishte se rezervistët erdhën nëpër të gjitha fshatrat dhe më rrëmbyen mua me të gjithë burrat dhe djemtë e fshatit tonë që nuk arritën të iknin. Ne u ndaluan dhe u dërguan në një vend të izoluar në pyll. Kishte shumë rezervistë atje, dhe ne na nxorën një nga një nga kamioni. Kur erdhi radha ime, ata filluan të më bërtisnin dhe më tërhoqën jashtë kamionit. Më dërguan në një zonë me disa pemë që ishte e mbuluar ngado në gjak, kishte një zjarr të ndezur dhe thika anembanë të mbuluara me gjak. I pashë fqinjët e mi meshkuj pak më larg dhe i dëgjova tek bërtisnin, ndërsa ishin të rrethuar nga rezervistët dhe disa burra të tjerë me pallto të bardha si të atyre që punonin në laborator. M'i lidhën duart dhe m'i hoqën pantallonat, ndërsa këmbët m'i lidhën të hapura. Kur morën një nga thikat nga zjarri, e kuptova se çka do të bënin. Më thanë: 'Fara juaj nuk do të përhapet më!' Ndjeva dhimbjen më të tmerrshme kur mi prenë testikujt; nga ai moment ishte vetëm turbullirë e dhimbje. Kuptova më vonë se njerëzit me pallto të bardha ishin atje për të na i qepur plagët në mënyrë që të mos humbnim gjak për vdekje. Shumë prej nesh na lanë në një grumbull të pavetëdijshtë, të shtrirë në gjakun tonë. Pas shumë orësh

SHTOJCA

1

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer sterilizim i detyrueshëm?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
		gratë tona dhe gra të tjera nga fshati qenë në gjendje të vinin dhe të na gjenin. Dy kushërinjtë e mi nuk mbijetuan".
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se sjellja as nuk ishte e arsyetuar me trajtim mjekësor ose spitalor të personit ose personave në fjalë, e as nuk është bërë me pëlqimin e tyre të mirëfilltë (elementi i dytë i sterilizimit të detyruar)?	Ku ndodhi kjo [p.sh duke ardhur te ajo nëse ishte në spital ose nën mbikëqyrje mjekësore]? A pajtoheni me këtë?	(Dëshmia e dhënë më lart do ta plotësonte edhe këtë element.) Dëshmi alternative: "Kur arritëm në kamp na thanë se po na jepnin ilaç për të na mbrojtur nga sëmundjet në ujë, që të mos sëmureshim. Kur arritëm së pari, na dhanë një injeksion dhe na thanë se do të mund ta pinim ujin. Pas kësaj, na pyetën nëse ishim sëmurë nga uji dhe ne thamë po, prandaj na thanë se do të nevojitet një operacion për të hequr disa parazitë. Ky ishte një operacion i vogël, por përjetuam disa dhimbje më pas. Më vonë atë muaj, vura re se nuk fillova të gjakderdhja sikur zakonisht. Disa gra të tjera thanë se kishin pasur më pak gjakderdhje ose aspak. Ishim të shqetësuar se mund të ishim shtatzëna, por meqë me kalimin e kohës stomaku nuk na u fry, menduam se mund të ishte nga sëmundja ose ajo që kishim kaluar. Vetëm pasi u arratisëm nga ai vend dhe shkuam në qytet ku shkova të vizitohesha te një mjeke femrash që punonte për një OJQ, ajo më tha se nuk mund të lindja më fëmijë për shkak të asaj që më kishin bërë. Medikamentet dhe operacioni që na kishin thënë se do të na mbronte na kishte bërë shterpë dhe mjeku nuk mund të bënte asgjë për ta rregulluar këtë. Asnjëra nga ato gra me të cilat isha në kamp nuk pati më fëmijë, prandaj e di se ishin ata që na e bënë këtë".

Dhuna seksuale

Elementet:

- 1) Autori ka kryer veprën penale të një natyre seksuale kundër një a më shumë personave ose ka bërë që personi ose personat e tillë të angazhohen në akt të një natyre seksuale me forcë, ose me kërcënim të forcës a të detyrimit, siç ai i shkaktuar nga frika e dhunës, detyrimi, paraburgimi, presioni psikologjik ose keqpërdorimi i pushtetit, kundër këtij personi ose personave ose një personi tjetër, ose duke përfituar nga një mjedis detyrues ose paaftësia e një personi ose e personave për të dhënë pëlqimin e mirëfilltë.
- 2) Një sjellje e tillë ishte e një rëndese të krahasueshme me krimet e tjera kundër njerëzimit.
- 3) Autori ka qenë në dijeni të rrethanave faktike që përcaktuan seriozitetin e sjelljes.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer dhuna seksuale?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se autori kishte kryer veprën penale të një natyre seksuale kundër një apo më shumë personave ose ka bërë që personi ose personat e tillë të angazhohen në një akt të një natyre seksuale me forcë, ose me kërcënim të forcës ose detyrimit, siç janë ato të shkaktuara nga frika e dhunës, detyrimi, ndalimi, shtypja psikologjike ose keqpërdorimi i pushtetit, kundër këtij personi ose personave ose një personi tjetër, ose duke përfituar nga një mjedis shtrëngues apo nga paaftësia e personit ose personave të tillë për të dhënë pëlqimin e mirëfilltë (elementi i parë i dhunës seksuale)?	A mund të më përshkruani, ju lutem, çka ka ndodhur? (Shih pyetjet shtesë të sugjeruara më lart.) Çfarë tha autori i krimit?	Dëshmi: “Një nga një na rreshtuan në korridor dhe një nga një secili prej nesh u mor në një dhomë. Ne që ishim duke pritur mund të dëgjonim djemtë që ulërinin në dhomë, dhe kur ata dolën, rrobat u ishin zhdukur dhe rreth belit kishin vetëm një leckë me gjak në të. Ata çalonin duke qarë dhe qarë, disave u ra të fikët nga dhimbja dhe tronditja. Më pas e kuptuam se rebelët po kryenin një ritual të lënies vragë në penisët tonë”. Dëshmi alternative: “Ata i ndanë burrat dhe grate homoseksuale nga i tërë rajoni jonë dhe na sollën në një shkollë të braktisur rurale, ku u mbajtëm nën mbikëqyrjen e rojeve. Çdo ditë burrat dërgoheshin në një dhomë me një mbajtëse, ku vareshin nga duart dhe këmbët dhe i sodomizonin. Rojet që na e bënë këtë na thoshin: ‘A nuk është kjo ajo që ju pëlqen’?! Ndonjëherë sillnin të burgosurit e tjerë dhe i detyronin ata që të na bënë gjëra neve, dhe nëse burrat kishin ereksion ata qeshnin dhe thoshin, ‘Tani të gjithë jeni homoseksualë’”.

SHTOJCA

1

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer dhuna seksuale?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
		Dëshmi alternative: “Ata na mblodhën në sheshin e fshatit dhe na detyruan të hiqnim të gjitha rrobat, duke përfshirë edhe të brendshmet. Ne ishim atje në sheshin kryesor para të gjithëve. Pastaj zgjodhën mes nesh dhe futën ato që zgjodhën prej nesh nëpër kamionë. Të gjitha ne ishim femra ndërmjet moshës 14 dhe 22, për afërsisht. Ata vozitën me orë të tëra te një vend i izoluar. Atje na çuan në një kasolle të braktisur. Atje na urdhëruan të shtriheshim pranë njëra-tjetrës në dyshekë të papastër në dysheme. Me një buzëqeshje në fytyrë, ai që dukej si udhëheqësi i këtij grupi nxori një leckë të mbështjellë nga dhoma tjetër. Njerëzit tjerë të armatosur fishkëlluan dhe duartrokitën ndërsa ai hapi leckën, duke zbuluar gjashtë thika të madhësive të ndryshme, nga më të vogla në të mëdha. Secilën prej nesh na prenë në zonën gjenitale me një nga thikat, ndërsa të tjerët shikonin dhe komentonin mbi rezultatet e ndryshme të thikave të ndryshme. Unë isha e katërta në rend”.
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se këto akte të dhunës së seksualizuar arritën një nivel të rëndimit të ngjashëm me krimet e tjera kundër njerëzimit (elementin e dytë të dhunës seksuale)?	Ju lutem më tregoni se si ishte? Çka keni përjetuar fizikisht? Si u ndjetë mendërisht gjatë kësaj kohe? Çka mund të bënit e çka jo? Çfarë pasojash rezultuan?	Dëshmi: “U deshën javë që të shëroheshin vrugët; tre nga djemtë gërmonin, siç na u tha të bënim përditë. Sa më pak gërmonim aq më pak ushqim na jepnin, por pasi që shumica prej nesh ishin shumë të sëmurë dhe kishim shumë dhimbje për të bërë diçka, përfunduam duke gërmuar shumë pak dhe si rezultat na u dha ushqim veç sa për të mbijetuar. Fatmirësisht kishim ujë, i cili, edhe pse i ndotur dhe shpesh na shkaktonte diarre, besoj se na mbajti gjallë”.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer dhuna seksuale?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se autori ishte në dijeni të rrethanave faktike që i bënë këto akte mjaft të rënda për të përbërë krim kundër njerëzimit? (elementi i tretë i dhunës seksuale)?	A keni dëgjuar rebelët të thonë ndonjë gjë, ndërsa po kryenin këtë bërje të vragave? Ku ishin ata kur ndodhi kjo? A ishin gjithmonë të njëjtët rebelë që kryenin këtë gjë?	Dëshmi: “Rebelët ishin të paktë në numër në atë vend - ndoshta shtatë prej tyre - por ata ishin të armatosur rëndë. I gjithë qëllimi i marrjes sonë, siç thoshin ata, ishte të ‘na inicionin ne si meshkujt dhe të na shënonin si skllevër’. Ata pohonin se kjo ishte ‘tradita kulturore’ e tyre dhe thoshin se ua bënë këtë ‘të gjithë robërve të tyre’”.

Ndjekja⁵⁷

Elementet:

- 1) Në kundërshtim me të drejtën ndërkombëtare, autori privoi rëndë një ose më shumë persona nga të drejtat e tyre themelore.
- 2) Autori shënjestroi personin ose personat për shkak të identitetit të grupit a të kolektivitetit, ose shënjestroi grupin a kolektivitetin si të tillë.
- 3) Ky shënjestrim bazohej në baza politike, racore, kombëtare, etnike, kulturore, fetare, gjinore (**siç është përcaktuar në nenin 7, paragrafin 3 të Statutit**) ose në baza të tjera që përgjithësisht njihen si të palejueshme sipas të drejtës ndërkombëtare.
- 4) Sjellja është kryer në lidhje me cilindo akt të referuar në nenin 7, paragrafi 1 të Statutit ose cilindo krim brenda juridiksionit të Gjykatës.

⁵⁷ Vini re: cilido nga krimet e përmendura më sipër, kur kryhet në mënyrë përndjekëse, mbi baza politike, racore, kombëtare, etnike, kulturore, fetare ose gjinore, gjithashtu mund të përbëjë përndjekje si një krim kundër njerëzimit. Është e rëndësishme që t'i parashtroni pyetje dëshmitares në lidhje me fjalët që janë thënë, për të përcaktuar nëse ka pasur ndonjë qëllim persekutues. Aktet e persekutimit nuk ka nevojë të jenë seksuale për nga natyra, por nëse individët shënjestrohen në bazë të pikëpamjeve të tyre politike, ose të racës, kombësisë, etnisë, kulturës, përkatësisë fetare ose gjinore, dhe nëse aktet janë krime të dhunës së seksualizuar, krimi i persekutimit mund të jetë gjithashtu i rëndësishëm.

SHTOJCA

1

Çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer persekutimi?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar, në kundërshtim me të drejtën ndërkombëtare, se autori i krimit ua ka privuar rëndë një ose më shumë personave të drejtat e tyre themelore, (elementi i parë i persekutimit?)	Çdo pyetje e mësipërme që nxjerr dëshmi për ndonjë nga krimet këtu ose për shkeljet e tjera të rënda, do të përmbushë edhe këtë element të persekutimit.)	(Çdo përshkrim nga një dëshmitar i një akti siç është përcaktuar në shënimet e mësipërme në këtë kolonë do të përmbushë këtë element të persekutimit.)
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se autori i krimit kishte shënjestruar personin ose personat për shkak të identitetit të grupit ose të kolektivitetit, ose kishte shënjestruar grupin ose kolektivitetin si të tillë (elementi i dytë i persekutimit)	A keni arritur të mësoni pse ju sulmuan? A thoshin sulmuesit ndonjë gjë se kush po sulmohej? Çka thoshin ata? Nëse dëshmitari ka shpjeguar se disa individë ishin në shënjestër: A keni arritur të dini pse jeni vënë në shënjestër? Si e dini?	Dëshmi: “Ne konsideroheshim si skllëvër, pronë, jo njerëz. Ne ishim çnjerëzuar dhe çdo herë që keqtrajtoheshim, qoftë seksualisht ose jo, na thoshin se gratë dhe vajzat janë krijuar për t'u shërbyer burrave”. Dëshmi Alternative: “Ata na thanë se e dinin që ishim homoseksualë sepse na kishin përgjuar në një takim. Na përcollën deri në shtëpi dhe na thanë se nuk duhet ‘të visheshim dhe të silleshim si homoseksualë’ dhe se ne ‘duhej të fillonim të bënim siç u ka hije burrave të vërtetë dhe të mos shtreshim se ishim gra’. Na thanë se ishim të panatyrshëm dhe të dobët dhe se ajo që kishim bërë ishte mëkat dhe e neveritshme, se ishim kërcënim për sigurinë e vendit, sepse ishim gënjeshtarë dhe nuk mund të na besohej. Ata na rrahën dhe na thanë se duhej të na kontrollonin anuset ‘për të parë se sa dëme kishim bërë’. Më vonë sollën dy prostituta dhe na thanë se do të na ‘riedukonin se si të bëheshim burra’. I detyruan gratë të kryenin akte seksuale me ne, dhe nëse ne nuk eksitoheshim, na rrihnin dhe na shanin. Pastaj na detyruan të bënim seks me gratë përpara tyre dhe bërtisnin fjalë ndërsa ne e bënim këtë. Na thanë se, kur të krijohesh shteti i ri, nuk do të ‘kishte vend për vajza si ju, por vetëm për burra të vërtetë’”.

çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer persekutimi?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
		Video: Një nga anëtarët e komunitetit tejet të stigmatizuar u arratis dhe arriti të sillte me vete një nga telefonat e rojeve. Videoja paraqet komandantin e bazës duke rrahur gra të komunitetit me një shkop në organet gjenitale dhe gjoks, ndërkohë duke i quajtur ato hajdute, rrëmbyese dhe perverse. Komandanti u bërtiste grave: “Ne po mposhtim të keqen brenda jush që të jeni mjaft të mira për ta bartur farën tone”. Videoja është vulosur me datën dhe kohën kur është incizuar.
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se shënjestrimi i grupit ose i anëtarëve të grupit bazohej në një terren të mbrojtur ose karakteristik (elementi i tretë i persekutimit)?	Në çka e bazoni komentin se po trajtoheshit kështu sepse ishit gra/vajza?	Dokumentim: Një dëshmitar i brendshëm i policisë ju ofron një dokument që ka në krye të letrës logon e një dege të Ministrisë së Brendshme që mbulon zonën ku gratë dhe vajzat raportuan se ishin dërguar nëpër shtëpi të ndryshme, ishin ndaluar, dhe ishin sulmuar seksualisht dhe ndryshe, si dhe ishin detyruar të punonin për t'i shërbyer policisë, t'ua lanin rrobat, t'ua gatuanin ushqimin, dhe t'u shërbenin atyre pije, etj. Dokumenti është nga udhëheqësi i kësaj dege të policisë, dhe përcakton udhëzimet e tyre për tërë javën, duke përfshirë pasazhin: “Autorizimi për të angazhuar femra që të punojnë në çfarëdo mënyre në mbështetje të përpjekjeve të luftës u jepet të gjitha degëve. Çdo femër që reziston do të konsiderohet tradhtarë e kauzës dhe do të dënohet si e tillë”. Dokumenti është nënshkruar nga zyrtari policor i nivelit më të lartë në atë degë, dhe është vulosur me vulën zyrtare të degës.

SHTOJCA

1

Çka ka ndodhur? (A keni marrë informata që mbështetin pretendimin se ishte kryer persekutimi?)	Shembuj të PYETJEVE lidhur me ÇKA KA NDODHUR	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që përshkruajnë çka ka ndodhur
Cilat fakte ndihmojnë për të dëshmuar se sjellja është kryer në lidhje me ndonjë krim kundër njerëzimit (elementi i katërt i persekutimit)?	Pse mendoni se jeni trajtuar në këtë mënyrë? Ju keni përshkruar se si jeni keqtrajtuar, dhe na thatë më parë se besoni që kjo ishte për shkak ju jeni femra. ⁵⁸ Çka ju çoi në këtë përfundim? Çfarë tjetër po ju ndodhte juve dhe përreth jush? Çfarë po u ndodhte të tjerëve - burra, gra, djem, vajza, të moshuar...?	Dëshmi: “Gjatë gjithë kohës që ne u mbajtëm, qoftë duke na sulmuar, ose duke na rrahur, ose duke na urdhëruar që të pastronim dyshtemenë, ose të kryenim ndonjë punë tjetër, ata vazhdimisht përsëritnin fjalë fyese, nënçmuese për ne, duke na quajtur ‘lavire të pista’ ose ‘bushtër e qelbur’. Ata mbanin vetëm gratë dhe vajzat në këtë gjendje, dhe vazhdimisht shprehnin neverinë e tyre për gratë dhe vajzat. Ne vazhdonim të shpresonim se më në fund do t’u dukemi aq të papëlqyeshme sa do të na linin të shkonim; por në vend të kësaj, ata na mbanin, na ngacmonin se jemi gra dhe vajza të dobëta, dhe na shkaktonin dhimbje të tmerrshme fizike dhe na fushnin frikë të përditshme për mbrëmjet, kur ndodhte shumica e dhunës seksuale”.

58 Kjo teknikë është e njohur si “reflektuese”. Shpesh, duke përsëritur atë që ka thënë dëshmitari, ju nuk keni nevojë t’i shtoni më tej pyetjes: ajo do të nxisë dëshmitarin për të thënë më shumë. Edhe nëse janë të nevojshme pyetje të tjera, përsëritja para dëshmitares e fjalëve që sapo i ka thënë është një mekanizëm i dobishëm për ndërtimin e besimit dhe respektit të ndërsjellë; kjo tregon për dëgjim të kujdesshëm dhe e bën dëshmitaren të ndjehet se është dëgjuar saktë. Është e rëndësishme, sidoqoftë, që fjalët e saj të mos ndryshohen, por të jenë ashtu siç i tha ajo. Nëse intervistuesi i ndryshon ato, kjo mund të ndikojë në dëshminë e dëshmitares. Do të konsiderohet si dhënie drejtimi.

Pjesa B: Cila ishte natyra/modeli/konteksti i krimit (a ishte krimi i kryer si një krim lufte, krim kundër njerëzimit, akt gjenocidi, ose më shumë se njëra nga këto?)

Krimet kundër njerëzimit

Elementet:

- 5) Krimet ishin kryer si pjesë të një sulmi të gjerë ose sistematik.
- 6) Sulmi ishte drejtuar kundër popullatës civile.
- 7) Autori i drejtpërdrejtë ishte në dijeni për sulmin kundër popullatës civile.
- 8) Sulmi ishte kryer në bazë të, ose në mbështetje të një politike shtetërore ose organizative për të kryer një sulm të tillë (një element juridiksional që mund të kërkohej ose jo në juridiksionin në të cilën ju po dokumentoni).

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
Çfarë informate mbështet përfundimin se ky veprim (për shembull i skllavërisë seksuale) ishte pjesë e një sulmi të gjerë ose sistematik?	A mund të më thoni se çfarë tjetër po ndodhte para, gjatë dhe pas akteve që keni përshkruar? A mund ta përshkruani mënyrën se si ndodhi sulmi për të cilin po flisni? Çka ndodhi së pari, dhe çka mandej, dhe çka pas kësaj? A ishit në gjendje të dalloni ndonjë strukturë të çfarëdo lloji në sulm? Çka ju çoi në këtë përfundim? A keni qenë dëshmitar i ndonjë incidenti tjetër që përfshin sulme të tilla si ai që keni përshkruar tani? (Gruaja ju ofron detajet e incidenteve ku ajo kishte qenë dëshmitare, në mënyrë që ju të jeni në gjendje të vendosni kush, çka, kur, ku, pse dhe si, por dhe se si ajo e di këtë.)	Dëshmi: Dëshmitarja përshkruan se si, gjatë tetë muajve të ikjes së saj nga vendi në vend, pa shumë fshatra të sulmuara dhe ishte dëshmitare okulare për shumë incidente të vrasjeve dhe rrahjeve, të ndalimit dhe të largimit nën shënjestër. Dëshmitarja thotë se në disa fshatra në fillim ka vërejtur se ka pasur sulme ajrore; pastaj forcat tokësore depërtuan në fshat dhe i urdhëruan të gjithë të largoheshin menjëherë; dhe pastaj në fund njerëzit e armatosur në këmbë dhe mbi kalë erdhën dhe i vranë fshatarët pasi këta u përpoqën të iknin. Erdhën kamionë dhe morën fshatarët e zënë robë. Dëshmitari nuk i ka parë ata që atëherë. (Gruaja ju ofron detajet e këtyre incidenteve që ka dëshmuar, në mënyrë që ju jeni në gjendje të vendosni kush, çka, kur, ku, pse dhe si, por dhe se si ajo e di këtë.) Dokumentim: Një raport i përditshëm misioni i vëzhguesve ushtarakë të të OKB-së përshkruan sulmet e armatosura që po ndodhin në shumë zona të banimit larg nga zonat e luftimit, që ndodhnin njëkohësisht dhe me sa duket ishin të koordinuara.

SHTOJCA

1

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
		Video/fotografike: Një dëshmitar ju ofron një video që ka bërë në të cilën nga një grua në rroba civile kapet nga njerëz të armatosur. Kjo video tregon zonën më të gjerë, pastaj zonë më të afërt, aq sa është e mundur, dhe videoja përmban datën dhe orën e incizimit. Së bashku me videon, dëshmitari ju ofron edhe një deklaratë që përshkruan kush, çfarë, kur, ku, pse dhe si, por edhe si e di ai. I jep të gjitha detajet lidhur me rrethanat në të cilat është incizuar videoja. Sateliti: Fotografitë satelitore gjatë një periudhe kohore tregojnë fshatrat para sulmit (me njerëzit që kujdeseshin për bagëtinë dhe tokat e tyre) dhe pastaj fshatrat pas sulmit. Çdo fotografi e pas sulmit zbulon detaje të ngjashme, duke përfshirë edhe kolona të grave dhe vajzave që po merren e po largohen nga fshati.
Çfarë informata e mbështesnin përfundimin se sulmi ishte drejtuar kundër popullatës civile?	Ju lutem përshkruani çfarë tjetër po ndodhte në kohën që ju dëshmuat/përjetuat këto gjëra të tmerrshme. Çfarë po ndodhte në zonën ku ju jetoni? Çfarë lloj njerëzish jetonin atje? Çfarë bënin ata? A mund të na tregoni për njerëzit që ju thonin se ishin sulmuar - çka kishin të veshur? Çka po mbanin? Ku po qëndronin dhe a ka pasur ndonjë strukturë, pajisje ose personel ushtarak çfarëdo në afërsi të tyre? Aq sa jeni në dijeni, a ka pasur luftëtarë të pranishëm në zonën tuaj në kohën e ngjarjeve që po i përshkruani?	Dëshmi Dëshmitarja përshkruan viktimat në fshatin e saj, si të veshur me rroba civile. Ata nuk posedonin kurrfarë armësh, dhe nuk kishte prani ushtarake ose të grupit të armatosur gjatë sulmit: “Në ditët dhe javët para se të kapeshim dhe të mbaheshim, fshati ynë dhe të gjithë fshatrat e zonës sonë qenë pushtuar nga njerëz të armatosur. Luftëtarët lokalë ishin larguar nga zona jonë shumë më parë, por njerëzit e armatosur silleshin sikur ne të gjithë të ishim pjesë e mbrojtjes së fshatit. Ata hynë me tanket e tyre përmes fshatit tonë, duke na e vrarë gjithë bagëtinë dhe duke na i shkatërruar tokat. Pastaj filluan t'i rrënonin shtëpitë, dhe kjo na bëri shumicën prej nesh të dalim me vrap nga shtëpitë në vend të hapur ku po ndodhte sulmi. Ata i mbledhën gratë dhe vajzat, si dhe djemtë e rinj, na hodhën në pjesën e prapme të kamionëve”.

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
Çfarë informata mbështetin përfundimin se autori i drejtpërdrejtë ishte në dijeni të sulmit kundër popullatës civile?	A mund të na thoni nëse, për aq sa jeni në dijeni, ka pasur ndonjë lidhje mes njerëzve që erdhën në fshatin tuaj dhe kryen aktet që ju përshkruat, dhe njerëzve që keni përshkruar t'ju kenë mbajtur në dhoma të mbyllura dhe keqtrajtuar gjatë natës?	Dëshmi: “Burrat ishin të veshur në të njëjtën mënyrë dhe flisnin të njëjtën gjuhë, dhe ishin ndër ata që po pushtonin fshatin tonë - me fjalë të tjera, disa nga njerëzit që e pushtuan fshatin ishin mbledhur në një grup, dhe filluan të na ngarkonin në kamionë. Të njëjtët pastaj na mbajtën në objekt, ku, siç rezultoi, kishin bazën e tyre”.
Çfarë informatash mbështetin përfundimin se sulmi është kryer në bazë të, ose në mbështetje të, një shteti ose politike organizative për të kryer një sulm të tillë (element juridiksional)?	A ishit ju në gjendje të nxirrni përfundime në lidhje me çfarëdo modeli të sulmit? A ishit në pozitë që të dëgjoni ose shihni zbatimin e ndonjë rregulle? A ka pasur veprime të përsëritura, që binin në sy? A e keni kuptuar se pse ishte nisur ky sulm? A ishte kjo arsyeja gjatë gjithë sulmit? Për aq sa keni dijeni, a kishte ndonjë synim a qëllim prapa sulmit? Kush e ka vendosur atë synim ose qëllim dhe si e dini?	Dëshmi: “Ne [dëshmitari është ‘i brendshëm’ nga struktura autoritative e grupit të pretenduar të autorëve] ishim duke diskutuar planin se si t’i siguronim objektivat tona territoriale. Në këtë takim, vendosëm të krijojmë politikën për ta përjashtuar këdo nga [X] grupi. Qëllimi jonë ishte krijimi i një kombi të pastër, [X]-të lirë. Strategjia jonë ushtarake ishte në harmoni me këtë qëllim”. Dokumentim: Një urdhër ushtarak i cili i referohet strategjisë së përgjithshme ushtarake të tokës së djegur, për shembull.

SHTOJCA

1

Krimet e luftës

Elementet:

- 1) Krimi ishte kryer gjatë konfliktit të armatosur (ndërkombëtar ose të brendshëm).
- 2) Krimi kishte pasur lidhje me konfliktin e armatosur.
- 3) Viktima ishte një person i mbrojtur (jo një element për krime të dhunës seksuale dhe të bazuar në gjini (DhSBGj)).⁵⁹
- 4) Autori ishte në dijeni se viktima ishte një person i mbrojtur.
DHE
- 5) Autori ishte në dijeni të rrethanave faktike që përcaktuan situatën si të konfliktit të armatosur.

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
Çfarë informatash mbështetin përfundimin se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) është kryer gjatë konfliktit të armatosur (ndërkombëtar ose të brendshëm)?	Ju lutem përshkruani se çfarë ishte duke ndodhur në zonën rreth qytetit tuaj, kur ndodhi ngjarja që jeni duke e përshkruar. Ju përshkruani të shtënat dhe shpërthimet: a mund të më thoni se sa shpesh i keni dëgjuar këto, dhe sa të rënda ishin të shtënat dhe shpërthimet?	Dëshmi: “Vazhdimisht dëgjohej zhurma e të shtënave dhe shpërthimeve në ditët që çuan te pushtimi. Vazhdimisht dëgjonim radion dhe dëgjonim për një numër të viktimave në vijën e frontit, dhe e dinim se luftimet po vinin në drejtimin tonë. Ne u përpoqëm të lëviznim nga vendi në vend, por në fund askund nuk ishte e sigurt”.
Çfarë informate mbështet konkluzionin se krimi ka një lidhje me konfliktin e armatosur?	A mund të më tregoni për rrethanat në të cilat kishin ndodhur aktet të cilat ju i përshkruani? Ju tashmë keni përshkruar se keni dëgjuar të shtëna dhe shpërthime dhe raportet e luftimeve në vijën e frontit. Çfarë ndodhi kur u sulmua qyteti juaj? Cila besoni se ishte marrëdhënia mes luftimeve që keni dëgjuar dhe asaj që ndodhi në qytetin tuaj?	Dëshmi: “Kur ushtria hyri në qytet, gjëra të tmerrshme filluan të ndodhnin. Ushtria rrethoi qytetin, dhe hyri me këmbësori, me tanke dhe me kuaj. Ata bllokuan rrugën dhe hynin nga të dyja anët; njerëzit përpiqeshin të iknin ndërmjet shtëpive, por kishte aq shumë trupa ushtarake sa shumica u vranë duke u përpjekur të iknin. Kishte të shtëna në gjithë vendin, duke djegur shtëpitë dhe shkurret, të shtëna kudo. Ata kapën disa djem dhe burra, duke ua lidhur duart pas shpine, duke i shkelmuar për toke dhe duke i shkelmuar edhe në fytyrë. Më vonë kuptuam se forcat e opozitës nuk kishin

59 Personat e mbrojtur janë ata që ose janë civilë ose nuk marrin pjesë aktive në luftime.

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
		qenë në gjendje ta mbronin qytetin dhe se shumica e tyre ishin vrarë ose zënë në dalje të qytetit, duke e lënë qytetin të pambrojtur. Ishte kjo situata në të cilën ushtarët na gjetën në bodrumin e një ndërtese me plot banesa të braktitura, duke u fshehur nën tavolinë në qoshen e pasme. Ata na nxorën, na kontrolluan me një llambë dore, dhe filluan të qeshnin. Njëri prej tyre tha: "Le të fillojë argëtimi! Ne do t'ju mësojmë që të mbështetni opozitën; do t'ju tregojmë se çka u bën regjimi tradhtarëve!"
Çfarë informatash mbështet konkluzionin se viktima ishte person i mbrojtur (jo element për krime të DhSBGj)	A mund t'i përshkruani burrat që ishin, siç thoni, të kapur, i kishin duart të lidhura, qenë përplasur për tokë dhe ua shkelmonin fytyrat? A e dini se kush ishin ata? A e dini se nëse ata kishin shërbyer ndonjëherë si anëtarë ose ishin përfshirë në ndonjë mënyrë me ndonjë grup të armatosur?	Dëshmi: "Këta burra dhe djem ishin ata që ishin anëtarë të një grupi të shoqërisë civile të quajtur Banorët për Paqe. Ata refuzuan t'i bashkohen opozitës - unë e di, sepse vëllanë dhe xhaxhanë i kisha në mesin e tyre. Ata nuk donin t'i merrnin armët. Ata donin paqe dhe refuzonin të luftonin. Ishin në një tubim lutjeje kur ra qyteti; me sa di unë, nuk ka pasur asnjë lloj arme në vendin ku rrinin, dhe ishin të gjithë të veshur në rroba civile, meqenëse refuzuan në parim të vishnin çkado që i përngjante veshjes ushtarake".
Çfarë informate e mbështet përfundimin se autori ishte në dijeni të rrethanave faktike që përcaktuan situatën si një situatë të konfliktit të armatosur?	A ishit ndonjëherë në gjendje të kuptonit se çka ka ndodhur kur ushtarët hynë në vendin ku Banorët për Paqe u mbledhën për lutje?	Dëshmi: "Vëllai im u lirua më vonë, por xhaxhanë kurrë më nuk e kam parë. Vëllai më tha se ushtarët hynë dhe i gjetën në dysheme në një rreth duke u lutur. Dhoma ishte e ndriçuar dhe energjia elektrike ende nuk kishte ikur, dhe vëllai me të tjerët i dëgjuan ushtarët që po vinin, por e forcuan lutjen dhe nuk lëvizën nga pozicionet e lutjes. Pasi hynë ushtarët, vëllai më tha, se u ngrit për të shkuar tek xhaxhai meqë ai kishte shumë frikë. Xhaxhai me sa duket i kishte thënë vëllait me zë të lartë: 'Mos u shqetëso, biri im, këta ushtarakë kurrë nuk do të lëndonin njerëzit paqësorë në lutje'.

SHTOJCA

1

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
		Vetëm atëherë ata të gjithë u tërhoqën zvarrë jashtë, me duar të lidhura, të shkelmuar, dhe u hodhën në pjesën e prapme të një kamioni. Këtë ma tha vëllai kur ai u kthye".
Çfarë informate e mbështet përfundimin se autori ishte në dijeni të rrethanave faktike që përcaktuan situatën si një situatë të konfliktit të armatosur?	A keni arritur të mësoni ndonjë gjë lidhur me njerëzit që e sulmuan fshatin? A përmendën sulmuesit ndonjë gjë lidhur me luftimet jashtë fshatit tuaj? A iu referuan ata veprimeve (të tyre apo të shokëve të tyre) përtej ngjarjeve të fshatit tuaj atë ditë?	Dëshmi: "Gjithë çka di është se këta ishin burra nga forcat e regjimit: uniformat e tyre mbanin simbolin e regjimit dhe ata kishin mbathur çizme të ushtrisë. Automjetet e tyre ishin plot me armë të ushtrisë - nuk e di se çfarë janë ato, por janë të mëdha dhe ato armë nuk janë përdorur në kohën kur u sulmua qyteti në zonën në të cilën unë kam qenë - të paktën, unë nuk i kam parë ato armë të rënda duke u përdorur. Kryesisht automatikë, pistoletat dhe granatat duket të ishin mjetet e tyre të sulmit ndaj banorëve, por natyrisht edhe kopaçet dhe këmbët e tyre, pasi ata i shkelmonin njerëzit. Gratë dhe vajzat që ishin zënë robë jo vetëm që janë sulmuar seksualisht, por edhe janë djegur. E di këtë, sepse kam qenë njëra prej tyre: pasi që pashë atë që pashë gjatë pushtimit të fshatit tonë, më zunë rob dhe më keqtrajtuan së bashku me të tjerët. Kryesisht ushtarët qeshnin. Sa më shumë që ne bërtisnim, aq më shumë ata qeshnin".

Gjenocidi⁶⁰

Elementet:⁶¹

Çfarëdo akti në vijim, i kryer me qëllim të shkatërrimit, tërësisht ose pjesërisht, të një grupi kombëtar, etnik, racial ose fetar si:

- 1) Vrasja e anëtarëve të një grupi.
- 2) Shkaktimi i dëmtimeve serioze trupore ose mendore anëtarëve të grupit.
- 3) Shkaktimi i qëllimshëm mbi në grup të kushteve të jetesës që llogaritet të sjellin shkatërrimin e tij fizik në tërësi ose pjesërisht.
- 4) Imponimi i masave që synojnë parandalimin e lindjeve brenda grupit.
- 5) Transferimi me forcë i fëmijëve të grupit në një grup tjetër.

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
Çfarë informate mbështet përfundimin se ky akt (p.sh. i skllavërisë seksuale ose akte të tjera të dhunës së seksualizuar) ishte kryer me qëllim të veçantë për të shkatërruar anëtarët e grupit (dhe çfarë informata ekzistojnë për të treguar se ky grup kishte karakteristikat e një grupi nacional, etnik, fetar ose racor)? ⁶²	A keni pasur rastin të shihni ndokënd që dukej në pozitë autoriteti që të vinte në kazermë gjatë kohës kur ju mbaheshit atje? Nëse po, a e keni ditur se ai/ ajo ishte në pozitë autoriteti? Çka ju çoi në këtë përfundim? A keni pasur rastin të dëgjoni ndonjë prej tyre të thotë diçka? Ju përmendët që ju dhe të tjerët që u mbajtën me ju quheshit “buburreca”. A e dini se çfarë është menduar me	Dëshmi: “Në të vërtetë, pashë një zyrtar të nivelit të lartë ⁶³ të vinte në kazermë dy herë gjatë 10 muajve që jam mbajtur aty. Njëherë ishte në festën fetare të fisit Han, e cila festohet nga grupi fetar dhe etnik me të cilët janë lidhur militantët, hanët. Hera tjetër ishte në një ditë të inspektimit të trupave militante. Në të dy ditët më është kërkuar të vishem mirë dhe më janë dhënë rroba të mira për veshje; këto ishin të vetmet herë kur më janë dhënë rroba të mira. Rrëmbyesi im (i cili më quante grua të vet) më nxori jashtë për ta treguar ‘gruan e tij buburrece’ të bukur, dhe m’u desh të vishesha në përputhje me rrethanat. Më pëlqenin ato ditë për shkak se, prej disa ditësh më parë, rrëmbyesi im më linte vetëm në mënyrë që të isha në gjendje të ‘funksionoja siç duhet’ para mysafirëve të rëndësishëm; ajo që mendonte ishte se ishte aq brutal me mua kur më sulmoi sa shpesh nuk isha në gjendje të ecja mirë edhe disa ditë

60 Ky Libër i Dëshmime përqendrohet në krimet e dhunës seksuale; prandaj disa akte të caktuara nuk janë të përfshira këtu, si vrasja dhe zhvendosja e dhunshme.

61 Gjenocidi mund të kërkojë dy hapa të ndarë: 1) dëshmi që tregon se akti i dhunës seksuale përbën një nga pesë aktet e renditura të gjenocidit, dhe 2) dëshmi që tregon se autori i pretenduar ka kryer këto akte me qëllim të shkatërrimit, në tërësi ose pjesërisht, të një grupi mbi bazat e ndaluara të listuara. Grafiku më poshtë përzgjedh një akt të dhunës seksuale si një shembull dhe e shtjellon atë nëpër elemente.

62 Ky element është elementi me qëllim-spezifk për gjenocid, i cili duhet të përbushet në mënyrë që kushdo të dënohet për cilindo prej akteve themelore të gjenocidit. Qëllimi specifik për ta shkatërruar grupin duhet të demonstrohet me dëshmi të veçantë. Kjo kërket përveç përbushjes së mënyrës së përgjegjës, siç përcaktohet në Pjesën C.

63 Nuk ka asnjë kërkesë që personi përgjegjës i dyshuar për akte që përbëjnë gjenocid të jetë zyrtar i nivelit të lartë. Ky është thjesht një shembull për qëllime të këtij libri.

SHTOJCA

1

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
	atë? Kush ishin personat që quheshin “buburrecat”? A mund të kishin nënkuptuar dikë tjetër? A dini diçka rreth asaj që ka ndodhur me anëtarët e tjerë të grupit?	më pas, dhe shpesh sëmuresha e as që mund të ngrihesha. Por në pritje të këtyre vizitave të nivelit të lartë, rrëmbyesi im do të më ushqente mirë, më lejonte të flija vetëm dhe as me dorë nuk më prekte. Ai më lejonte të bëja dush dhe të vishesha mirë dhe kisha një pushim nga abuzimi i tij. Kur vinte vizitori i nivelit të lartë, e quanin 'Mbret'. Unë nuk e di çfarë posti ai mbante, por ishte dikush i rëndësishëm, pasi vinte me një varg të tërë automjetesh, me më shumë se 20 militantë të armatosur përreth tij. Ai kishte zinxhirë ari rreth qafës. Kur vinte, thoshte me zë shumë të lartë dhe të qartë, që të gjithë të mund ta dëgjonin: 'Ah, kjo është gruaja jote buburrec! Kam dëgjuar shumë për të. M'i sillni të gjitha gratë buburrec që t'i kontrolloj. Dua të sigurohen se burrat e mi kanë insektet më të mira që t'i bëjnë sa më të fuqishëm për pastrimin e vendit. Lerini gratë tuaja buburrece t'ju tregojnë se ku po fshihen të gjithë buburrecat; dhe sapo të kryhet puna juaj, së paku do ta mbushni botën me foshnje gjysmë han dhe do t'i keni vlarë të gjithë rreth jush që kanë gjakun e buburrecave'. Kur na quanin buburreca nënkuptonin fisin tim; njerëzit tanë ndërtojnë shtëpi brenda në tokë; kjo është tradita jonë. Asnjë që quhej 'buburrec' nuk ishte anëtar i ndonjë grupi tjetër etnik".
Çfarë informatash mbështetin përfundimin se ky akt (p.sh. i skllavërisë seksuale) është kryer me qëllim që t'u shkaktojë dëmtime serioze trupore ose mendore anëtarëve të grupit?	A keni arritur të kuptoni ose të dini se çfarë mendimesh kishte rrëmbyesi juaj, dhe çka donte ai të përfitonte, nëse diçka donte, nga mënyra e dëmshme me të cilën ju trajtonte? A thoshte gjë se pse ju keqtrajtonte?	Dëshmi: “Unë nuk munda t'i lexoja mendjen. Por mund të them se ai vazhdoi të ishte tepër i ashpër me mua dhe të provonte nivele të reja të mizorisë. Për shembull, një herë u përpoq të shihte nëse mund ta fuste një qiri të ndezur në vagjinën time pa e fikur. U përpoq ta bënte këtë gjashtë herë para se të hiqte dorë, dhe kur mandej më dhunoi, dhimbja ishte e padurueshme. Britmat e mia dukej se e bënin të gjente mënyra të tjera për të më lënduar. Më tregonte për të gjithë anëtarët e fisit tim që kishte vlarë atë ditë, duke përdorur energjinë që 'ia jepja' gjatë natës. Ai ndonjëherë përmendte emrat e familjeve që ai dhe

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të PYETJEVE lidhur me KONTEKSTIN NË TË CILIN KA NDODHUR AKTI	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE të cilat mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky akt (p.sh. i skllavërisë seksuale) përbënte një krim lufte
		bashkëluftëtarët e tij kishin vrarë, dhe më thoshte se do ta kapte çdo anëtar të familjes sime, nëse do ta lija ndonjëherë".
Çfarë informatash mbështetin përfundimin se ky akt (p.sh. i skllavërisë seksuale) është kryer me qëllim që t'u shkaktojë dëmtime serioze trupore ose mendore anëtarëve të grupit?	A keni arritur të kuptoni ose të dini se çfarë mendimesh kishte rrëmbyesi juaj, dhe çka donte ai të përfitonte, nëse diçka donte, nga mënyra e dëmshme me të cilën ju trajtonte? A thoshte gjë se pse ju keqtrajtonte?	Dëshmi: "Në fakt, për ironi, unë isha një nga të ashtuquajturat me "fat". Shumica e vajzave dhe grave të tjera ishin dërguar së bashku me bashkëshortët dhe baballarët e tyre në një tjetër objekt, ku mbaheshin të ndara qëllimisht. Ky plan ndarjeje kishte zgjatur aq shumë dhe me kalimin e kohës u bë e qartë se ndarja synohej për t'u siguruar që të mos lindnim më asnjë foshnjë tjetër të etnisë sonë. Ata i ndaluan burrat dhe gratë të takoheshin, përveç nëpërmjet një gardhi për 30 minuta një herë në javë. Ata pastaj i dërguan gratë e fisit han që të dhunonin burrat dhe burrat hanë të dhunonin gratë, prandaj shumë gra hane dhe gra të fisit tonë mbetën shtatzëna si pasojë e këtyre dhunimeve. Gratë shtatzëna janë mbajtur në një hapësirë tjetër, dhe nëse foshnjat lindin shumë të zeza, i vrisnin menjëherë. Me kalimin e kohës, u bë e qartë për të gjithë se ata kishin krijuar një sistem për të krijuar foshnja me lëkurë më të bardhë dhe për të na ndaluar që të lindim fëmijë të fisit tonë. Unë e di këtë, sepse të gjitha femrat e tjera në familjen time, me përjashtim të motrës më të vjetër, u mbajtën në atë objekt. Kur lufta ishte afër fundit, rrëmbyesit u dëshpëruan, dhe plani i tyre për të krijuar foshnja me lëkurë më të bardhë dhe për të eliminuar fisin tonë u shndërruan vetëm në këtë të fundit; ata filluan t'ua gjymtonin të gjitha organet gjenitale të kapurve të grupit tim etnik. Shumë prej tyre vdiqën gjatë kësaj dhe të tjerët u dëmtuan për jetë".
Çfarë informatash mbështetin përfundimin se ky akt ishte kryer me qëllim të imponimit të masave që synonin parandalimin e lindjeve brenda grupit?	Shih pyetjet më lart.)	(Faktet, siç janë përcaktuar më lart, duket se përmbushin edhe këtë element.)

Pjesa C: Kush (pretendohet) të ketë kryer krimin? (Kush pretendohet të jetë përgjegjës dhe përmes çfarë mënyre të përgjegjësisë⁶⁴ - p.sh. drejtpërdrejt ose përmes përgjegjësisë komanduese/të epërsisë?⁶⁵)

Përgjegjësia e drejtpërdrejtë

Elementet:

I akuzuari ka kryer (direkt, indirekt, ose si bashkautor), urdhëruar, kërkuar, nxitur, ndihmuar dhe përkrahur, ose ndryshe ka kontribuar në kryerjen e krimit (me veprim ose mosveprim) - ose me kryerje të synuar (me veprim ose mosveprim) - nga një grup që vepronte me të njëjtin qëllim.⁶⁶

KUSH MUND TË JETË PËRGJEGJËS, dhe SI?	Shembuj të pyetjeve që mund të japin informata se kush mund të jetë përgjegjës dhe si	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky individ ose këta individë mund të jenë përgjegjës për këto akte në këtë mënyrë
Cilat fakte shërbejnë për të identifikuar individin(-ët) dhe grupin(-et) e dyshuar se kanë kryer këto krime? Cilat fakte ekzistojnë për të treguar se një individ konkret ka planifikuar krimin (p.sh. të skllavërisë seksuale) si një krim kundër njerëzimit? Cilat fakte ekzistojnë për të treguar se një individ konkret mund të ketë kryer, urdhëruar, thirrur, detyruar, ose ndihmuar krimin?	A mund t'i përshkruani ata që thonë se kanë kryer aktet për të cilat më treguat? Ju lutem a mund të më tregoni për rrobat e tyre? Ndonjë shenjë? Koka e tyre/ çizmet, që ata mbanin, ndonjë aspekt tjetër dallues në pamjen e tyre - armët, pajisjet, makinat, gjuha e tyre, etj? A keni pasur rast që të vëreni dikë në pozitë autoriteti? Si mund të dini, ose ç'ju çoi në përfundimin, se ky individ ishte në një pozitë autoriteti? A keni pasur rastin ta dëgjoni këtë individ (këta	Dëshmi: Një e mbijetuar e skllavërisë seksuale si krim kundër njerëzimit përshkruan autorët e supozuar që mbanin uniforma blu, mbanin thika dhe granata, doreza dhe bereta, dhe mbanin radio. Ajo raporton se autorët e pretenduar përshëndetën një individ të caktuar të cilin e quanin zoti X, dhe ajo e vërejti atë duke u dhënë udhëzime të tjerëve që këta e përshëndesnin dhe zbatonin ato udhëzime. Ajo ishte në një distancë nga ku mund të dëgjonte dhe të shihte gjatë natës, kur z. X dhe të tjerët uleshin dhe planifikonin ngjarjet e ditës së ardhshme. Ajo ishte e pranishme në raste të shumta kur z. X kishte marrë urdhra nga dikush përmes radios/radios marrëse-dhënëse. Dokumentim: Ju fitoni qasje në një arkiv të grupit të armatosur i cili përmban qindra raporte ditore dhe javore luftarake nga

64 Kjo kategori e provave ka qenë tradicionalisht elementi më i dobët në ndjekjen penale të dhunës seksuale dhe është arsyeja prapa shumicës dërrmuese të lirimeve ose të akuzave të refuzuara për dhunë seksuale. Ia vlen të shpenzohet kohë për mënyrën e përgjegjësisë dhe për parashkrimin e pyetjeve të kujdesshme, sepse pa të, pjesa tjetër e dëshmive nuk mund të mbijetojë. Ka pasur shumë situata kur gjyqtarët kanë thënë: "Jemi të bindur përtej dyshimit të arsyeshëm se dhuna seksuale ka ndodhur absolutisht, por nuk ka prova të mjaftueshme për të vërtetuar përgjegjësinë penale individuale të të pandehurit për ato vepra". Kjo pjesë e procesit të dokumentimit është absolutisht e rëndësishme.

65 Shpesh mendohet se vetëm një "lloj" ose "kategori" e veçantë e dëshmitarit (siç janë dëshmitarët e brendshëm të nivelit të lartë) posedon informata lidhur me autorët e pretenduar, në veçanti nëse autori që është nën hetime ndodhet larg nga krimet dhe lidhja me veprën dhe autorin nuk është e drejtpërdrejtë. Këshillohet që dokumentuesit dhe hetuesit të përpiqen t'u shmangen supozimeve për cilindo dëshmitar të veçantë. Dëshmitarët viktimë që kurrë nuk e kanë parë autorin e (pretenduar) të largët shpesh i japin dëshmitë më të fuqishme të ndërlidhjes sa u përket zyrtarëve të nivelit të lartë që akuzohen për kryerjen e krimeve në terren. Çdo dëshmitar duhet të merret në pyetje për këto çështje; duke mos kërkuar rreziqet për humbjen e dëshmive shumë të rëndësishme të ndërlidhjes.

66 Kryerja (Statuti i GJNP-së Neni 25(3)(a)) mund të jetë ose kryerje individuale/e drejtpërdrejtë fizike e krimit ose kryerje e një krimi së bashku me të tjerët; bashkëkryerja bazohet në kontrollin e përbashkët mbi krimin, ose kryerjen e një krimi nëpërmjet një personi tjetër; urdhërimi është drejtimi i një personi tjetër për të kryer një krim; kërkimi/nxitja është shtytja e një personi tjetër për të kryer një krim; ndihma dhe inkurajimi është ofrimi i ndihmës praktike (p.sh. duke siguruar mjetet për kryerjen e krimit), ose ofrimi i inkurajimit dhe i mbështetjes morale për autorët e drejtpërdrejtë.

KUSH MUND TË JETË PËRGJEGJËS, dhe SI?	Shembuj të pyetjeve që mund të japin informata se kush mund të jetë përgjegjës dhe si	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky individ ose këta individë mund të jenë përgjegjës për këto akte në këtë mënyrë
	individë) të thonë diçka? Çfarë thoshin ata, kujt ia thoshin, në çfarë rrethanash, dhe cili ishte rezultati ose reagimi ndaj asaj që thoshin? A keni pasur rast të vëreni ndërveprimin midis individëve në këtë grup? Çfarë mundët të vëreni lidhur me ndërveprimin e tyre? A keni pasur rast t'i dëgjoni ata që t'i drejtohen njëri-tjetrit me emër, me titull/ gradë, pozitë, etj.?	autoritetet e larta deri te trupat në terren, si dhe raportet e luftimit nga trupat në terren deri te komandanti ose zyrtarët e nivelit të lartë. Video/audio: Ju merrni një incizim audio në të cilin z. X merr udhëzime në radio të dorës, incizuar nga një dëshmitar i brendshëm. Së bashku me audion, ky dëshmitar ju ofron një deklaratë që përmban detaje të plota lidhur me çka, kur, ku, pse dhe se, por dhe si e di ai se z. X i kishte marrë udhëzimet, plus të gjitha informatat që ai i ka lidhur me personin që i hartoi këto udhëzime - dhe çka e çoi atë në këtë përfundim.

Përgjegjësia komanduese/e epërsisë

Elementet:

Komandantët ushtarakë

- De jure ose de facto komandanti ushtarak ka pasur komandë efektive dhe kontroll mbi vartësit.
- Ai /ajo ishte në dijeni ose duhej të ishte në dijeni se vartësit kishin kryer krime.
- Ai/ ajo dështoi të ndërmernte masa të arsyeshme për t'i parandaluar krimet, për t'i ndëshkuar autorët e krimit, ose për t'ua paraqitur organeve kompetente për hetim.
- Si rezultat, krimi është kryer.

Komandantët civilë

- Raporti epror-vartës është karakterizuar me autoritet efektiv dhe kontroll mbi vartësit.
- Ai/ajo ka qenë në dijeni ose me vetëdije ka shpërfillë informatat që tregonin qartë se vartësit po kryenin krime.
- Krimet ishin aktivitete brenda përgjegjësisë dhe kontrollit efektiv të eprorit.
- Ai/ajo dështoi të ndërmernte të gjitha masat e nevojshme dhe të arsyeshme për t'i parandaluar krimet ose për t'i paraqitur ato te organet për hetim.
- Si rezultat i dështimit të tij/saj për të ushtruar kontrollin e duhur mbi vartësit, krimi ishte kryer.

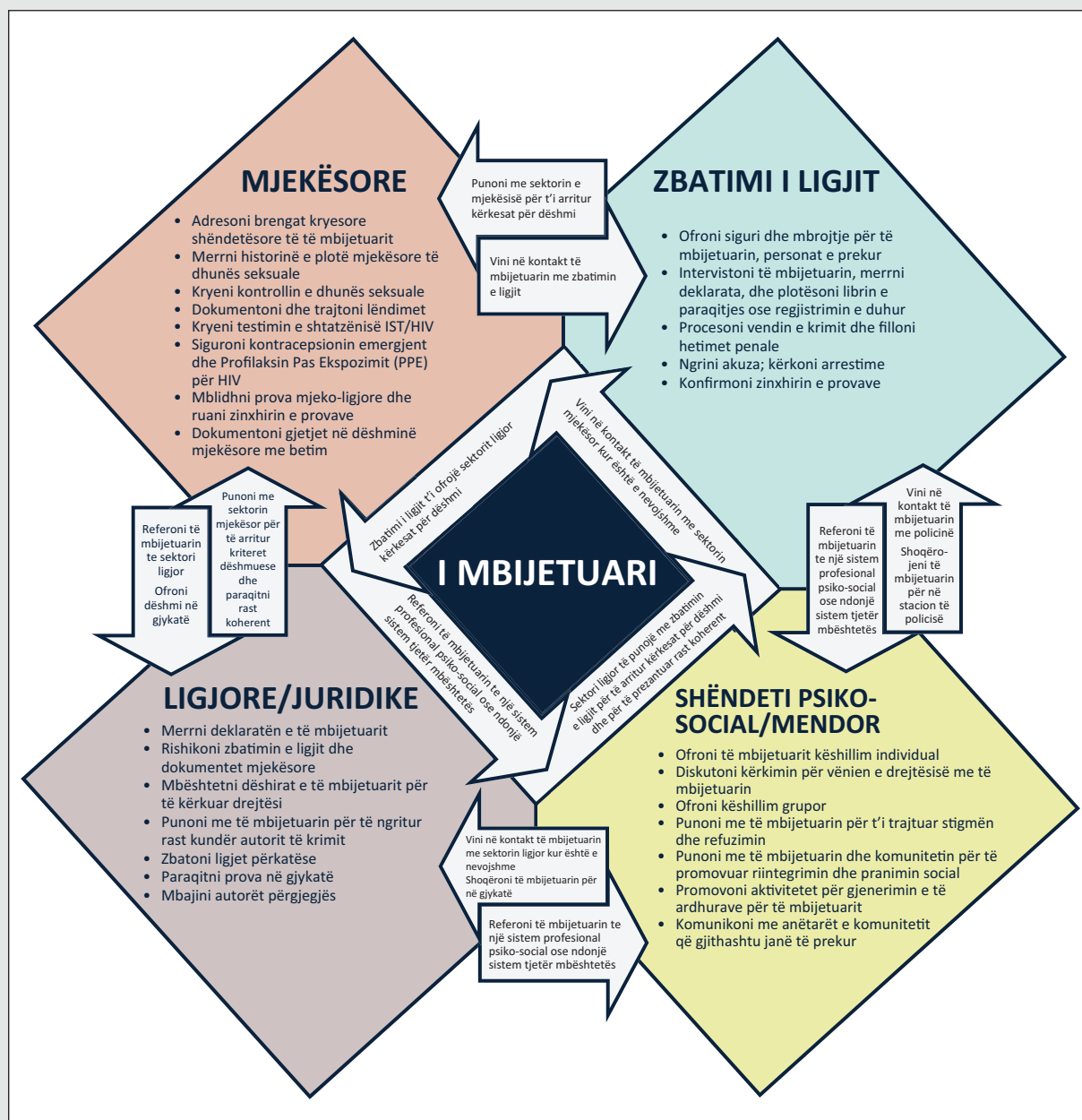
SHTOJCA

1

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të pyetjeve që mund të japin informata se kush mund të jetë përgjegjës dhe si	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky individ ose këta individë mund të jenë përgjegjës për këto akte në këtë mënyrë
Cilat fakte provojnë se një individ i caktuar ka pasur kontroll efektiv (për një komandant ushtarak) ose raport epror-vartës (për një komandant civil) mbi vartësit e vet?	A ishit në gjendje të vini në përfundime në lidhje me ndonjë nga njerëzit e armatosur që mund të ketë qenë në pozitë autoriteti mbi të tjerët? A mund të më thoni se çka specifikisht ju bëri ta nxirrni këtë përfundim? A mund ta shpjegoni? A keni vërejtur ndonjë ndërveprim midis njerëzve që jua bënë këtë juve dhe të tjerëve nga grupi i tyre që mund të kenë ardhur dhe shkuar? Çka keni parë dhe dëgjuar? Ishte aty dikush, apo disa njerëz, të cilët duket se kanë më shumë pushtet apo autoritet se të tjerët? Ju lutem shpjegoni.	Dëshmi: “Unë e pashë Komandantin Alex të vinte në qendrën e paraburgimit, ku po mbahesha unë. E shihja këtë të paktën dy herë në muaj. Ai kishte përherë dy truproje pranë vetes në të dyja anët; ulej në pjesën e prapme të xhipit dhe truporjat dilnin dhe ia hapnin derën sa herë që vinte. Unë mund të shihja dhe të dëgjoja çdo gjë, pasi ata gjithmonë më detyronin të përgatitja ëmbëlsira dhe pije të forta dhe t’ua nxirrja për t’i shërbyer kur arrinte komandanti. Ata të gjithë ngriheshin për ta përshëndetur, qëndronin në gatishmëri dhe bënë çdo gjë që ua kërkonte. Nuk di se çfarë mbiemri kishte, por të tjerët e quanin Komandant Alex. Edhe udhëheqësi i rojeve në qendrën e paraburgimit - emrin e kishte Milo Omin - ishte qartazi vartës i Alex-it - Omin qëndronte në gatishmëri, dhe kur komandanti Alex e njoftoi Omin për 'Turneun!', Omin kërcëu për t'i prirë Komandantit Alex nëpër objekt”.
Cilat fakte demonstrojnë se ky individ i caktuar ka ditur ose duhet ta dinte (për komandantët ushtarakë) që vartësit po kryenin krime (në këtë rast të dhunës së seksualizuar), ose me vetëdije shpërfillnin (për komandantët civilë) i informatat që tregonin qartë se vartësit po kryenin krime?	Në përvojën tuaj, a keni ndonjë arsye për të besuar se Komandanti Alex dinte se ju dhe gratë e tjera të reja po keqtrajtoheshit, ose seksualisht ose ndryshe? Çka ju bënë të thoni se ai e dinte? Çka ishte ajo që kishit vërejtur ose dëgjuar e që do të tregonte se komandanti Alex e dinte? Në anën tjetër, çka ju bënë të thoni se ai duhet ta ketë ditur, ose se ai me vetëdije shpërfillte informatat që mund të kenë treguar qartë se vartësit e tij ishin duke kryer krime	Dëshmi: “Omin e shëtiti Komandantit Alex nëpër qendër dhe e azhurnoi se kush po mbahej aty. Komandanti Alex më shihte çdo herë që vinte dhe vizitonte dhomën ku unë po mbahesha me gratë e tjera të reja. Ne u mbajtëm aty për më shumë se një vit dhe ai vizitonte rregullisht, duke bërë një shëtitje çdo herë. Kishim një kyç në derën tonë. Dhoma ishte spartane, dhe shumica prej nesh po mbaheshim aty, siç mund të vërehej nga numri i dyshekëve në dysheme dhe disa gjësende nëpër dhomë, si dhe nga fakti se shumë gra të reja ishin aty kur Komandanti Alex vinte për vizita. Gjatë gjithë kohës, ai pa të njëjtat gra aty. Do ta ketë parë shëndetin dhe peshën tonë që po binin. Do ta ketë parë që ne ishim në atë dhomë së

NË ÇFARË KONTEKSTI KA NDODHUR KJO?	Shembuj të pyetjeve që mund të japin informata se kush mund të jetë përgjegjës dhe si	Shembuj të PROVAVE/INFORMATAVE që mund të ndihmojnë për të dëshmuar se ky individ ose këta individë mund të jenë përgjegjës për këto akte në këtë mënyrë
	(në këtë rast të dhunës së seksualizuar)?	bashku, dhe ishte i vetëdijshëm se vartësit e tij ishin larg nga shtëpitë. Ai gjithashtu kishte parë dhoma të marrjes në pyetje në vizitën e tij, dhe në dhomat e marrjes në pyetje kishte dyshekë, rroba të të gjitha llojeve dhe kova të ujit".
Cilat fakte tregojnë se individi ka dështuar të parandalojë aktin (në këtë rast të dhunës seksuale), të ndëshkojë autorët e drejtpërdrejtë (vartësit e vet), ose t'i paraqesë tek autoritetet për hetim?	A mund të më thoni nëse keni vënë re ndonjë nga rojet duke u qortuar, ose në ndonjë mënyrë tjetër të përballet me ndonjë pasojë për atë që ju bënin juve dhe grave të tjera? A keni parë ndonjëherë personin përgjegjës të ketë korrigtuar ose disiplinuar rojet në ndonjë mënyrë? Ju lutem shpjegoni se çka ndodhi. A tha ose a bëri ndonjë gjë ai në lidhje me trajtimin tuaj dhe të grave të tjera prej tyre? Nëse po, çka ka ndodhur?	Dëshmi: "Gjatë kohës së ndalimit tone atje, që ishte më shumë se një vit, asnjërit nga rojet që na keqtrajtuat, që na rrahën dhe na prenë dhe që na sulmuan seksualisht - asnjërit prej tyre, me sa jam në dijeni, nuk i është dhënë dënimi. Në fakt, pas vizitës së komandantit Alex, dhe me kalimin e kohës, të njëjtat roje duket se ndjeheshin gjithnjë e më të lirë me ne dhe na merrnin gjithnjë e më shumë jashtë gjatë natës, disa prej nesh ndonjë herë dhe më shpesh. Asnjë prej tyre nuk ishte transferuar; dhe njëri prej tyre u gradua në nënkryetar të objektit gjatë kohës sa ne ishim në ndalim. Një herë kur Komandanti Alex vizitoi dhe pa dhomën tonë dhe neve në të, qeshi dhe i tha Ominit: 'Jua kam zili për argëtimin tuaj, djalosh!'".
Cilat fakte demonstrojnë se, përmes një dështimi për të ndërmarrë hapa për parandalimin e krimeve, për të ndëshkuar autorët e krimit, ose për t'ua dorëzuar autoriteteve për hetim, ishte kryer krimi?	Çka mendoni se do të kishte ndodhur sikur ai të bënte diçka për t'i ndëshkuar autorët? Çka nëse do t'i urdhëronte të mos e bënin atë para se ta kishin bërë?	Dëshmi: "Ai kishte një kontroll aq të plotë mbi të tjerët, sa që ata do të bënin absolutisht çdo gjë për ta kënaqur. I kam vërejtur ata që frikësoheshin të ndërmerrenin çfarëdo hapi pa udhëzimin e tij. Nuk ka dyshim se ata do t'i kenë ndjekur udhëzimet e tij sikur ai t'u thoshte të mos e bënin këtë; ata nuk do të merrnin frymë, sikur ai t'u thoshte, ai ishte kaq autoritativ. E kam parë ndërsa i rrihte njerëzit e vet për mosbindje shumë herë; por asnjëherë për lëndimin e grave".

Elementet Themelore të Reagimit Shumësektorial ndaj Dhunës Seksuale

Shtojca 3

Intervistimi: Parimet themelore dhe këshillat kryesore praktike

Udhëzimi i hollësishëm mbi parimet themelore që zbatohen për profesionistët që kryejnë intervista me të mbijetuarit/dëshmitarët e krimeve të dhunës seksuale është përcaktuar në nenin 7 të Protokollit. Kjo shtojcë përmbledh atë udhëzim në një numër të këshillave kryesore praktike.

Konsideratat paraprake

1. Mendoni se cilat referime dhe sisteme mbështetëse/mbrojtëse janë në dispozicion për të mbijetuarin/dëshmitarin (dhe shpjegoni qartazi për të mbijetuarin/dëshmitarin kufijtë e asaj mbështetjeje/mbrojtjeje). Në veçanti, gjeni referime për mbështetje psiko-sociale dhe për mbrojtjen e dëshmitarëve, nëse ato ekzistojnë.
2. Vlerësoni faktorët e përfshirë të rrezikut prej takimit të të mbijetuarve/dëshmitarëve me ju, dhe kryeni një vlerësim të plotë të rrezikut.
3. Kuptoni si duhet kontekstin në të cilin po ndodh dhuna seksuale si dhe elementet e ndryshme të krimeve sipas ligjit kombëtar dhe ndërkombëtar.
4. Jini i vetëdijshëm për dinamikën gjinore në vendin ose rajonin ku kanë ndodhur krimet e dhunës seksuale.

Trajnimi dhe verifikimi i personelit

5. Siguroni për anëtarët e ekipit tuaj (p.sh. intervistuesit dhe përkthyesit) trajnim sa më të gjerë dhe më të qëndrueshëm (p.sh. në intervistimin e viktimave të dhunës seksuale dhe/ose intervistimin e fëmijëve, nëse është relevante).
6. Verifikoni stafin tuaj mbështetës (p.sh. përkthyesit, ndërmjetësit dhe çdo vozitës) si dhe diskutoni me ta për çështje siç është konfidencialiteti dhe qëllimi/qasja e intervistës. Sigurohuni që ata të ndërmarrin çdo gjë në përputhje me udhëzimet e konfidencialitetit dhe të mbrojtjes së informatave që ju keni hartuar. Verifikimi duhet të shqyrtojë, në veçanti, dosjet kriminale të personit, por edhe (kur janë në dispozicion) çfarëdo dosjesh që specifikisht adresojnë aftësinë e individit për të punuar me fëmijët; shoqërimet e mëparshme ose aktuale me ndonjë grup të armatosur; shoqërimet me të tjerët që janë të lidhur me grupet e armatosura; objektivitetin dhe ndjeshmërinë; diskrecionin dhe respektin për autoritetin; si dhe aftësinë për të vendosur mënjanë konstruktet komunale dhe tradicionale dhe për të punuar brenda kornizës dhe mandatit të përcaktuar nga ekipi i profesionistit.

Përgatitja për intervistë

7. Përgatitni një plan të intervistës (p.sh. një “shabllon” ose përvijim të intervistës, plus një listë të pyetjeve/temave specifike për elementet e krimeve të zbatueshme për kontekstin në të cilin jeni duke dokumentuar). Sigurohuni të mbuloni pyetjet “kush”, “çka”, “ku”, “kur” dhe “si” të krimeve (ndërsa mbeteni të kujdesshëm lidhur me parashtrimin e pyetjeve me “pse” të mbijetuarit/dëshmitarit, që të mos ngarkoni faj tek i mbijetuarit/dëshmitari). (Mos harroni se ju nuk duhet t'i përmbaheni shumë ngurtësisht kësaj liste dhe duhet të siguroheni që të reagoni ndaj asaj që dëgjoni nga i mbijetuari/dëshmitari.) Mos harroni të pyesni: “Si e di ti?” ose “Çka ju shtyu në këtë përfundim?” Përgjigjja ndaj këtyre pyetjeve shpesh do t'ju japë dëshmitë më të rëndësishme.

SHTOJCA
3

8. Mendoni për gjuhën që do ta përdorni gjatë intervistës, dhe diskutojeni atë me përkthyesin. Në veçanti, identifikoni terminologjinë e duhur për akte seksuale dhe pjesë të trupit. Përkujtojani vetes dhe përkthyesit që të jeni të përgatitur për të adresuar çështjet e terminologjisë me të mbijetuarin/dëshmitarin, nëse ato ngrihen gjatë intervistës.
9. Përgatitni çfarëdo dokumenti, diagrami, fotografie, harte, videoje, etj., që mund t'ia tregoni të mbijetuarit/dëshmitarit. Kini në dispozicion letër dhe lapsa. Sillni një aparat fotografik dhe një vizore nëse ju duhet të fotografoni lëndimet. (Kini kujdes, megjithatë, të mos i tregoni të mbijetuarit/dëshmitarit ndonjë diagram ose fotografi a video që do t'i bëjë t'i ndryshojnë dëshmitë e veta. Nëse nuk jeni të sigurt se duke ia treguar ndonjë material të mbijetuarit/dëshmitarit mund ta bëni atë ta ndryshojë dëshminë e vet, atëherë mos ia tregoni.)
10. Lejoni kohë të mjaftueshme për të kryer një intervistë të plotë (d.m.th. 3-6 orë minimum, me pauza). Këto nuk janë intervista që të përpigjeni t'i ndërfitni mes të tjerave; ato mund të jenë të gjata. Mos ngurroni të ktheheni të nesërmen për të vazhduar, në mënyrë që t'i shmangeni lodhjes ose prishjes tepër të madhe të rutinës së përditshme të të mbijetuarit/dëshmitarit.
11. Pyetni të mbijetuarin/dëshmitarin nëse ai/ajo do të preferonte një intervistues dhe/ose përkthyes mashkull apo femër. (Mbani mend të mos supozoni se të gjitha të mbijetuarat/dëshmitaret femra do të preferojnë intervistues/përkthyes femra ose të gjithë të mbijetuarit/dëshmitarët meshkuj do të preferojnë intervistues/ përkthyes meshkuj; çdo i mbijetuar/dëshmitar mund të bëjë zgjedhjen e vet. Kurdo që është e mundshme pyetni të mbijetuarin/dëshmitarin se cila është preferenca e tyre.)
12. Sa i përket mjedisit fizik për intervistën tuaj, zgjidhni një vend që është i sigurt, intim, i përshtatshëm nga ana kulturore dhe i rehatshëm (p.sh. shmanguni nga zona tejet publike). Përgatitni ambientin për intervistë (p.sh. nëse është e mundshme në ato rrethana, kini në dispozicion ujë të pijshëm në dhomë, qasje në tualet; fik telefonin tuaj dhe sigurohuni se nuk do të ketë ndërprerje). Nëse është e mundur, rregulloni uljen (p.sh. karrigen, tavolinën, ku do të ulët secili person), ashtu që të jenë të rehatshme dhe të sigurta për të mbijetuarin/ dëshmitarin dhe intervistuesin. Mendoni se si i mbijetuari/dëshmitari juaj do të hyjë dhe do të dalë nga intervista (p.sh. mendoni për sigurinë, distancën dhe koston e udhëtimit të të mbijetuarit/dëshmitarit, si dhe kohën e ditës). Mendoni për rregullimet e kujdesit të fëmijës.
13. Vendosni një sistem të sigurt dhe konfidencial për regjistrimin e informatave të marra gjatë intervistës. Nëse i intervistuari ka informata të ndjeshme, krijoni një sistem për t'ia mbrojtur identitetin (**shih Shtojcën 4**).

Fillimi i intervistës

14. Merrni pëlqimin e informuar të të mbijetuarit/dëshmitarit për intervistë (p.sh. diskutoni qëllimin/natyrën e intervistës dhe të gjitha përdorimet e mundshme të informatave të marra nga i mbijetuari/dëshmitari, duke përfshirë kufijtë e konfidencialitetit) dhe adresoni çdo shqetësim që i mbijetuari/dëshmitari mund të ngrejë. Shpjegoni qartë se i mbijetuari/dëshmitari mund të zgjedhë nëse dëshiron apo jo të flasë me ju, dhe që ai/ajo mund të bëjë këtë zgjedhje para, gjatë dhe pas intervistës. Diskutoni çështjen e pëlqimit të informuar me përkthyesin. Pyetni të mbijetuarin/dëshmitarin nëse ka ndonjë pyetje para se të vazhdoni.
15. Pyetni nëse i mbijetuari/dëshmitari ka dhënë ndonjë deklaratë të mëparshme apo nëse është intervistuar, dhe/ose pyetni se me kë tjetër i ka diskutuar këto çështje.

SHTOJCA 3

16. Prezantohani secilin që është në dhomën e intervistimit të mbijetuarit/dëshmitarit dhe shpjegoni qartazi rolet e tyre, duke adresuar çdo shqetësim të ngritur.
17. Diskutoni me të mbijetuarin/dëshmitarin sa kohë intervista mund të zgjasë dhe theksojeni gatishmërinë tuaj që të jeni fleksibilë gjatë intervistës (p.sh për të pasur diskutim në më shumë se një seancë, nëse preferohet). Gjithashtu qartësoni se i mbijetuari/dëshmitari mund të marrë pushim ose ta përfundojë intervistën në çfarëdo kohe.

Gjatë intervistës

18. Mos harroni të jeni të vetëdijshëm për sjelljen tuaj ndaj të mbijetuarit/dëshmitarit para, gjatë dhe pas intervistës (d.m.th. të jeni të sjellshëm, të respektueshëm, të durueshëm dhe të vëmendshëm, ta shikoni drejt dhe t'i flisni drejtpërdrejt të mbijetuarit/dëshmitarit, dhe jini të vetëdijshëm për intonacionin/tonin tuaj dhe atë të përkthyesit tuaj). Uluni në të njëjtin nivel syri me të mbijetuarin/dëshmitarin (ose më poshtë).
19. Vazhdimisht jepjani të mbijetuarit/dëshmitarit pushtetin për t'u pajtuar ose jo, për t'u përgjigjur ose jo, për të parashtruar pyetje dhe për t'iu përsëritur informatat. Ofrojeni të mbijetuarit/dëshmitarit informata të mjaftueshme për ta marrë një vendim të informuar.
20. Tregoni ndjeshmëri dhe respekt, e jo mëshirë. Shmanguni dhënies së premtimeve të çdo lloji (p.sh në lidhje me konfidencialitetin). Vazhdoni të mbeteni fleksibil gjatë tërë procesit.
21. Inkurajoni të mbijetuarin/dëshmitarin të japë informata sipas zgjedhjes së vet para se të parashtroni pyetje specifike për aktet e dhunës seksuale (d.m.th. krijoni raport, shmanguni pyetjeve drejtuese, diskutoni çështje më të gjera dhe më pak të ndjeshme para se të kaloni në tema të ndjeshme, kërkonit sqarime dhe informata shtesë, vazhdoni të mbeteni fleksibil).
22. Mbani mend që asnjëherë të mos supozoni asgjë për ndjenjat ose mendimet e të mbijetuarit/dëshmitarit, për faktet, preferencat e veta, ose se si trauma ka ndikuar në të.
23. Përkujtojeni vetes se të mbijetuarit/dëshmitarët do të sillen dhe do të reagojnë në mënyra të ndryshme dhe jo të ngjashme kur ta tregojnë ose ritregojnë historinë e tyre - d.m.th.
ai/ajo mund të ndihet i/e:
 - shqetësuar/mërzitur/tërhequr; ose
 - zemëruar/mbrojtës-e/mospërfillës-e; ose
 - qetë/vetëpërmbytur/qartë.
 Nuk ka "një mënyrë të vetme" të sjelljes.
24. Mbani mend të mos supozoni se i mbijetuari/dëshmitari do të jetë:
 - i turpëruar/i frikësuar të flasë; ose
 - i brishtë/i traumatizuar/i diskredituar/i kujdesshëm ndaj njerëzve; ose
 - më i shqetësuar lidhur me dhunën seksuale (në krahasim me aspekte të tjera të përvojës së vet); ose
 - i dëmtuar fizikisht.

SHTOJCA

3

Përfundimi i intervistës

25. Shënoni informata të mjaftueshme në lidhje me të mbijetuarin/dëshmitarin për t'ju mundësuar që t'i kontaktoni nëse kërkohen informata të mëtejshme, dhe jepuni atyre informata të mjaftueshme për t'u mundësuar t'ju kontaktojnë ju. Caktojeni metodën e preferuar të kontaktit **(shih Shtojcën 4)**.
26. Përsëritjani të mbijetuarit/dëshmitarit shqetësimet e tyre dhe informatat që ata kanë dhënë, dhe adresoni çdo çështje që ata kanë ngritur (p.sh. shqetësimet për sigurinë, aranzhimet e ardhshme për kontakt dhe referimet). Njiheni pjesëmarrjen e të mbijetuarit/dëshmitarit në intervistë.
27. Pyetni të mbijetuarin/dëshmitarin përsëri nëse e japin pëlqimin e informuar për intervistën (për të mundësuar që ta ndryshojnë mendjen ose ta tërheqin pëlqimin po deshën).
28. Falënderoni të mbijetuarin/dëshmitarin që ka folur me ju.
29. Në qoftë se i mbijetuari/dëshmitari duket i shqetësuar si pasojë e intervistës, përpiquni ta ktheni në të tashmen dhe në një gjendje pozitive të mendjes.
30. Mos harroni të përdorni gjeste kulturalisht të përshtatshme (p.sh. shtrëngim të duarve, etj.), kur të ndaheni.

Shtojca 4

Shablioni për të Dhënat Personale të Mbledhura nga të Mbijetuarit/ Dëshmitarët

Kjo është një listë e informatave bazë që profesionistët duhet t'i mbledhin nga një i mbijetuar/dëshmitar kur kryejnë një intervistë:

1. Kodi (ky do të jetë sistemi i kodimit i përdorur nga profesionisti dhe ekipi i vet për qëllime të sigurisë për ta përputhur këtë fletë të të dhënave personale me atë të deklaratës faktike të të mbijetuarit/dëshmitarit).
2. Emri i të mbijetuarit/dëshmitarit (i pari dhe i fundit, dhe çfarëdo emri i mëparshëm ose alternativ me të cilin njihet i mbijetuari/dëshmitari).
3. Gjinia e të mbijetuarit/dëshmitarit.
4. Data e lindjes së të mbijetuarit/dëshmitarit.
5. Vendi i lindjes së të mbijetuarit/dëshmitarit.
6. Emri i babait të të mbijetuarit/dëshmitarit.
7. Emri i nënës së të mbijetuarit/dëshmitarit.
8. Gjuhët që flet i mbijetuari/dëshmitari (përfshirë gjuhën e preferuar të të mbijetuarit/dëshmitarit).
9. Gjuha e intervistës.
10. Qëndrimi/adresa aktuale e të mbijetuarit/dëshmitarit.
11. Qëndrimi/adresa e përhershme e të mbijetuarit/dëshmitarit.
12. Numri(-at) i telefonit/email(-at) i të mbijetuarit/dëshmitarit.
13. Profesioni/puna e të mbijetuarit/dëshmitarit - aktuale ose e mëparshme.
14. Statusi familjar (emrat, mosha dhe vendi, nëse dihen, për cilindo nga anëtarët e përmendur të familjes).
15. Nacionaliteti i të mbijetuarit/dëshmitarit.
16. Religjioni i të mbijetuarit/dëshmitarit (nëse është relevant dhe i përshtatshëm në kontekst).
17. Përkatësia etnike/origjina fisnore e të mbijetuarit/dëshmitarit (nëse është relevante dhe e përshtatshme në kontekst).
18. Data, vendi dhe koha e intervistës.
19. Personat e pranishëm gjatë intervistës dhe pozitat/rolet.

SHTOJCA
4

20. Dëshmitë shtesë të ofruara nga i mbijetuari/dëshmitari në kontekst të intervistës (p.sh. fotografitë, diagramet, hartat, videot, raportet mjekësore, dokumentet e tjera, etj.) dhe kodimi i të njëjtave.
21. Informata lidhur me atë nëse i mbijetuari/dëshmitari pajtohet që të kontaktohet përsëri.
22. Informata lidhur me atë nëse i mbijetuari/dëshmitari kërkon mbështetje psikologjike.
23. Informata lidhur me atë nëse i mbijetuari/dëshmitari pajtohet që të shkëmbehet dëshmia e vet me autoritetet gjyqësore kombëtare (specifikoni cilat).
24. Informata lidhur me atë nëse i mbijetuari/dëshmitari pajtohet që të shkëmbehet dëshmia e vet me autoritetet gjyqësore ndërkombëtare (specifikoni cilat).
25. Nënshkrimi i të mbijetuarit/dëshmitarit pas leximit (nëse profesionisti ka vendosur që t'i ketë deklaratat të nënshkruara).

Shtojca 5

Referimi i të mbijetuarit të dhunës seksuale për ndihmë

Para fillimit të çfarëdo procesi të dokumentimit, profesionistët duhet të përpiqen që të identifikojnë mundësitë për referimin e të mbijetuarit/dëshmitarit për ndihmë dhe mbështetje, dhe duhet të vendosin procedura për vetë procesin e referimit. Të gjithë të mbijetuarit dhe dëshmitarët kanë të drejtë të dinë para intervistimit se çfarë shërbimesh shëndetësore, psikologjike, ligjore dhe sociale janë në dispozicion të tyre.

Profesionistët duhet të bëjnë përpjekje të arsyeshme për të vlerësuar nëse shërbimet tek të cilat ata i referojnë të mbijetuarit janë të përshtatshme dhe të qasshme. Kjo është veçanërisht e vërtetë për referimin e fëmijëve, nevojat afatgjata të të cilëve duhet të plotësohen për të garantuar sigurinë e tyre fizike dhe emocionale.

Profesionistët duhet të theksojnë se aftësia e një të mbijetuari/dëshmitari për të pasur qasje në shërbime të referuara dhe të ndihmës përcaktohet sipas gjinisë - viktimat meshkuj dhe femra trajtohen ndryshe kur kërkojnë ndihmë.

Llojet e ndihmës që mund të jenë në dispozicion për të mbijetuarit/dëshmitarët janë përcaktuar më poshtë.

Ndihma mjekësore	Ndihma psiko-sociale
Spitalet, qendrat shëndetësore dhe klinikat me objektet e duhura për të trajtuar dhe për të ndihmuar të mbijetuarit/dëshmitarët e dhunimit. Objektet duhet të ofrojnë minimalisht: • trajtim dhe referim për komplikime të rrezikshme për jetën; • trajtim ose trajtim preventiv për infeksionet seksualisht të transmetueshme; • kontracepsion emergjent; • kujdes ndaj plagëve; • këshillim mbështetës; dhe • referim për mbështetje sociale dhe shërbime të këshillimit psiko-social.	Shërbimet e këshillimit, grupet mbështetëse të viktimave, organizatat me aftësi të menaxhimit të rasteve, dhe qendrat e komunitetit që mund të ofrojnë: • mbështetje konfidenciale emocionale dhe këshillim të drejtpërdrejtë; • ndërmjetësim familjar dhe këshillim; • riintegrim dhe ndihma për jetesë; dhe/ose • aftësi trajnimi dhe programe për krijimin e të ardhurave.
Ndihma juridike	Ndihma për mbrojtje
Klinikat ligjore, grupet për përkrahjen e viktimave, programet që ofrojnë: • arsimim ligjor për të drejtat e të mbijetuarit/dëshmitarit në bazë të ligjit; • këshilla konfidenciale lidhur me të drejtat ligjore dhe mundësitë; dhe/ose • përfaqësim ligjor për të mbijetuarit/dëshmitarët.	Organizatat, grupet për mbështetje të viktimave, qendrat që ofrojnë: • strehimore të sigurta; • ndihmë për zhvendosje dhe transport; dhe/ose • programe për mbrojtjen e dëshmitarëve.

Shtojca 6

Prova fizike: Parimet e Zinxhirit të Kujdestarisë

1. Kur profesionistët janë në terren, ata mund të hasin një gjësend që u sugjeron se ka ndodhur një akt i dhunës seksuale, ose që mund të ofrojë një lidhje mes krimit dhe viktimës së tij ose autorit të tij. Për shembull, në vendin e krimit ata mund të gjejnë një pjesë të veshmbathjeve të gjakosura ose ndotura; ose mund t'u jepet një armë që i mbijetuari/dëshmitari u thotë se është përdorur për ta kryer një dhunim; ose mund të bëjnë një regjistrim zëri të një oficeri të ushtrisë që deklaron se ai/ajo kishte urdhëruar dhunimin për t'u kryer si pjesë e një fushate ushtarake.
2. Secila nga këto gjësende mund të jetë “provë fizike” se krimi i dhunës seksuale ka ndodhur. Si rregull i përgjithshëm, një profesionist nuk duhet të mbledhë asnjë gjësend të provave fizike, përveç nëse është trajnuar si hetues ose si profesionist shëndetësor për mbledhjen e duhur të provave mjeko-ligjore. Nëse profesionistët mbledhin prova fizike pa pasur trajnimin e duhur, ata mund ta dëmtojnë rëndë një të mbijetuar dhe mund t'i dëmtojnë provat, duke i bërë ato të papërdorshme. Me këtë parasysh, në disa rrethana shumë të kufizuara, nëse është e sigurt të bëhet kjo dhe është i vetmi opsion i zbatueshëm, mbledhja e provave fizike mund të jetë e përshtatshme. Vendimi për të mbledhur prova fizike duhet të merret me seriozitet dhe kujdes, dhe të shqyrtohet me shumë kujdes.
3. Para se të merret parasysh grumbullimi i një gjësendi të provave fizike, profesionistët duhet para së gjithash: të marrin shënime për sendin(-et) që kanë gjetur; ta skicojnë vendin e ngjarjes; ta fotografojnë sendin dhe vendin e ngjarjes; dhe, nëse është e mundshme, të bëjnë video incizime të sendit dhe të vendit të ngjarjes **[referohuni shtojcave të tjera]**.
4. Një nga arsyet kryesore që profesionistët duhet të bëjnë një regjistrim të tillë është për shkak se metodologjia që kanë përdorur më vonë mund t'i nënshtrohet vlerësimit të pavarur - në veçanti për të vlerësuar nëse veprimet e tyre i kanë ndryshuar provat. Ata duhet të kryejnë intervista edhe me ndonjë dëshmitar në afërsi të vendit të ngjarjes dhe të ndjekin pistat te dëshmitarët e tjerë të krimit **[referohuni shtojcave të tjera]**. Këto prova të tjera - nëse mbledhen si duhet - mund të jenë shumë të fuqishme dhe mund të largojnë nevojën për prova fizike.
5. Është shumë e rëndësishme të mbahet mend se edhe pse provat fizike mund të duken si provat “më të mira” të një krimi, kjo nuk domosdoshmërisht e vërtetë. Provat fizike pa dëshminë e të mbijetuarit/dëshmitarit që përshkruan origjinën, pronësinë dhe përdorimin e gjësendit, ose ngjarjet që çuan në mbledhjen e gjësendit, nuk do të jenë shumë të dobishme nga pikëpamja e provave. Ndërsa dëshmitë e të mbijetuarit/dëshmitarit mund të zëvendësojnë dëshmitë fizike, e kundërta nuk vlen: provat fizike nuk mundën, në shumicën e rasteve, të zëvendësojnë dëshminë e të mbijetuarit/dëshmitarit.
6. Gjithashtu, nëse profesionistët nuk janë hetues të trajnuar ose profesionistë shëndetësorë, ata mund të duan t'i shmangen vënies së vetvetes në pozicionin ku mund të thirren si dëshmitarë për të shpjeguar se si erdhën deri te gjësendi i provave fizike.
7. Në rrethana shumë të jashtëzakonshme, ku profesionistët vendosin të mbledhin prova fizike, duhet të ndiqen parimet e “Zinxhirit të kujdestarisë” të përcaktuara në këtë Shtojcë.

SHTOJCA 6

8. Megjithatë, profesionistët duhet të kenë parasysh se mbledhja e provës fizike duhet në çdo kohë të shoqërohet me mbledhjen e informatave që vërtetojnë autenticitetin e saj dhe/ose me dëshmi shpjeguese, në mënyrë që ajo të jetë e dobishme. “Zinxhiri i kujdestarisë” është një mënyrë për të treguar prej nga ka ardhur gjësendi. Ai është gjithashtu një mënyrë për të treguar se gjësendi nuk është prekur brenda periudhës së ndërmjetme prej mbledhjes nga ana e profesionistit dhe përdorimit të tij si dëshmi e një krimi të dhunës seksuale. “Zinxhiri i kujdestarisë” është shumë i rëndësishëm, sepse pa të një gjykatë ose tribunal mund të refuzojë ta marrë në konsideratë gjësendin si provë në ndjekjen penale të krimit të dhunës seksuale, ose mund të vendosë se gjësendi nuk është provë shumë e mirë për një krim. Është çështje e besueshmërisë - gjetësi i faktit duhet të jetë i bindur se mund të mbështetet në autenticitetin e një prove, se ajo nuk ka është e mbjellë aty, e prekur ose pa dashje e prishur. Procedura e “Zinxhirit të kujdestarisë” duhet t’u mundësojë profesionistëve që ta bëjnë këtë - në atë mënyrë provave mund t’u jepet pesha që u takon.

Parimet

9. Për të ruajtur “Zinxhirin e kujdestarisë” të një gjësendi, profesionistët duhet të shënojnë:
 - A. si është mbledhur gjësendi; dhe
 - B. nëse (dhe si) është transferuar posedimi i gjësendit ndërmjet individëve dhe/ose organizatave të ndryshme.

Profesionistët gjithashtu duhet të jenë të vetëdijshëm për kriteret ligjore në juridiksionin përkatës që kanë të bëjnë me “Zinxhirin e kujdestarisë”.

A. Si është mbledhur gjësendi?

Edhe pse metodat e mbledhjes do të ndryshojnë në bazë të gjësendit në fjalë (p.sh. lëngjet trupore mbledhen dhe pakëtohen ndryshe nga një pjesë e veshmbathjes ose dokument), parimi i përgjithshëm është se çdo send duhet të etiketohet të paktën me informatat e mëposhtme:

1. një identifikues i rastit - një numër i caktuar për një rast të veçantë i cili mund të lidhë të gjitha informatat që kanë të bëjnë me këtë rast;
2. data e mbledhjes;
3. emri i profesionistit që e ka mbledhur gjësendin dhe emrat e çdo personi tjetër të pranishëm gjatë mbledhjes;
4. vendndodhja e saktë e gjësendit kur është mbledhur; dhe
5. lloji i provës që është mbledhur.

Profesionistët duhet të përfshijnë edhe shënime për atë se çfarë masash janë vendosur për t’u siguruar se gjësendi është mbajtur i sigurt ndërsa ishte në posedimin e tyre (p.sh. është mbajtur në një dollap të mbyllur në të cilin kishte qasje vetëm ekipi i profesionistit).

Profesionistët duhet gjithashtu të mbajnë shënim se sa shpejt pas incidentit të dhunës seksuale është zbuluar prova fizike; në ç’afërsi nga vendi i ndodhjes së incidentit u zbulua prova fizike; dhe si i dinë ata këto fakte.

SHTOJCA
6

Nëse profesionisti nuk i ka mbledhur personalisht provat, ai/ajo duhet të përcaktojë detajet e çfarëdo marrëveshjeje, kushtesh a diskutimi lidhur me përdorimin e provave ndërmjet personit që ka dorëzuar provat fizike dhe profesionistit.

Çdo gjësend i mbledhur nga profesionisti duhet të vendoset në një qese të dëshmime (një qese plastike që mbyllet lehtë do të mjaftojë nëse nuk ka ujë/lagështi në gjësend; nëse uji/lagështia është e pranishme, preferohet një zarf letre pa thartirë). Qesja/zarfi duhet të vulozet dhe vula të nënshkruhet nga personi që e ka mbledhur gjësendin. Kjo qese a ky zarf nuk duhet të hapet në çdo kohë.

Në rastin ideal, gjithë ky informacion duhet të vendoset në një fletë të vetme letre, e cila i bashkëngjitet qeses/zarfit të dëshmime në të cilën është vendosur gjësendi.

Kjo informatë nuk duhet të plotësohet për secilin send në qoftë se burimi, data dhe vendi janë të njëjta, dhe në qoftë se personi që ka bërë mbledhjen është i njëjti. Megjithatë, procesi duhet të përsëritet në qoftë se ndonjëra prej këtyre variablave ndryshon, sidomos burimi i gjësendeve.

B. A është transferuar posedimi i sendit ndërmjet individëve ose organizatave ndonjëherë?

Nëse një gjësend është transferuar ndonjëherë ndërmjet individëve ose organizatave, është e rëndësishme të mbahen shënimet e detajeve të këtij transferimi. Kjo mund të tregohet lehtë në një “regjistër të transferimit”.

Ky regjistër i transferimit duhet të paraqesë, për çdo transferim të çdo gjësendi:

1. një identifikues të rastit - një numër i përcaktuar për një rast të veçantë i cili mund të lidhë të gjitha informatat që kanë të bëjnë me atë rast;
2. llojin e provave të mbledhura;
3. datën e transferimit;
4. arsyen për transferim; dhe
5. nënshkrimet e personit që bën dhe atij që pranon transferimin.

Në rastin ideal, regjistri duhet të përcaktojë kushtet e sigurisë të vërejtura gjatë trajtimit ose ruajtjes së sendit.

Në përgjithësi, është më së miri të bëhet përpjekje që të mbahet në minimum numri i transferimeve të posedimit.

Shtojca 7

Provat dokumentuese: Parimet e Zinxhirit të Kujdestarisë

1. Kur profesionistët janë në terren, mund të hasin dokumente me interes. Për shembull, mund të hasin një dokument në një ndërtesë të braktisur të ushtrisë që përcakton strukturën e komandës në një ekip patrulle të ushtrisë në një kohë të caktuar, ose mund të takojnë një mjek në një kamp refugjatësh që ka në posedim të vet formularin e kontrollit mjekësor për një të mbijetuar të dhunimit, ose mund të takohen me ndonjë zyrtar qeveritar i cili mund t'ua ofrojë një dokument që u ndihmon për të identifikuar autorin. Çdonjëra nga këto gjësende mund të jetë “provë dokumentuese” se ka ndodhur krimi i dhunës seksuale.
2. Në përgjithësi, profesionistët mund t'i mbledhin këto dokumente edhe nëse nuk janë trajnuar si hetues penalë. Si të tilla, udhëzimet që vlejné për “provat dokumentuese” dallojnë nga ato që vlejné për “provat fizike” (**shih Shtojca 6, “Provat fizike: Parimet e Zinxhirit të Kujdestarisë”**). Megjithatë, ekzistojné disa kufizime:
 - Nëse profesionistët nuk janë trajnuar si hetues penalë ata mund të duan t'i shmangen vënies së vetvetes në pozitë ku thirren si dëshmitarë për të shpjeguar se si erdhën deri te dokumenti me interes.
 - Dokumentet origjinale me interes duhet të mblidhen vetëm në rrethana të caktuara. Zakonisht, zgjidhja më e mirë është të merren kopjet e dokumenteve me interes që shoqërohen me prova vërtetuese. Përdorimi i shembujve të përcaktuar më lart:
 - a. Nëse profesionistët mund ta hasin një dokument në një ndërtesë të braktisur të ushtrisë që përcakton strukturën e komandës në një ekip patrulle të ushtrisë në një kohë të caktuar, ata mund të kenë arsye të besojné se ky dokument mund të shkatërrohet nëse lihet në atë ndërtesë. Në këtë rast, profesionistët duhet të synojné të marrin një kopje të dokumentit dhe të marrin prova vërtetuese (p.sh prova që japin hollësi për informatat e dokumentit dhe rrethanat e zbulimit, siç është një deklaratë e dëshmitarëve). Megjithatë, nëse kjo nuk është e mundshme, mund të mblidhet dokumenti origjinal.
 - b. Nëse profesionistët takojné një mjek në një kamp refugjatësh që ka në posedim të vet formularin e kontrollit mjekësor për një viktimë të dhunimit, ata nuk duhet ta mbledhin dokumentin origjinal. Pacienti mund ta kërkojë dokumentin origjinal për qëllime të veta, dhe në çdo rast formularët e kontrollit mjekësor janë prova më pak bindëse për krimet e dhunës seksuale sesa dëshmia e të mbijetuarit/ dëshmitarit. Përqendrimi i profesionistëve duhet të jetë në marrjen e një kopjeje të vërtetuar të dokumentit (nëse merret pëlqimi për ta bërë këtë) dhe kryerjen e intervistave me mjekun, të mbijetuarin dhe çdo dëshmitar tjetër relevant (**shih Shtojcën 3, “Intervistimi: Parimet themelore dhe këshillat kryesore praktike”**).
 - c. Nëse profesionistët takojné ndonjë zyrtar qeveritar i cili mund t'u sigurojë atyre një dokument që ndihmon për ta identifikuar autorin, dhe kanë arsye të besojné se munden në mënyrë të sigurt ta mbledhin, ruajnë dhe mbajnë atë dokument derisa të kërkohet për ndonjë procedurë të ardhshme gjyqësore, dhe kanë arsye të besojné se një version tjetër i këtij dokumenti mund të prodhohet nga zyrtari nëse është e nevojshme, atëherë ata mund ta mbledhin dokumentin origjinal.

SHTOJCA
7

3. Në rrethana ku profesionistët vendosin të mbledhin dokumente (qoftë një dokument origjinal ose një kopje të dokumentit), duhet të ndiqen parimet e “Zinxhirit të Kujdestarisë” të përcaktuara në këtë Shtojcë. “Zinxhiri i Kujdestarisë” është mënyrë për të treguar prej nga ka ardhur dokumenti. Ai është gjithashtu një mënyrë për të treguar se dokumenti nuk është prekur ndërmjet kohës së mbledhjes nga ana e profesionistit dhe kohës kur përdoret si dëshmi e një krimi të dhunës seksuale. “Zinxhiri i Kujdestarisë” është shumë i rëndësishëm sepse pa të një gjykatë a tribunal mund të refuzojë ta marrë parasysh dokumentin si provë në ndjekjen e një krimi të dhunës seksuale, ose mund të vendosë se dokumenti nuk është dëshmi aq e mirë e një krimi. Për ta ruajtur “Zinxhirin e Kujdestarisë” së një dokumenti, profesionistët duhet të regjistrojnë të mëposhtmet.

Parimet

- A. Si është mbledhur dokumenti.
- B. Nëse (dhe si) është transferuar posedimi i dokumentit ndërmjet individëve dhe/ose organizatave të ndryshme.

A. Si është mbledhur dokumenti?

Parimi i përgjithshëm është se dokumentet duhet të etiketohen të paktën me informatat e mëposhtme:

1. një identifikues i rastit - një numër që i atribuohet një rasti të veçantë e që mund t'i lidhë të gjitha informatat që kanë të bëjnë me atë rast;
2. data e mbledhjes;
3. emri i profesionistit që e ka mbledhur dokumentin dhe emri i çdo personi tjetër të pranishëm gjatë mbledhjes;
4. vendndodhja e saktë e dokumentit kur ai ishte mbledhur; dhe
5. lloji i dokumentit që ishte mbledhur.
6. Profesionistët duhet të përfshijnë edhe shënime se çfarë masash janë vendosur për t'u siguruar se dokumenti është mbajtur i sigurt ndërsa ishte në posedim të tyre (p.sh. ishte mbajtur në një sirtar të mbyllur në të cilin kishte qasje vetëm ekipi i profesionistit).
7. Nëse profesionistët nuk e kanë mbledhur dokumentin vetë, duhet të përcaktojnë detajet e çfarëdo marrëveshjeje, kushteve a diskutimi për përdorimin e dokumentit ndërmjet personit që e ka dorëzuar dokumentin dhe vetë atyre.
8. Çdo dokument i mbledhur nga profesionisti duhet të vendoset (me kujdes) në një qese të dëshmime (një qese plastike që mbyllet lehtë do të mjaftojë nëse nuk ka ujë/lagështi në dokument; nëse uji/ lagështia është e pranishme, preferohet një zarf letre pa thartirë). Qesja/zarfi duhet të mbyllet dhe mbyllja të nënshkruhet nga personi që e ka mbledhur dokumentin. Kjo qese/zarf nuk duhet të hapet asnjëherë.
9. Në rastin ideal, gjithë ky informacion duhet të paraqitet në një fletë të vetme letre, e cila i bashkëngjitet qeses/zarfit të dëshmime ku është vendosur gjësendi.

Kjo informatë nuk duhet të plotësohet për gjithsecilin dokument në qoftë se burimi, data, vendi dhe emri i personit që ka bërë mbledhjen janë të njëjtë. Megjithatë, procesi duhet të përsëritet në qoftë se ndonjëra prej këtyre variablave ndryshon, sidomos burimi i dokumenteve.

SHTOJCA 7

B.A është transferuar posedimi i dokumentit ndërmjet individëve dhe/ose organizatave të ndryshme?

Nëse ndonjë dokument është transferuar ndonjëherë ndërmjet individëve ose organizatave, është e rëndësishme që të mbahen shënime për hollësitë e këtij transferimi. Kjo mund të tregohet lehtë në një "regjistër të transferimit".

Ky regjistër i transferimit duhet të përcaktojë për secilin transferim të secilit dokument:

1. një identifikues të rastit - një numër që i atribuohet një rasti të veçantë e që mund t'i lidhë të gjitha informatat që kanë të bëjnë me atë rast;
2. llojin e dokumentit të mbledhur;
3. datën e transferimit;
4. arsyen për transferim; dhe
5. nënshkrimet e personit që bën dhe atij që pranon transferimin.
6. Në rastin ideal, regjistri duhet të përcaktojë kushtet e sigurisë gjatë trajtimit ose ruajtjes së dokumentit.

Në përgjithësi, është mirë të bëhet përpjekje që numri i transferimeve për ruajtje të mbahet sa më i ulët që të jetë e mundshme.

Shtojca 8

Udhëzime për fotografim, video-incizim dhe skicim të vendit të krimit, prova materiale dhe lëndime fizike

Kur të jeni në terren, mund të hasni në skena që mund të duken si vendi ku ka ndodhur një krim i dhunës seksuale (p.sh. një dhomë me me njolla të gjakut në dysHEME që përmban dyshekë të ndotur), ndonjë gjësend që ju sugjeron se ka ndodhur një akt i dhunës seksuale (p.sh. ndonjë armë për të cilën një dëshmitar ju thotë se është përdorur për të kryer dhunimin) ose ndonjë viktimë, tek e cila janë të dukshme lëndimet nga dhuna seksuale (p.sh. një grua me mavijosje dhe gërvishtje në shpinë që ju ka njoftuar se këto lëndime rezultuan nga akti i dhunës seksuale).

Së bashku me informatat që mblidhni nga të mbijetuarit/ dëshmitarët nëpërmjet intervistës, është e rëndësishme që këto informata të fotografohen, skicohen dhe (kur është e mundshme) të incizohen. Kjo informatë - nëse mblidhet si duhet - mund të jetë dëshmi shumë e fuqishme në çdo procedurë të ardhme të drejtësisë.

Në rast të provave fizike në veçanti, është shumë më mirë të fotografohen, incizohen ose skicohen provat sesa të mblidhen. Në përgjithësi, nuk duhet të mblidhni asnjë provë fizike përveç nëse ka rrethana të jashtëzakonshme dhe e keni kryer trajnimin përkatës (**shih Shtojcën 6, "Provat fizike: Parimet e Zinxhirit të Kujdestarisë"**) dhe keni aftësi për t'i transportuar dhe për t'i siguruar ato prova.

Në rastin e lëndimeve fizike, në përgjithësi është e këshillueshme që kontrolluesit e trajnuar mjekësorë t'i fotografojnë këto lëndime. Megjithatë, aktorë të tjerë (nëse ndiqen udhëzimet e përcaktuara më poshtë) mund të fotografojnë lëndimet themelore që nuk ndodhen në zonat intime të trupit, me lejen e palës së dëmtuar.

Këto udhëzime vlejné në përgjithësi për këdo që vendos të fotografojë, incizojë ose skicojë një skenë krimi, një pjesë të provave fizike ose një lëndim fizik të viktimës. Megjithatë, aktorë të caktuar mund të mos kenë mandat që të fotografojnë, të incizojnë apo të krijojnë skica, kështu që është e rëndësishme që ta bashkërendoni qasjen tuaj me aktorë të tjerë të fushës për të siguruar shkëmbimin elementar të informatave dhe për të shmangur dyfishimin e përpjekjeve. E rëndësishmja është ajo që është e përcaktuar në mandatin tuaj dhe në politikën e organizatës suaj në lidhje me situatat që mund të kushtëzojnë të veproni përkohësisht jashtë këtij mandati.

Mos harroni se në situata të rrezikut, përparësia kryesore është siguria e të mbijetuarve/ dëshmitarëve dhe komunitetit të tyre; nëse nuk mund të bëni fotografi/video që i plotëson të gjitha këto sugjerime, kjo nuk do të thotë se fotografia/videoja nuk do të pranohet si provë.

Fotografimi dhe incizimi i skenave të krimit, i provave materiale dhe i lëndimeve fizike

Fotografitë mund të jetë dëshmi shumë e dobishme në çdo procedurë të ardhme të drejtësisë nëse mund të dëshmohet "autenticiteti" i këtyre fotografive. "Autenticiteti" do të thotë se fotografia ose çdo provë tjetër mund të dëshmohet se është e mirëfilltë. Nuk është gjithmonë e lehtë të siguroheni se keni informata të mjaftueshme që dëshmojnë autenticitetin dhe ka hapa që mund të merren për t'ua reduktuar mundësitë të tjerëve që ta kontestojnë autenticitetin e provave.

Para hetimit:

1. Mësoni si të përdorni aparatit tuaj dhe pajisjet e tjera fotografike. Në veçanti, mësoni si t'i rregulloni datën dhe kohën e aparatit tuaj dhe si t'i balanconi ngjyrën dhe dritën. Nëse punoni në shumë zona kohore, ju duhet ta vini aparatit në Zonën Kohore të Greenwich-it.
2. Me anë të trajnimit, referojuni udhëzimit ekzistues.

Nëse vendoni të fotografoni:

3. Nëse ndonjë individ është i përfshirë në fotografim, merrni pëlqimin e tij/saj të informuar për të fotografuar.
 - Kjo mund të përfshijë kërkimin e autorizimit për të fotografuar nga: një komunitet që ka kontroll mbi vendin e krimit; një i mbijetuar/dëshmitar që ka në posedim një pjesë të provave fizike; ose një viktimë që ka pësuar lëndime fizike.
 - Kini konsideratë ndaj komoditetit dhe privatësisë së individit. Fotografimi mund të konsiderohet sjellje e papërshtatshme në disa kultura. Kjo është veçanërisht e rëndësishme kur fotografohen lëndimet fizike.
 - Njoftoni individët e përfshirë për shfrytëzimin e synuar të fotografive. Në veçanti, diskutoni çështjen e anonimitetit: për të qenë provë e pranueshme në çfarëdo procedure të ardhshme të drejtësisë, asnjë individ i fotografuar (p.sh. ndonjë viktimë e dhunës seksuale) në përgjithësi nuk do të jetë në gjendje të mbetet anonim.
 - Nëse individët e përfshirë nuk pajtohen, mos fotografoni. Shpjegojuani individëve të përfshirë pasojat e mosbërjes së fotografive.
 - Në qoftë se fotografitë përfshijnë mbetjet njerëzore në çfarëdo mënyre, është e rëndësishme që ato dhe çdo praktikë kulturore e lidhur me to të trajtohen me respekt.
 - Pasi të jenë bërë fotografitë, lidhni identitetin e individit me fotografitë (p.sh. sigurohuni që çdo fotografi të përmbajë një identifikues rasti ose, përndryshe, shtypni ose shkruani identifikuesin e rastit në një fletë letre dhe fotografoni këtë fletë në fillim dhe në fund të rolit të filmit ose në kartën e memories - vëreni se ky identifikues i rastit nuk duhet të përfshijë detaje që zbulojnë emrin dhe adresën e individit).
4. Fotografoni menjëherë.
 - Nëse jeni duke e fotografuar një vend të krimit ose një pjesë të provës fizike, kujdesuni që mos ta prekni atë para se ta fotografoni.
 - Nëse jeni duke fotografuar një lëndim fizik dhe nëse dhuna seksuale ka ndodhur rishtazi, fotografitë duhet të bëhen sa më parë. Megjithatë, duhet të shqyrtoni nëse do të bëni fotografi të mëvonshme të lëndimeve, pasi për t'u shfaqur disa mavijosje duhet të kalojnë disa orë pas traumës.
5. Bëni fotografi nga kënde të ndryshme dhe përdorni shkallëzime.
 - Për vende të krimit dhe prova fizike:
 - i. Së pari, fotografoni gjithë vendin e ngjarjes, duke përdorur një gjësend të përgjithshëm për shkallëzim (p.sh. një gazetë).

SHTOJCA
8

- ii. Bëni fotografi me shtrirje të mesme ose kontekstuale të secilit gjësend veç e veç për të treguar vendndodhjen e tij në vendin e ngjarjes.
- iii. Bëni fotografi nga afër të të gjitha gjësendeve të rëndësishme që synojnë të kapin kontekstin e krimit të dhunës seksuale (p.sh. veshmbathje, njolla të gjakut, ose instrumente të përdorura për të kryer dhunën seksuale).
- Për lëndime fizike:
 - i. Përdorni një metodë konsistente për bërjen e fotografive: p.sh. bëni të gjitha fotografitë nga e majta në të djathtë dhe nga lart poshtë viktimës për konsistencë.
 - ii. Ruani privatësinë dhe modestinë e viktimës, ndërsa jeni duke bërë fotografi.
 - iii. Bëni fotografinë e parë të fytyrës së viktimës për qëllime të identifikimit. Kjo nuk është e nevojshme nëse personi i fotografuar identifikohet qartë në secilën foto.
 - iv. Bëni të paktën dy fotografi të çdo lëndimi nga kënde të ndryshme. Një fotografi e plagës nga një kënd prej 90 shkallëve duhet të bëhet gjithmonë.
 - v. Bëni fotografi nga afër të çdo lëndimi apo plaje dhe përdorni një shkallëzim për të mundësuar matjen e duhur të plagëve e marra.
 - vi. Bëni fotografi të shtrirjes së mesme të çdo lëndimi veç e veç për të treguar qartë se cila pjesë e trupit është lënduar.
 - vii. Kur bëni fotografi të gjatësisë së plotë të viktimës për të treguar vëllimin e lëndimeve, mendoni për veshjen ose mbulimin e viktimës në mënyrë të përshtatshme.
- 6. Mbani mend se vetëm fotografitë e qarta dhe të sakta do të jenë të pranueshme në çfarëdo procedure të ardhshme ligjore.
 - Nëse është e mundshme, fotografitë duhet të bëhen në dritën e diellit ose me ndriçim të prapavijës për të shmangur mbiekspozimin.
 - Prapavija e fotografisë duhet të jetë sa më neutrale: duhet të shmangen prapavijat me ngjyra ose të ngarkuara, pasi mund ta ndryshojnë saktësinë e fotografive.
 - Kamera digjitale duhet të ketë kapacitet të madhësisë së fotos prej minimum 4 megapixel ose më shumë. Fotografimi me telefona smart nuk rekomandohet, përveç nëse nuk ka alternativë tjetër.
 - Ku është e mundshme, përfshini një shirit të ngjyrave në fotografi për të siguruar riprodhim të saktë të ngjyrave.
 - Fotografitë dhe videot janë rrallë vetautentike - me fjalë të tjera, pa të mbijetuar/dëshmitar dhe dëshmi tjetër për të shpjeguar se çka ka në fotografi/video dhe për të ofruar kontekstin e asaj që po shihet, fotografia/videoja rrezikon të jetë me vlerë të ulët dëshmuese.
- 7. Vini datën në fotografi.
 - Përdorni funksionin për datë dhe kohë në aparat, ose, nëse në nuk është në dispozicion, bëni një fotografi në fillim të rolit të filmit ose të kartës së memories me gazetën e asaj dite. Nëse punoni nëpër zona kohore të shumta, duhet ta rregulloni kohën e aparatit në Zonën Kohore Greenwich-it.

- Duke e bërë këtë, do t'ia rrisni vlerën dëshmuese fotografisë dhe do të ndihmoni që të vërtetohen provat.
8. Mbani “Zinxhirin e kujdestarisë”.
- Shih **Shtojcën 6, “Provat fizike: Parimet e Zinxhirit të kujdestarisë”**.
 - Duhet të jeni në gjendje të dëshmoni autenticitetin e fotografive si origjinale të pandryshuara. Nëse ato ndryshohen - p.sh. rrotullohen nga portret në peizazh - dokumentoni këtë dhe të jini në gjendje të shpjegoni pse.
 - Të gjitha fotografitë duhet të etiketohen qartë dhe “Zinxhiri i kujdestarisë” duhet të mbahet.
 - Të gjitha fotografitë dhe video incizimet duhet të përfshihen në katalog në kuadër të një sistemi të vendosur të numërimit, dhe ai sistem i numërimit duhet të lidhet me provat e tjera vërtetuese në lidhje me këtë fotografi/video të veçantë (p.sh dëshminë e të mbijetuarit/dëshmitarit).
 - Sigurohuni që të shënoni të gjitha informatat lidhur me fotografinë/videon - kush e ka bërë, kur, ku, pse dhe si, kush e ka ofruar informatën që e çoi fotografën/incizuesin që ta regjistronte këtë dhe kush tjetër ishte i pranishëm.
 - Për fotografitë e bëra me film, shënoni numrin serik të prodhimit të rolit të filmit dhe numrin fillestar të gjësëdit për secilën pozë në rol në lidhje me çdo fotografi të kapur.
 - Për aparatet digjitale, përdorni një solucion teknik që e brendon ose i lë “shenja ujore” (një kod identifikimi ose logo) fotografive në kohën e kapjes dhe mund të përdoret për t'i vërtetuar fotografitë më pas. Çdo dosje e fotografive digjitale zakonisht do të përfshijë meta-të dhëna që mbajnë një sasi të madhe të informatave (p.sh. data dhe koha e bërjes, data dhe koha e ndryshimit, llojin e aparatit, ekspozimin dhe gjatësinë fokale).
 - Në mënyrë që një fotografi të përdoret si provë, ajo duhet të jetë origjinale. Asgjë nuk duhet të fshihet nga imazhi i mirëfilltë i fotografisë dhe asgjë nuk duhet të shtohet në imazhin original. Nëse keni vetëm një kopje të një fotografie, duhet të jeni në gjendje të tregoni se ajo është kopje e mirëfilltë, e pandryshuar e origjinalit.
 - Kur është e mundshme, kur incizoni një video, përpikuni të mos e ndalni dhe rinisni shumë herë, për ta mbrojtur ndaj sugjerimit se diçka është hequr nga incizimi.
9. Ruani dhe mbani fotografitë në një mënyrë të sigurt.
- Negativët e filmit duhet të mbahen larg nga të nxehtit dhe drita, sepse ato mund t'i shkatërrojnë filmat.
 - Fotografitë e shtypura, qoftë në film ose digjitale, duhet të jenë të lidhura me një shënim ku thuhet se sa fotografi e përbëjnë një set të plotë.
 - Për fotografinë digjitale, transferoni përmbajtjen e kartës flash në një kompjuter, digjni një CD WORM (Shkruani Njëherë, Lexoni Shumë Herë) ose ruani imazhet në një çelës të memories të mbrojtur me fjalëkalim. Bëni dy kopje.
 - Mbani rolin e filmit, fotografitë e shtypura, CD-të dhe kartat flash në një sirtar të mbyllur me qasje të kufizuar dhe mbani shënim të qasjes së lejuar (duhet të regjistrohet emri i personit, data, koha dhe qëllimi i qasjes).

SHTOJCA
8

- Planifikoni ku do të ruhen provat dhe kush do të ketë kontroll mbi to. Në rastin ideal, përdorni një vend qendror të ruajtjes që mbikëqyret nga një kujdestar i provave, edhe nëse organizata juaj mban “pronësinë” e fotografive.
 - Kini kujdes kur të kaloni nëpër pikat e kontrollit, sepse mund t’ju kërkohet të tregoni çfarëdo fotografie (të shtypur dhe digjitale) ose negativë që mund të mbani me vete.
 - Përsëri, të gjitha fotografitë dhe video incizimet duhet të mbahen në katalog brenda një sistemi të përcaktuar të numërimit, dhe ai sistem i numërimit duhet të lidhet me provat e tjera vërtetuese në lidhje me këtë fotografi/video të veçantë (p.sh. dëshmia e të mbijetuarit/dëshmitarit).
10. Kur bëhen video incizimet:
- Përpiquni të shmangni narracionin nëse është e mundshme; në vend të tij, plotësoni videon e provave me dëshmi nga të mbijetuarit/dëshmitarët. Me fjalë të tjera, kur filmoni ngjarje që ndodhin live, bëjeni këtë në mënyrë të heshtur siç ndodhin ato, pa narracion. Pastaj kryeni intervistat me dëshmitarë okularë të cilët janë të vetëdijshëm për atë që ka ndodhur ashtu si paraqitet në video incizim, dhe sigurohuni që të ketë një metodë të lidhjes së deklaratës(-ave) të të mbijetuarit/dëshmitarit me video incizimin. Së bashku, video incizimi dhe deklaratat e të mbijetuarit/dëshmitarëve janë prova.
 - Sigurohuni që të shkruani të gjitha informatat se kush po filmon, kush tjetër ishte i pranishëm, datën, kohën dhe vendin e regjistrimit, dhe shënoni të gjithë ata që kanë kujdestarinë e filmit që nga momenti i dorëzimit e tutje (**shih Shtojcën 6, “Provat fizike: Parimet e Zinxhirit të Kujdestarisë”**). Gjithashtu shënoni çdo kopje të bërë të videos dhe kush e ka bërë dhe mbajtur kopjen.
 - Vini re se prova anonime është e dobishme vetëm për pista.
 - Deri në masën e mundshme, përpiquni që mos të i ndalni dhe rifilloni xhirimet shumë shpesh kur xhironi të njëjtën ngjarje ose vendndodhje. Kjo do të ndihmojë që të shmangni akuzat se e keni prerë ndonjë pjesë të videos.
 - Sa më shumë që përmbajtja e videos të tregojë vendndodhjen, kohën e ditës, datën, mjedisin në nivel makro dhe detajet në nivel mikro, aq më të mëdha janë gjasat që ajo do të shërbejë si provë e vlefshme. Dëshmia vërtetuese e të mbijetuarit/dëshmitarit mund të shërbejë për ta përforcuar dëshminë e videos.
 - Shmangni dramatizimin - filmi sikur të mos ishte aty, sikur të ishte një kamerë e pranishme, por jo dikush që po përpiqet të dërgojë ndonjë porosi të veçantë. Tregoni sa më shumë që mundeni nga rrëfimi i plotë; prova është më e besueshme nëse nuk është shumë precize, pasi këto ngjarje janë shumë rrallë precize.
 - Kur të filmoni një akt të dhunshëm në zhvillim, jepini prioritet sigurisë tuaj në vend se provave. Nëse keni vendosur se është mjaft sigurt për të filmuar, përpiquni sa më shumë që të filmoni një sipërfaqe të madhe dhe pastaj përqendrohuni në një zonë të detajuar pa e ndalur dhe rifilluar filmimin.
 - Kur filmoni një viktimë (të vdekur) ose skenë tjetër krimi, filmi 360 gradë përreth, nga larg dhe nga afër, dhe rreth trupit, ndërsa vazhdimisht xhironi po qe e mundshme, duke u afruar vazhdimisht më afër trupit, duke iu sjellë rrotull, dhe në fund duke u fokusuar në çfarëdo prove identifikuese dhe plagë.
 - Është gjithmonë ide e mirë që të filmohet me datë dhe kohë që tregohet në ekran; por kini parasysh se kjo mund të prishet, prandaj sigurohuni që ta keni datën dhe kohën të caktuar me saktësi.

Skicimet e vendeve të krimit, të provave materiale dhe lëndimeve fizike

Skica mund të ofrojë alternativë të dobishme ose mbështetje të një fotografie pasi edhe ajo është shënim i përhershëm i raportit mes madhësisë dhe distancës së vendit të ngjarjes dhe të provave fizike brenda saj. Edhe pse skica mundet në fund të fundit të mos përdoret si një formë kryesore e provave, ajo do t'ju ndihmojë për rifreskimin e kujtesës.

Mund të zgjidhni të hartoni një skicë për të sqaruar informacionin e pranishëm në çdo fotografi që keni bërë (duke përfshirë pozicionin e aparatit dhe të fotografit, etj).

11. Krijoni skicën tuaj, pasi të jenë bërë fotografitë dhe para se ndonjë gjë të jetë zhvendosur.
12. Skiconi tërë skenën, objektet dhe informatat e përfshira (p.sh. identitetin e personave të përfshirë).
13. Mund të krijoni ose një “skicë të përafërt” (p.sh. të përcaktoni paraqitjen e papërpunuar të vendit të ngjarjes dhe të regjistroni e përmasat e gjëseneve dhe të strukturave, dhe të distancave midis sendeve), ose një “skicë finale/të përfunduar” (p.sh. përpunimi i kryer i një skice të përafërt, zakonisht i prodhuar gjatë ndonjë procedure të ardhshme të drejtësisë).
14. Nëse jeni duke skicuar një vend krimi, mund të bëni ose një skicë të “perspektivës së zogut” (e cila është forma më e zakonshme e skicës, por që nuk mund të paraqesë lartësitë e sendeve), ose të përfshini perspektiva të tjera (p.sh. pamje anësore).
15. Sigurohuni që të përfshini:
 - titullin që shpjegon se çka përfaqëson skica;
 - një legjendë që shpjegon çdo lloj simboli të përdorur në skicë;
 - datën, kohën dhe vendin e skicës (dhe çdo informatë të rëndësishme identifikuese);
 - emrin e personit që e ka vizatuar skicën;
 - treguesin e drejtimit (p.sh. veriu);
 - shkallën e skicës (p.sh. 1:1); dhe
 - tabelën e matjeve (shpjegoni distancat dhe matjet lidhur me skicën - edhe pse duhet të vihet një shënim që të gjitha matjet janë të përafërta).
16. Nëse keni kapacitet, shqyrtoni “hartografinë” e vendit të krimit, që mund të shfrytëzojë:
 - hartografinë bazë (duke përdorur një vijë bazë, p.sh. një gardh për ta matur me saktësi vendin e ngjarjes);
 - hartografinë e koordinatave drejtkëndore (duke përdorur dy linja bazë);
 - trekëndëzimin (duke përdorur dy pika fikse); dhe/ose
 - hartografinë e koordinatave polare/të rrjetit (duke përdorur një pikë fikse ose të njohur për të treguar këndin dhe distancën) incizimin e skenës.

Shqyrtoni edhe përdorimin e GPS dhe të stacioneve totale, të cilat janë sisteme hartografike që mund të bëjnë matje në koordinatat polare dhe pastaj t'i konvertojnë matjet në koordinata

SHTOJCA
8

rrjeti. Kjo më së miri bëhet nga profesionistët. Nëse përdorni GPS, kontrolloni për shkallën e saktësisë (do të ketë një lexim për këtë - disa do të tregohen në shkallë të saktësisë nën një metër). Më së miri është të merret koordinata GPS e një objekti të caktuar të palëvizshëm dhe pastaj të maten fizikisht gjësendet prej atje.

Shembuj të fotografive, skicave dhe hartografive

Skena e krimit jashtë

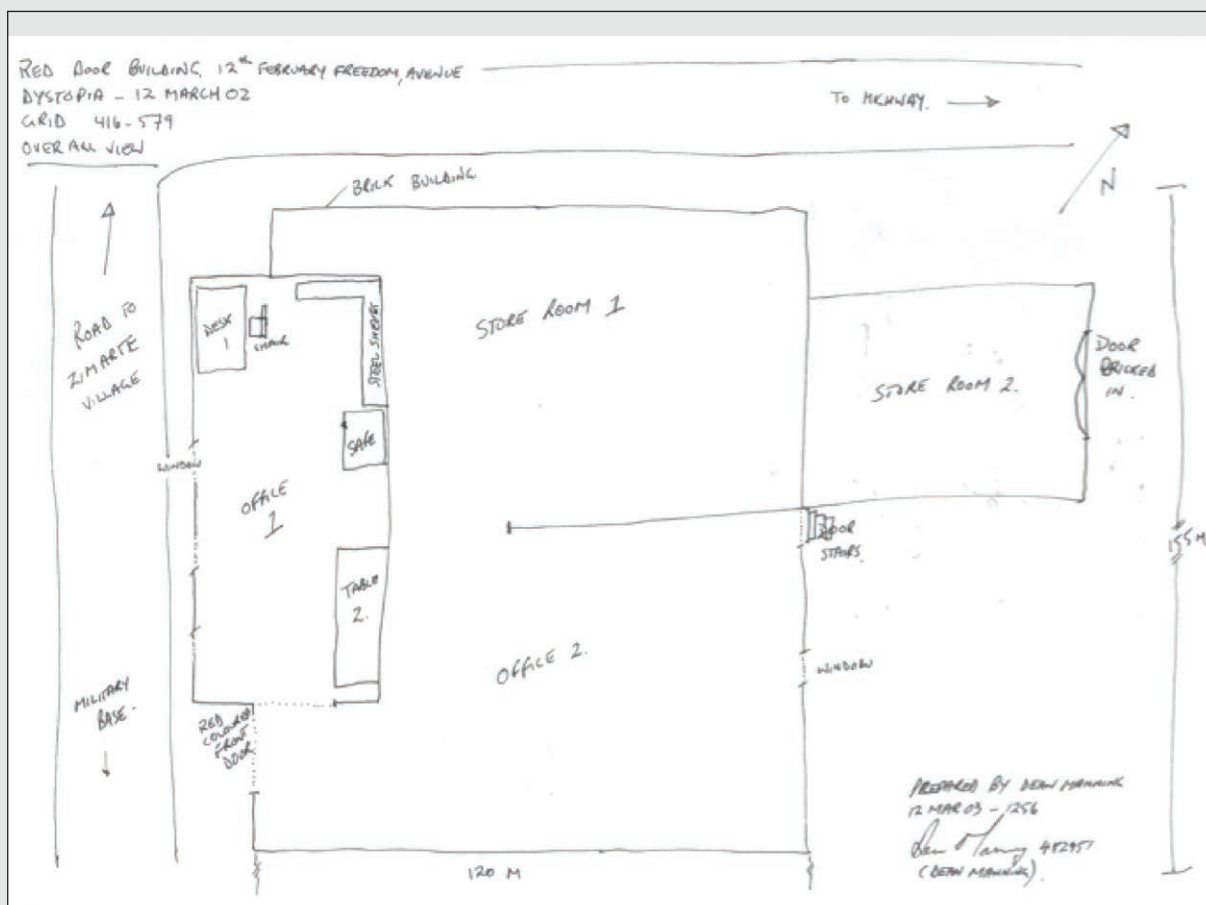
Fotografia e dobët kundrejt fotografisë së mirë

Përdorimi i shkallëve dhe i shënuesve

Përdorimi i shkallëve dhe i shënuesve

Shtojca 9

Rregullat e provave dhe të procedurave si mjet për mbrojtjen e të mbijetuarve/dëshmitarëve

Ekzistojnë mekanizma të veçantë të cilët mund të aplikohen nga profesionistët në gjykatë me qëllim të mbrojtjes së të mbijetuarit/dëshmitarit gjatë dëshmisë së vet. Çdo juridiksion është i ndryshëm dhe çdo gjykatë do të ketë rregulla të ndryshme të procedurës dhe të provave. Kjo pjesë përcakton shkurtimisht disa shembuj të procedurave të mundshme për mbrojtje në gjykatë të cilat profesionistët mund të përpiqen t'i aplikojnë në kontekstin e gjykimeve të tyre (nëse lejojnë rregullat e zbatueshme të procedurës dhe të provave). Shpresohet që këto sugjerime të mund ta frymëzojnë edhe zbatimin e zgjidhjeve kreative nga ana e prokurorëve dhe gjykatësve për të mbijetuarit/dëshmitarët që dëshmojnë në gjykatë.

Praktika penale ndërkombëtare ka në funksion rregullat në vijim të procedurës dhe të provave:⁶⁷

1. Nuk kërkohet vërtetim për krimet e dhunës seksuale

Sipas parimeve të procedurës penale ndërkombëtare, nuk kërkohet vërtetim në rastet e dhunës seksuale. Kjo në praktikë d.m.th. se dëshmia e vetë të mbijetuarit të mund të jetë provë e mjaftueshme për kryerjen e një krimi të dhunës seksuale, në mungesë të ndonjë vërtetimi tjetër prej dëshmitarëve, dokumenteve, raporteve mjekësore, fotografive, ose ndonjë dëshmie tjetër potencialisht të vërtetueshme.⁶⁸

Sidoqoftë, kjo shpesh mund të nënkuptojë se besueshmëria e të mbijetuarit është sfiduar në seancën e ripyetjeve me një përpjekje për t'ia diskredituar dëshminë. Profesionistët duhet të jenë të vetëdijshëm për praktikën gjyqësore ndërkombëtare dhe kombëtare që përcakton se dëshmia e të mbijetuarit nuk është në thelb më pak e besueshme, se vërtetimi nuk është i nevojshëm për të treguar besueshmërinë dhe pse është kështu, duke pasur parasysh natyrën e veçantë të krimit.

2. Asnjë pyetje në lidhje me pëlqimin nuk mund t'i parashtrohet dëshmitarit, pa lejen e gjykatës

Në kontekste vendore, të mbijetuarit e krimeve të dhunës seksuale shpesh detyrohen të demonstrojnë në gjykatë se nuk kanë dhënë pëlqimin për aktin seksual. Mungesa e pëlqimit nuk është element i dhunës seksuale si krim sipas ligjit ndërkombëtar. Në praktikën ndërkombëtare penale, jurisprudenca është hartuar për ta mbrojtur të mbijetuarin nga pyetjet në lidhje me pëlqimin. Kjo është për shkak të faktit se dhuna seksuale e kryer në kontekst të konfliktit të armatosur, mizorive masive dhe gjenocidit, kryhet në rrethana që mohojnë pëlqimin. Ekziston një pranim se do të ishte absurde të parashtroheshin pyetje në lidhje me pëlqimin e një të mbijetuari të krimeve të kryera gjatë kontekstit të krimeve ndërkombëtare, dhe se dëmi potencial që një sugjerim i pëlqimit mund t'i shkaktojë një të mbijetuari tejkalon çdo përfitim dëshmues të parashtërimit të pyetjes. Pëlqimi i vërtetë në rrethana të dhunës masive, detyrimit, ndalimit, kërcënimeve, shtrëngimit dhe të gjitha rrethanave në të cilat kryhen krimet ndërkombëtare konsiderohet i pamundshëm në thelb.

67 Këto koncepte janë pasqyruar në mënyra të ndryshme në Rregullat e Procedurës dhe Dëshmive në Gjykatën Ndërkombëtare Penale (GjNP), në tribunalet ad hoc dhe hibride. Kjo pjesë e Protokollit përcakton konceptet në terma të përgjithshëm, pa iu referuar specifikisht ndonjë juridiksioni të veçantë. Profesionistët mund të përdorin këtë pjesë si një burim për të avokuar për zbatimin e këtyre dhe të tjerave rregulla të cilat mund të shërbejnë për të përmirësuar pjesëmarrjen e të mbijetuarit/dëshmitarit në procesin e drejtësisë dhe llogaridhënies për krimet për të cilat ai/ajo do të dëshmojë.

68 Vini re se në Rregullat e Procedurës dhe Dëshmive të GjNP-së shprehimisht thuhet se nuk kërkohet vërtetim për çfarëdo krimi që ndiqet penalisht me Statutin e Romës. Në praktikë, vërtetimi mund të fuqizojë një rast, natyrisht, por mungesa e vërtetimit nuk do të thotë se provat do të jenë të pamjaftueshme mbi të cilat do të bazohen akuzat ose madje edhe dënimi.

Rregullat e procedurës dhe dëshmime mund të detyrojnë ekipin mbrojtës që të informojë gjykatësin para se i mbijetuari të hyjë në sallën e gjykatës se kanë në plan ta pyesin të mbijetuarin për pëlqimin; në këtë rast gjykatësi do të shqyrtojë provat e supozuara të pëlqimit para se i mbijetuari të hyjë në sallën e gjykatës, dhe do të përcaktojë nëse mbrojtja mund të lejohet t'i parashtrojë pyetje dëshmitarit.

Në shkëmbim, ekipi i prokurorisë mund ta kundërshtojë atë dhe gjykata do të vendosë. Për të treguar se rrethanat në të cilat është kryer akti ishin të tilla që pëlqimi të ishte i pamundur, prokurori duhet të sigurohet që të paraqesë prova të mjaftueshme të rrethanave gjë që e bëjnë pëlqimin të pamundur.

Në praktikën ndërkombëtare penale, nëse gjykata lejon parashtrimin e pyetjeve në lidhje me pëlqimin e pretenduar, kjo bëhet në një seancë të mbyllur dëgjimore (in camera), që nënkupton se publiku përjashtohet nga galeria dhe suspendohet çdo transmetim. Si çështje e praktikës së mirë, seanca e mbyllur duhet të përdoret edhe për të dëgjuar argumentet e palëve në lidhje me lejimin e parashtrimit të pyetjeve për pëlqimin e pretenduar.

3. Personat mbështetës të pranishëm në sallën e gjykatës

Në disa kontekste ka mundësi të kërkohet leja nga gjykatësi për ta pasur një person mbështetës të pranishëm në sallën e gjykatës e që dëshmitari mund ta shohë, në mënyrë që t'ia krijojë atij/asaj një ndjenjë të përkrahjes. Kjo është diçka që mund të shërbejë për ta bërë dëshmitarin të ndihet më mirë në një situatë relativisht të pakëndshme.

4. Ndalimi i pyetjeve për sjelljen seksuale të mëparshme dhe të mëvonshme

Shumica e tribunaleve penale ndërkombëtare ndalojnë parashtrimin e pyetjeve në lidhje me sjelljen e mëparshme seksuale të të mbijetuarit. Rregullat e GjNP-së ndalojnë edhe parashtrimin e pyetjeve për sjelljen seksuale të mëvonshme. Këto pyetje mund të jenë veçanërisht poshtëruese dhe në kontekstin e krimeve të luftës, të krimeve kundër njerëzimit dhe te akteve të gjenocidit, shihen si të parëndësishme dhe të papërshtatshme. Për shembull, pyetje të tilla si “A jeni/ishit e virgjër?” Nuk duhet të lejohen sepse mund të jenë shqetësuese për të mbijetuarin dhe janë të parëndësishme për të dëshmuar ose hedhur poshtë krimet e pretenduara. Profesionistët mund të shikojnë praktikën ndërkombëtare si bazë për avokimin për procedura që përjashtojnë pyetjet e tilla.

5. Masat e tjera mbrojtëse

Viktimat, në mënyrë të veçantë (ose familjarët e tyre dhe bashkëpunëtorët e ngushtë), kurrë nuk duhet t'i ekspozohen rrezikut të hakmarrjes a të ritraumatizimit si pasojë e bashkëpunimit të tyre si dëshmitarë. Çdo sistem gjyqësor duhet të ketë masa mbrojtëse në dispozicion për të mbijetuarit/ dëshmitarët. Këto masa mund të përfshijnë si në vijim.

Mbrojtja fizike/jashtë gjykatës të dëshmitarëve

- Programet e zhvendosjes së dëshmitarëve.
- Siguroni transportin e dëshmitarëve dhe/ose akomodimin e tyre gjatë dëshmisë.

Mbrojtja procedurale/brenda gjykatës e dëshmitarëve

- Seanca dëgjimore të mbyllura për publikun.
- Dëshmi nga distanca, për shembull me video lidhje.
- Të dëshmuarit me pseudonim.

SHTOJCA
9

- Të dëshmuarit duke përdorur shtrembërimin e zërit dhe të fotografisë.
- Hyrje dhe hapësira të pritjes të veçanta për dëshmitarët.
- Transmetim me vonesë (të procedurave televizive).

Përkrahja e dëshmitarëve

- Këshilla ligjore mbi të drejtat dhe detyrat e dëshmitarëve.
- Shpjegimi për procesin dëshmues nga një palë neutrale.
- Këshillimi.
- Përkrahja administrative me logjistikë, për shembull me përkthim, udhëtim, dhe shpenzimet e pohuara.
- Ofrimi i një “shoqëruesi” për të shoqëruar dëshmitarin gjatë procesit gjyqësor si një përkrahje shtesë.

I mbetet profesionistit ta shqyrtojë gamën e këtyre masave si dhe të avokojë për zgjerimin e tyre për të mbijetuarit/dëshmitarët e këtyre llojeve të krimeve.

Shtojca 10

Mostër e certifikatës mjekësore për sulm seksual

Kjo certifikatë mjeko-ligjore është një mostër e asaj që mund të përdoret nga mjekët e trajnuar dhe infermierët që kryejnë vlerësime mjeko-ligjore dhe dokumentojnë vëzhgimet fizike dhe ato të sjelljes në klinikat e tyre shëndetësore, kur është e mundshme.

CERTIFIKATA MJEKËSORE PËR SULM SEKSUAL

Dokument konfidencial

Data e sotme ____ / ____ / ____ Koha ____ : ____ Vendi i kontrollit mjekësor

A. INFORMATA TË PACIENTIT

1. Mbiemri	2. Emri i postit	3. Emri
4. Adresa		5. Gjinia ☐ Femër ☐ Mashkull
6. Moshë ☐ E panjohur	7. Data e lindjes ____ / ____ / ____ ☐ E panjohur	8. Vendi i lindjes ☐ E panjohur
9. Gjendja martesore ☐ I/e pamartuar ☐ I/e martuar ☐ I/e ve ☐ I/e shkurorëzuar ☐ I/e ndarë		

Vini re: Nëse pacienti është mashkull, kaloni te pyetja 14.

10. Data e ciklit tuaj të fundit menstrual ____ / ____ / ____	☐ Viti i ciklit tuaj të parë menstrual	☐ Pas-menopauza ☐ E panjohur
11. Numri i shtatzënieve	12. Numri i lindjeve të gjalla	13. Aktualisht shtatzëne ☐ Po ☐ Jo ☐ E panjohur

14. Pacientja ka pasur marrëdhënie me konsensus brenda 7 ditëve para sulmit

☐ Po ☐ Jo

15. Pacientja kishte plagë anale/vagjinale, lëndime, procedura diagnostikimi ose trajtime mjekësore brenda 60 ditëve para sulmit që mund të ndikojnë në interpretimet e kontrollit aktual mjekësor

☐ Po ☐ Jo

Nëse "Po," sqaroni : _____

16. Datën dhe kohën e sulmit ____ / ____ / ____ : ____	17. Vendlindjen e sulmit ☐ E panjohur
---	---

18. Përdorimi i forcës, të kërcënimeve ose armëve (shënjoni të gjitha që qëndrojnë)

☐ Forca fizike ☐ Përdorimi i armëve ☐ Kërcënime pacientit ☐ Kërcënime të tjerëve ☐ Pa forcë fizike ☐ E panjohur

19. Lloji i forcës/armëve (shënjoni të gjitha që qëndrojnë)

☐ Shkopinj ☐ Thika ☐ Lidhje e syve ☐ Duart ☐ E panjohur ☐ Të tjera (si lakuriqësia e detyruar, pezullimi, tortura elektrike, dëshmia ose pjesëmarrja në torturimin e të tjerëve, etj.) : _____

☐ Revole ☐ Shtrëngime ☐ Mbyllja e gojës ☐ Këmbët

20. Helmimi kimik i detyruar i pacientit (shënjoni të gjitha që qëndrojnë)

☐ Jo ☐ Droga ☐ Alkool ☐ E panjohur ☐ Të tjera: _____

B. INFORMATA PËR TË DYSHUARIN

1. Numri i të dyshuarve ☐ Një (1) ☐ Dy (2) ☐ Tre (3) ☐ Më shumë se tre	Nëse "Më shumë se tre" specifikoni numrin : _____
---	---

I dyshuari i parë: përgjigju pyetjeve 2 deri 6.

I dyshuari i dytë: përgjigju pyetjeve 7 deri 11.

2. Raporti i të dyshuarit me pacientin ☐ I njohur ☐ Anëtar i familjes ☐ I panjohur ☐ Partner i afërt / ish-partner ☐ E panjohur ☐ Të tjera: _____	7. Raporti i të dyshuarit me pacientin ☐ I njohur ☐ Anëtar i familjes ☐ I panjohur ☐ Partner i afërt / ish-partner ☐ E panjohur ☐ Të tjera: _____
3. Gjinia e të dyshuarit ☐ Femër ☐ Mashkull ☐ E panjohur	8. Gjinia e të dyshuarit ☐ Femër ☐ Mashkull ☐ E panjohur
4. Moshë e përafërt e të dyshuarit ☐ E panjohur	9. Moshë e përafërt e të dyshuarit ☐ E panjohur
5. I dyshuari është ☐ Civil ☐ Polic ☐ Ushtarak ☐ Rezervist ☐ E panjohur	10. I dyshuari është polic/ushtarak/rezervist ☐ Civil ☐ Polic ☐ Ushtarak ☐ Rezervist ☐ E panjohur
6. Gjuha(-ët) që flet i dyshuari ☐ E panjohur	11. Gjuha(-ët) që flet i dyshuari ☐ E panjohur

Nëse janë tre ose më shumë të dyshuar, përgjigjuni pyetjes 12.

12. Përkrahja të dyshuarit në detaje (duke përfshirë raportin me pacientin, gjininë, moshën e përafërta, nëse të dyshuarit janë policë/ushtarakë/ rebelë, gjuhët e folura, etj.): _____

Emri i mjekut _____ Nënshkrimi i mjekut _____ N°C.N.O.M. _____ Data ____ / ____ / ____

faqja 1 prej 4

CERTIFIKATA MJEKËSORE PËR SULM SEKSUAL (vazhdim)

C. PËRMBLEDHJE E NGJARJEVE TË RAPORTUARA NGA PACIENTI

	Po	Jo	Tentim	E panjohur	Komentet:
1. Penetrimi i organit gjenital femëror me:					
a. penis	☐	☐	☐	☐	
b. gisht(a)	☐	☐	☐	☐	
c. trup të huaj	☐	☐	☐	☐	
2. Penetrimi i anusit me:					
a. penis	☐	☐	☐	☐	
b. gisht(a)	☐	☐	☐	☐	
c. trup të huaj	☐	☐	☐	☐	
3. Kontakti oral me organin gjenital:					
a. i dyshuari pacientes	☐	☐	☐	☐	
b. pala e tretë pacientes	☐	☐	☐	☐	
c. pacientja të dyshuarit	☐	☐	☐	☐	
d. pacientja palës së tretë	☐	☐	☐	☐	
4. Kontakti oral me anusin:					
a. i dyshuari pacientes	☐	☐	☐	☐	
b. pala e tretë pacientes	☐	☐	☐	☐	
c. pacientja të dyshuarit	☐	☐	☐	☐	
d. pacientja palës së tretë	☐	☐	☐	☐	
5. Prekja gjenitale/kontakti:					
a. i dyshuari pacientes	☐	☐	☐	☐	
b. pala e tretë pacientes	☐	☐	☐	☐	
c. pacientja të dyshuarit	☐	☐	☐	☐	
d. pacientja palës së tretë	☐	☐	☐	☐	
e. pacientja vetvetes	☐	☐	☐	☐	
6. Ejakulimi:					
a. brenda grykës trupore të pacientit	☐	☐		☐	
b. jashtë grykës trupore të pacientit	☐	☐		☐	
c. specifikoni lokacionin e ejakulimit:					

D. HIGJENA E PACIENTIT PAS SULMIT

1. Pas sulmit, pacienti ka (shënjoni të gjitha që qëndrojnë)

☐ Ngrënë ☐ Pirë ☐ Pastruar dhëmbët ☐ Urinuar ☐ Bërë dush ☐ Larë trupin ☐ E panjohur

E. PËRSHKRIMI I NGJARJEVE NGA PACIENTI

Ofroni një përmbledhje të elementeve kyçe të sulmit, siç përshkruhet nga pacienti. (Nëse ka fakte shtesë ose komente shtesë që nuk janë paraqitur ndryshe në këtë formë, ju lutem bashkëngjitni një përshkrim të shtypur.)

F. KONTROLLI I PËRGJITHSHËM FIZIK I PACIENTIT

1. Shtypja e gjakut (mmHg)	2. Puls (të rrahura/min)	3. Frymëmarrja (cikle/min)	4. Temperatura (Celsius)
/			
5. Sjellja dhe gjendja psikologjike (shënjoni të gjitha që qëndrojnë)			
☐ frika ☐ i tërhequr ☐ i trishtuar ☐ i turpëruar ☐ gjendje e dëmtuar mendore ☐ i zemëruar ☐ i tronditur ☐ duke qarë ☐ i heshtur ☐ i shqetësuar			

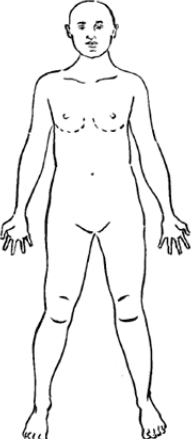
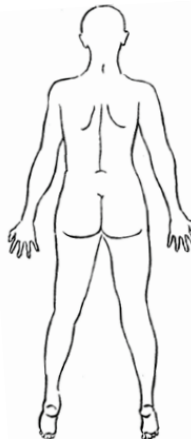
MBANI MEND TË: MBLIDHNI PROVA (sekrecioni i lagësht dhe i thatë, njollat, veshmbathjet dhe materialet e huaja nga trupi i pacientit); PËRDORNI PAKON E DHUNIMEVE (kur është në dispozicion) DHE FORMULARËT E ZINXHIRIT TË KUJDESTARISË; dhe FOTOGRAFONI

Emri i mjekut _____ N°C.N.O.M. _____
Nënshkrimi i mjekut _____ Data _____

faqja 2 prej 4

CERTIFIKATA MJEKËSORE PËR SULM SEKSUAL (vazhdim)

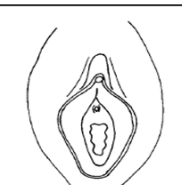
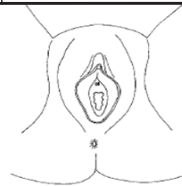
F. KONTROLLI I PËRGJITHSHËM FIZIK I PACIENTIT (vazhdim)

Legjenda: Gjetjet								
A	BI	BU	DB	DF	DS	EC	ER	FB
Abrazioni	Kafshimi	Djegia	Mbetjet	Deformimi	Sekrecion i thatë	Ecchymosis (mavijosje)	Erythema (skuqje)	Trup i huaj (përkruani)
FI	G	I	L	M	O	P	S	V
Fibër (përfshini qimet)	Plagë nga armë zjarri	Prerje	Grisje	Sekrecion i lagësht	Lëndime të tjera (përkruani)	Ndjeshmëri (përfshini dhimbjen)	Ënjtje	Vegjetacion (përfshini balenë, papastërtinë)
Numëroni secilin lëndim diskret/gjetje në diagramet më poshtë. Në tabelën e mëposhtme, shkruani numrin me shkurtësën përkatëse për llojin e gjetjes (shih tabelën e gjetjeve më lart).								
				Vendi në trup	Gjetjet	Komentet:		

G. KONTROLLI GJENITAL (FEMRA)

Përdorni legjendën e mësipërme për të identifikuar dhe lokalizuar elementet e kontrollit gjenital në diagramet e kundërta. Kontrolloni kofshët e brendshme, organet gjenitale të jashtme dhe zonat perineale dhe anale (shënjojeni kutitë nëse ka gjetje për sulm seksual)

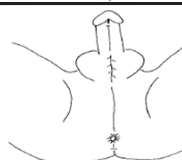
1. Lëndim i kofshëve të brendshme	☐ Po	☐ Jo	9. Lëndimi i vagjinës	☐ Po	☐ Jo
2. Lëndim i hapjes periuretrale/uretrale	☐ Po	☐ Jo	10. Lëndimi i grykës së mitrës	☐ Po	☐ Jo
3. Lëndim i perineumit	☐ Po	☐ Jo	11. Pozicioni i përdorur gjatë kontrollit	☐ I shtrirë në shpinë	
4. Lëndim i buzëve të jashtme	☐ Po	☐ Jo		☐ Gju-gjoks	
5. Lëndim i buzëve të brendshme	☐ Po	☐ Jo		☐ Të tjera	
6. Lëndim i himenit	☐ Po	☐ Jo			
7. Lëndimi i klitorisit/ zonës përreth	☐ Po	☐ Jo			
8. Lëndimi i prapnicës / skajit anal / palëve / rrudhës	☐ Po	☐ Jo			

H. KONTROLLI GJENITAL (MASHKULL)

Përdorni legjendën e mësipërme për të identifikuar dhe lokalizuar elementet e kontrollit gjenital në diagramet e kundërta. Kontrolloni kofshët e brendshme, organet gjenitale të jashtme dhe zonat perineale dhe anale (shënjojeni kutitë nëse ka gjetje për sulm seksual)

1. Lëndim i kofshëve të brendshme	☐ Po	☐ Jo
2. Lëndimi i kokës ose boshtit të penisit	☐ Po	☐ Jo
3. Lëndimi i skrotumit	☐ Po	☐ Jo
4. Lëndimi i testikujve	☐ Po	☐ Jo
5. Pacienti është rrethprerë	☐ Po	☐ Jo
6. Lëndimi i prapnicës / skajit anal / palëve / rrudhës	☐ Po	☐ Jo
7. Gjakderdhje e rektumit	☐ Po	☐ Jo

Emri i mjekut

Nënshkrimi i mjekut

N°C.N.O.M.

Data

faqja 3 prej 4

CERTIFIKATA MJEKËSORE PËR SULM SEKSUAL (vazhdim)

I. ANALIZAT LABORATORIKE DHE TË TJERA

TË KRYERA:	Po	Jo	REZULTATET:	TË KRYERA:	Po	Jo	REZULTATET:
1. Serologjia HIV	☐	☐	_____	6. Analiza e urinës	☐	☐	_____
2. Sifilizi	☐	☐	_____	7. Shtrat i lagësht për spermë / infeksion	☐	☐	_____
3. Hepatiti B	☐	☐	_____	8. Ultratingull	☐	☐	_____
4. PAP testi	☐	☐	_____	9. Analiza të tjera	☐	☐	_____
5. Testi i shtatzënisë	☐	☐	_____				

J. TRAJTIMI / PLANI

1. Profilaksia e post-ekspozimit (PPE)	Po	Jo	Komentet:
a. PPE	☐	☐	_____
2. Medikamentet	Po	Jo	Komentet:
a. Antibiotikët	☐	☐	_____
b. Barërat për dhimbje	☐	☐	_____
c. Kontracepsioni emergjent	☐	☐	_____
d. Të tjera	☐	☐	_____
3. Referimet	Po	Jo	Komentet:
a. Pacienti do t'i referohet sot specialistit	☐	☐	_____
4. Raporti në polici	Po	Jo	Komentet:
a. Raporti i plotësuar në polici	☐	☐	_____
b. Nëse 4a është "Jo," a dëshiron pacienti të raportojë në polici?	☐	☐	_____
c. Nëse 4b është "Jo," a ishte këshilluar pacienti lidhur me vlerën e një hetimi policor?	☐	☐	_____

K. GJETJET E VLERËSIMIT

- Historia e ngjarjes: _____
- Vëzhgimet e sjelljes: _____
- Gjetjet fizike: _____
- Analizat laboratorike: _____
- Dokumentet e plotësuar bashkëngjitur këtij vërtetimi:
☐ Rezultatet e analizave laboratorike ☐ Përshkrimi i shkruar (mundësisht i shtypur) ☐ Fotografitë ☐ Nuk vlen

L. KONKLuzionet E VLERËSIMIT

- Gjetjet e vlerësimit mjekësor janë:
(zgjidhni vetëm një alternative)

☐ PËRPUTHET me
☐ PËRPUTHET PLOTËSISHT me Sulmin SEKSUAL.
☐ DIAGNOSTIKIMI i
☐ NUK ËSHTË NË PËRPUTHJE me
- Gjetjet e vlerësimit mjekësor janë:
(zgjidhni vetëm një alternative)

☐ PËRPUTHET me
☐ PËRPUTHET PLOTËSISHT me Sulmin FIZIK.
☐ DIAGNOSTIKIMI i
☐ NUK ËSHTË NË PËRPUTHJE me

M. BETIMI I MJEKUT

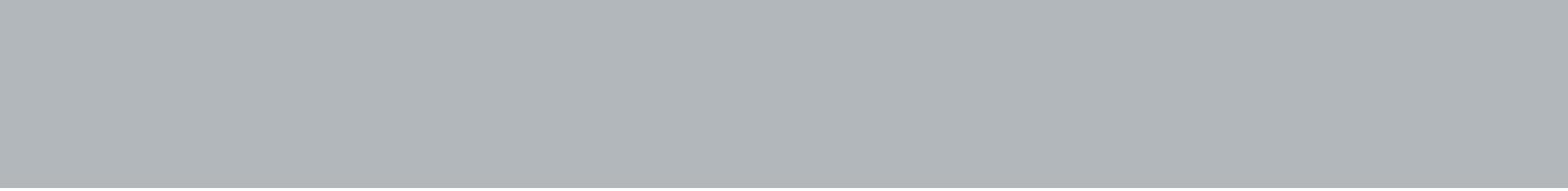
Ia kam dhënë pëlqimin e informuar pacientit për vlerësimin, fotografitë, dhe transferimin e aktit të përfaqësimit në sistemin ligjor ose në zbatimin e ligjit.

☐ Po ☐ Jo

Me këtë solemnisht betohem se informatat e dhëna në këtë formular janë të vërteta dhe të plota për aq sa kam njohuri dhe besim.

Emri i mjekut _____
 Nënshkrimi i mjekut _____
 Data _____ / _____ / _____

Emri i mjekut _____ N°C.N.O.M. _____
 Nënshkrimi i mjekut _____ faqja 4 prej 4 Data _____ / _____ / _____

Standardet themelore të praktikave më të mira në dokumentimin
e dhunës seksuale si krim sipas të drejtës ndërkombëtare

BOTIMI I PARË: QERSHOR 2014

Foreign & Commonwealth Office
King Charles Street, Londër
SW1A 2AH
Mbretëria e Bashkuar